

T.C
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

RUSYA FEDERASYONU'NUN KIRIM'I İLHAKINA ULUSLARARASI
TEPKİLER

INTERNATIONAL REACTIONS TOWARDS ANNEXATION OF CRIMEA
BY THE RUSSIAN FEDERATION

Mustafa Kemal ÖZTOPAL

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA

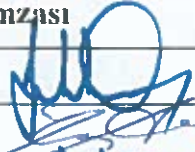

GİRESUN

2017

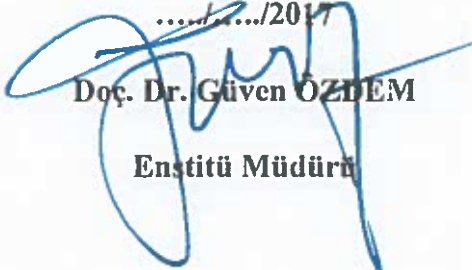
JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün .../.../2017 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Mustafa Kemal ÖZTOPAL'ın "Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakına Uluslararası Tepkiler" başlıklı tezini incelemiş olup aday 08/02/2017 tarihinde saat 13.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Selçuk DUMAN	
Üye	Doç. Dr. İlhan AKSOY	
Üye	Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA	
Üye		
Üye		

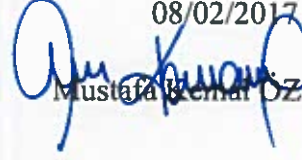
ONAY

.../.../2017

Doç. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Rusya Federasyonu’nun Kırım’ı İlhakına Uluslararası Tepkiler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/02/2017

Mustafa Kemal ÖZTOPAL

ÖNSÖZ

Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakına Uluslararası Tepkiler başlıklı bu çalışma bir yüksek lisans tezidir.

Öncelikle Türkiye'yi ve Türk dış politikasını yakından ilgilendirmesi, ayrıca tez konusu belirleme sürecimde konuya ilişkin çok önemli olayların meydana gelmesi, bu konuyu seçmemde etkili olmuştur. Bölgesel bir krizin, giderek uluslararası bir meseleye dönüşmesi ve geniş bir coğrafyayı etkilemesi derin bir araştırma gerektirdiğinden konunun merkezinde yer alan coğrafya dışındaki bölgelerle ilgili olarak da bilgi sahibi olmama yaramıştır. Söz konusu kriz uzun bir süreden beri devam etmekte ve krize taraf olan aktörler değişik bölgelerde karşı karşıya gelmektedir. Tez hazırlanırken konunun güncel gelişmeler üzerindeki etkilerine de yer verilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili derin bir araştırma yapılmış, Türkçe kaynakların yanı sıra yabancı dildeki kaynaklar Türkçeye çevrilerek faydalanılmıştır.

Yüksek lisans eğitimime başlamam konusunda ve başladıktan sonra bana her konuda yardımcı olan değerli büyüğüm ve müdürüm Doç. Dr. Zafer TÜRKMEN hocama; ilk günden itibaren benden hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen ve bu tezin ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan kıymetli hocam, büyüğüm ve danışmanım Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA'ya; aynı konuda çalışan ve birikimlerini benimle paylaşarak tezime önemli katkı sağlayan Öğr. Gör. Gül SARIKAYA hocama; hem tezimin yazım aşamasında gösterdiği gayretten hem de uzun bir süredir üzerimde manevi varlığını hissetmemden ötürü sözlüm Ebru TÜRK'e ve aileme sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Bu tez, Giresun Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından *SOS-BAP-C-140316-09* nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

ÖZET

Ukrayna'da 2013 sonlarında Yanukoviç hükümetinin AB ile imzalanması gereken anlaşmayı imzalamaması sonrası halkın sokaklara dökülmesi ile başlayan iktidar karşıtı protestolar, kısa sürede genişleyerek büyük bir iç sorun haline gelmiştir. Ukrayna bu sorunun çözümü için uğraş verirken, Rusya Federasyonu'nun 2014 Mart ayı başlarında Kırım'a asker çıkarması ve 16 Mart 2014'te sözde bir referandum sonucu Kırım'ı kendi federal bölgesi olarak ilan etmesi, Ukrayna'nın iç siyasi meselesi olan bir konuyu uluslararası sorun haline dönüştürmüştür. Bununla birlikte Doğu Ukrayna'da Rusya tarafından desteklenen ayrılıkçı hareketler konuyu daha karmaşık hale getirmiştir. Rusya'nın tek kutuplu düzenden duyduğu rahatsızlık, *yakın çevre* olarak adlandırdığı bölgede daha ön plana çıkmaktadır. Bu hassasiyet 2008'de Gürcistan örneğinde görülmüştü. Rusya'nın jeopolitik hesaplarının en önemli yapı taşı Ukrayna'dır ve Ukrayna'nın NATO veya AB'ye entegre olmasının düşüncesi dahi Rusya'yı rahatsız etmektedir. Çünkü Ukrayna sadece Rus jeopolitiği için değil, Avrasya jeopolitiği için hayati öneme sahiptir.

II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da sınırların ilk defa işgal yolu ile değiştiği bu hareket sonrası, başta ABD ve AB olmak üzere birçok devlet ve uluslararası örgüt, Kırım ve Ukrayna üzerinden Rusya'ya askeri müdahaleye varmayan tepkiler göstermiş; ekonomik, siyasi ve diplomatik kanallarla bazı yaptırımlar uygulamıştır.

Tezde ilk bölümde Kırım tarihine ve Rusya'nın ilhakın gerekçesi olarak ileri sürdüğü tarihsel bağlara bakılacak, daha sonra Ukrayna'da Batı-Rusya rekabetinin yaşandığı gelişmelere değinilecektir. İlhak sonrası verilen tepkiler, bu tepkiler kapsamında uygulanan yaptırımlar ve genel olarak bu tepkilerin analizi, tezin esas konularını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Rusya Federasyonu, İlhak, Uluslararası Tepkiler, Jeopolitik.

ABSTRACT

The anti-government protests began with the people's taking to the streets in Ukraine, after Yanukovich had not signed the agreement with EU at the end of the 2013 and it turned into a big domestic problem in a very short time. While Ukraine is trying to solve this problem, that Russian Federation sent its troops to Crimea in early March 2014 and annexed Crimea as a result of a so-called referendum in 16 March 2014, a domestic issue of Ukraine became an international problem. In addition to this the separatist movements supported by Russia in Eastern Ukraine made the issue much more complex. Russia's disturbance due to the unipolar order came into prominence in the area Russia called as its near abroad. It is possible to see this example in Georgia in 2008. The most important building block of Russia's geopolitical plan is Ukraine and even the idea of NATO and EU membership of Ukraine disturbs Russia. Because Ukraine is not only vital for Russian geopolitics, but also that of Eurasia.

Since the World War II, for the first time borders in Europe has changed with the annexation of Crimea through invasion. Several countries and international organizations, especially U.S and EU, react to this invasion and annexation, and they imposed economic, political, and diplomatic sanctions which did not contain military action.

In this thesis firstly Crimean history and historical connections which Russia alleged as the reasons for annexation will be discussed, then developments of West-Russia rivalry in Ukraine will be analysed. Main subjects of this thesis are the reactions to the annexation, sanctions after the reactions and analysis of these reactions.

Keywords: Crimea, Russian Federation, Annexation, International Reactions, Geopolitics.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL ARKA PLAN.....	5
1.1. Ukrayna'nın Bağımsızlığına Kadar Olan Süreçte Kırım.....	6
1.2. Bağımsız Ukrayna Döneminde Kırım.....	8
1.3. İlhaka Giden Yol: Euromaidan'dan Kırım'ın İlhakına.....	10
1.3.1. Turuncu Devrim ve Sonrası.....	10
1.3.2. Euromaidan.....	16
1.3.3. Kırım'ın İlhakı.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. KIRIM'IN İLHAKINA ULUSLARARASI TEPKİLER.....	26
2.1. Devletlerin Tepkileri.....	26
2.1.1. Avrupa Devletlerinin Tepkileri.....	27
2.1.1.1. Almanya.....	27
2.1.1.2. İngiltere.....	33
2.1.1.3. Fransa.....	38
2.1.1.4. İtalya.....	43

2.1.2. Amerika Kıtası Devletleri.....	45
2.1.2.1. ABD.....	45
2.1.2.2. Kanada.....	53
2.1.2.3. Latin Amerika Ülkeleri.....	58
2.1.3. Komşu Devletlerin Tepkileri.....	60
2.1.3.1. Polonya.....	60
2.1.3.2. Belarus.....	63
2.1.3.3. Romanya.....	66
2.1.3.4. Türkiye.....	69
2.1.3.5. Moldova.....	73
2.1.3.6. Çin Halk Cumhuriyeti.....	76
2.1.3.7. Gürcistan.....	79
2.1.3.8. Azerbaycan.....	81
2.1.3.9. Kazakistan.....	82
2.2. Uluslararası Örgütlerin Tepkileri.....	84
2.2.1. Birleşmiş Milletler.....	84
2.2.2. Avrupa Birliği.....	85
2.2.3. NATO.....	92
2.2.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı.....	98
2.2.5. İslam İşbirliği Teşkilatı.....	101
2.2.6. Şanghay İşbirliği Örgütü.....	103
2.2.7. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü.....	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TEPKİLERİN ANALİZ EDİLMESİ.....	107
3.1. Tepkilerin Ekonomik Boyutta Etkilerinin Analizi.....	108
3.2. Tepkilerin Diplomatik, Askeri ve Güvenlik Boyutunda Analiz Edilmesi.....	111
3.3. Suriye Bunalımı ve Ortadoğu'daki Gelişmeler Bakımından Analizi.....	113
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	149

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Donanma İşbirliği Görev Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
DNR	: Donetsk Halk Cumhuriyeti
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KTMM	: Kırım Tatar Milli Meclisi
LNR	: Luhansk Halk Cumhuriyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NGO	: Non-Governmental Organization
ÖSSC	: Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
RAP	: NATO Hazırlık Eylem Planı
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
VJTF	: Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın ve iki kutuplu sistemin sona ermesi ile birlikte ABD en güçlü aktör pozisyonuna geçmiş; Avrupa, Orta Doğu ve Avrasya'da daha aktif bir siyaset izlemeye başlamıştır. Dağılması akıllara dahi gelmeyen SSCB'nin devamı olan Rusya Federasyonu ise bu yıllarda devletin inşa edilmesi gibi bir sorunsal ile karşı karşıya kalmış ve bu da dış politikasına yansımıştır. Rusya Federasyonu'nda Putin'in görevi devralması ise hem iç politikada hem de dış politikada bazı değişikliklerin sinyali olmuştur. Putin'in 2007 yılında yapılan 43. Münih Güvenlik Konferansı'ndaki konuşması da artık Rusya'nın daha aktif bir siyaset izleyeceği ve uluslararası meselelerde daha ön planda olacağına işaretini veriyordu. Putin bu konuşmasında tek başına bir gücün dünya politikasını yönetmeye çalışması anlamına gelecek *tek kutuplu dünya düzeninin* ve NATO'nun SSCB ardılı ülkelerdeki genişlemesinin kabul edilemeyeceğini belirtiyordu.¹ Şüphesiz ki ABD hegemonyasındaki bir tek kutuplu dünyanın Putin ve Rusya için kabul edilemez yönü NATO'nun Rusya'nın yakın havzasında bulunan ülkelerdeki faaliyetleridir. Rusya, NATO'nun faaliyetlerinin genişleme biçiminde gerçekleşmesine ise en üst düzeyde tepki vermiştir. Zira bunu Rusya'nın çevrelenmesi hareketi olarak değerlendirmekte ve jeopolitik hesaplarına hayati bir tehdit olarak algılamaktadır.

Rusya'nın yakın çevresi olarak gördüğü ve hayati önem verdiği coğrafyada özellikle jeopolitik anlamda iki devlet ön plana çıkmaktadır: Gürcistan ve Ukrayna. 2008 yılını hatırladığımızda yine NATO ve AB ile yakınlaşan Gürcistan'da Rusya askeri müdahaleye girmiş, Abhazya ve Güney Osetya'daki özerk yönetimleri kışkırtarak ayrılıkçılara her türlü desteği sağlamıştır. Tarihe *2008 Rusya-Gürcistan Savaşı* veya *Ağustos 2008 Savaşı* olarak giren bu krizin gerçek sebebi hiç şüphe yoktur ki Batı ile yakınlaşmaya başlayan Gürcistan'ın dizginlenmesiydi. Bugün Ukrayna'da da aynı senaryo devreye girmiştir. Ancak arada çok büyük bir fark vardır. Rusya 2008'de Abhazya ve Güney Osetya'yı sadece birer devlet olarak tanımıştır. Ukrayna'da ise Kırım, bağımsız bir devlet olarak tanınmayıp yarımadanın doğrudan Rusya Federasyonu sınırlarına dâhil edilmesi için referanduma gidilmiş ve bütün tepkiler göğüslenerek ilhak edilmiştir.

---

¹ Fikret Bila, "Putin'in Tarihi Çıkışı", **Milliyet Gazetesi**, 11 Şubat 2007

Ukrayna, Rusya için tarih boyunca herhangi bir ülke olmamıştır. Rusya tarihi Kiev-Rus olarak başlamış, Rus dini Ukrayna'dan yayılmıştır. Rusya için Ukrayna diğer ülkelere nazaran çok fazla tarihsel, dini ve dilsel bağları olan bir ülkedir.² Bu nedenle her iki ülkenin tarihsel kimlik algılarında iç içe çatışma ve uzlaşmalar mevcuttur. Ancak güncel durum açısından coğrafyanın da önemi büyüktür. Çalışmaya ışık tutması amacıyla burada, Ukrayna'nın ve Kırım'ın jeopolitik önemi üzerinde de durulmaktadır. Çünkü SSCB'nin çöküşünü jeopolitik bir felaket olarak ele alan Putin'in eski Sovyet coğrafyasındaki hareketleri Rusya'nın jeopolitik hesap ve çıkarlarından ileri gelmektedir. Ukrayna, ünlü Rus jeopolitikçi ve Putin'in danışmanlığını yapmış olan Aleksandr Dugin'in Rusya liderliğinde Batı'ya karşı bir kutup olarak planlanan *Avrasya Birliği* tezinde en kilit coğrafyalardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ukrayna'nın Batı ile entegrasyonu bir tarafa, egemen bir devlet olması bile Dugin'e göre Rus jeopolitik çıkarları açısından olumsuz bir durumdur. Dugin çalışmasının bir yerinde Ukrayna'nın kültürel-dilsel ve iktisadi otonomisini sınırlandırmaktan bahsetmediğini vurgulasa da başka bir yerinde Ukrayna'nın Moskova'nın güney ve batıdaki uzantısı olması gerekliliğini öne sürmektedir.³ Avrasya tezine ek olarak Ukrayna, Rusya'nın özellikle Putin'in göreve gelmesi ile daha fazla adından söz edilmeye başlanan yakın çevre politikasında da önemli yer tutmaktadır. 90'lı yılların başında dış politika konsepti ile ilişkilendirilen bu doktrinin temel taşları 2000 yılında Putin'in yönetime gelmesi ile Rusya dışında yaşayan ve sayıları neredeyse 25 milyon olan Rus etnik grubun korunması şeklinde güncellenmiştir.⁴ Bunu anlamak oldukça önemlidir; çünkü Putin döneminin ana karakteristiğini bu havzadaki diplomatik, ekonomik ve hatta askeri müdahaleler belirlemiştir.

Peki Rusya için Kırım'ın hayati olan öneminin kaynağı nedir? Bu sorunun cevabı aslında çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Kırım Rusya için, Rus milletinin bir imparatorluğa dönüşmesinde kilit coğrafya olarak kabul edilmiştir. Nitekim Kırım'ın

² Kissinger, H. (Mart 2014). To Settle the Ukraine Crisis, Start at the End. Web: https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html?utm_term=.9128d69729b2 adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

³ Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım** (Çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları (8. Baskı), İstanbul 2014, s. 176

⁴ Murat Saraçlı, "Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikasında Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 45, Bahar 2015, s. 70

kaybı, Osmanlı için ne derecede önemli ise Rusya için de “kazanım” en az aynı derecede önemli olsa gerektir. Kırım, Karadeniz Havzası’nın kuzeyinin merkezinde yer alır. Bu niteliği nedeniyle, Karadeniz’in bir Rus gölü haline dönüştürülmesi siyasetinde de merkezdedir.⁵ Bunun yanı sıra Kırım, Küçük Kaynarca Anlaşması ile Osmanlı’dan koparılarak Rusya’ya bağlandığında Rusya’nın en bilinen politikası olan sıcak denizlere inme politikasının önündeki en büyük engel de ortadan kalkmıştı. Çünkü coğrafi özelliklerine bakıldığında sıcak denizlere inmenin en kolay olduğu yer Karadeniz; dolayısıyla Kırım’dır. Klasik jeopolitik teorisyenlerin en önemlilerinden olan İngiliz jeopolitikçi Sir Halford Mackinder’in Kara Hâkimiyet Teorisine göre *Doğu Avrupa’ya hâkim olan Kalpgâh’a (Heartland); Kalpgâh’a hâkim olan Dünya Adası’na ve Dünya Adası’na hâkim olan da dünyaya hâkim olacaktır. Hâkim devlet hem denizde hem de karada kuvvetli olandır. Bu da ancak kuvvetli kara parçasına hâkim olan bir devletin okyanuslara ulaşabilmesi ile mümkün olacaktır.*⁶ Mackinder’in bu teorisinden yola çıkarak Kalpgâh adı verilen bölgenin eski Rus İmparatorluğunu kapsayan coğrafya olduğu düşünüldüğünde Karadeniz’e açılmanın en kilit bölgesi olan Kırım’ın Rusya açısından önemi daha net anlaşılacaktır. Kırım Orta Asya, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz’deki çatışma alanlarına hâkim olunması anlamında da stratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca karasuları içinde petrol ve doğal gaz bulunması Kırım’ı daha önemli hale getirirken Kırım’ı elinde bulunduran güç sadece bunlara sahip olmayacak; bunun yanı sıra Kırım’ın doğusundaki önemli jeopolitik havza olan Hazar ve Kafkaslardan gelecek enerji akışını da kontrol altında tutabilecektir.⁷ Ayrıca Kırım jeopolitiği, Odessa-Moldova-Besarabya hattını da etkileyen bir jeopolitiktir. Kırım’ı Rusya açısından önemli hale getiren esas unsurlardan birisi de Akyar (Sivastapol) şehridir. Akyar, Rusya’nın Karadeniz filosuna ev sahipliği yapar ve Rusya’nın Akdeniz’deki projeleri için hayatidir. Sovyetler Birliği dağıldığında bağımsızlığını kazanan devletlerin Sovyet mirasını paylaşması bir sorun olarak ortaya çıkmıştı. Ancak Kırım ve Kırım içerisinde yer alan Akyar’ın paylaşılması gibi bir konu Ukrayna tarafından tartışmaya dahi açılmamıştır. Bu konu yukarıda da bahsedildiği üzere Rusya’nın Kırım’ın statüsü ve buradan hareketle kiralık

⁵ Hasan Ali Karasar, “Kırım Niçin Önemli?”, **2023 Dergisi**, Sayı 155, Mart 2014, s. 4

⁶ Zahit Oğurlu, “Enerji Güvenliğinde Karadeniz Bölgesinin Jeopolitiği ve Kırımın Önemi”, **Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ed: Hasret Çomak, Meliha Özlem Ultan, Kocaeli 2014, s. 750

⁷ Halil Akman, “Kırım-Sivastapol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu”, **Turkish Studies**, Sayı 9, Kış 2014, s. 11

durumda bulunan Akyar'daki filusunun sahipliğini sorgulaması ile iki ülke arasında bir sorun haline dönüştü.⁸ Akyar, Rusya için sadece askeri öneme sahip değil, Putin'in Kırım ve Akyar'ı Rusya'nın parçası yapan anlaşma imzalanırken yaptığı meşhur konuşmasında da belirttiği üzere Akyar, Rusya için bir sembol ve prestij anlamına gelmektedir.

Batı ile Rusya arasında bir rekabet alanı ve Karadeniz Havzası'nda kilit bir coğrafyaya sahip Ukrayna üzerinde Rusya'nın jeopolitik ve stratejik hesapları, bağımsız bir devletin topraklarına önce askeri müdahale ve peşinden aynı bölgeyi ilhak ederek kendine bağlaması, gerek bölge devletleri gerekse de uluslararası ortamda belli başlı etkilere sebep olmuştur. Çalışmanın esas amacı bu ilhaktan hareketle uluslararası aktörlerin hem bölgesel hem küresel etkilerden doğacak endişeleri ile bu endişeler doğrultusunda gösterdikleri tepkileri ortaya koymak ve bu tepkilerini analiz etmektir.

Çalışmanın ilk bölümünde Kırım'ın tarihsel arka planına kısaca bakılacak ve hem Ukrayna'nın bağımsızlığından önce hem de bağımsızlığından sonra Kırım'ın tarihine ilişkin kısa bilgi verilecektir. Kırım'ın asli unsuru olan; önce Çarlık Rusya'sı döneminde baskı ve göçlere tabi tutulan, sonra Stalin döneminde anayurtlarından sürgün edilen ve bugün de Kırım'daki Rus yönetimi tarafından birçok temel hak ve özgürlüğü kısıtlanmış durumda olan Kırım Tatar Türklerine değinilecektir. Yine ilk bölümde önce ulusal bir siyasi kriz olan *Euromaidan* ve buradan hareketle Rusya'nın Kırım'a asker çıkarması ve Kırım'ı kendine ilhak etmesi ile uluslararası bir mesele halini alan durum ele alınacaktır. İkinci bölümde çalışmanın esas konusu olan Rusya'nın ilhaka verilen uluslararası tepkilere bakılacaktır. Tepkilere bakılırken bölgeye etkileri düşünülerek komşu devletlerin verdiği tepkiler, yine etkisinin fazlaca hissedildiği Avrupa devletlerinin tepkileri, Amerika kıtasından ABD ve Ukrayna nüfusunun en fazla olduğu üçüncü devlet Kanada'nın tepkisi ve uluslararası örgütlerin tepkileri üzerine yoğunlaşılacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde hem Kırım'ın ilhakinin bölgeye etkileri hem de ilhaka verilen uluslararası tepkilerin analizi yapılacaktır.

---

⁸ Gül Sarıkaya (2014), *Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 106

BÖLÜM 1. TARİHSEL ARKA PLAN

Kırım tarihi oldukça geniş ve bir o kadar da karmaşık bir yapıya sahiptir. Kuruluşundan bugüne kadar statüsü birçok kez değişen Kırım tarihini anlatırken çalışmaya ışık tutması bakımından, Kırım'ın özellikle Ukrayna'ya bağlanmasından sonraki zaman dilimi ele alınmaya çalışılacaktır.

1769-1774 Türk-Rus Savaşı sonrasında imzalanan *Küçük Kaynarca Antlaşması* ile Türk hâkimiyeti sona eren Kırım Hanlığı, bu tarihe kadar büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak süregelmiş ve 1783'te dönemin Rus Çariçesi II. Yekaterina'nın aldığı karar ile işgal edilerek Rus Çarlığı'nın bir parçası haline getirilmiştir.⁹ 1784 Şubat ayı sonlarında Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyinden güneyine inne politikası çerçevesinde Çarlık Rusya'sı tarafından idari, coğrafi ve demografik açıdan Kırım'da bir yerel yönetim oluşturulmuş ve Kırım, *Rus etnik çoğunluğa sahip bölge* haline getirilmiştir.¹⁰ Rusya'nın bu hamlesi 2014 yılındaki ilhakı anlamak için son derece önemlidir. 2008'de Abhazya ve Güney Osetya örneklerinin bir benzeri olarak 2014'te de Rusya aynı senaryoyu kullanıp Rus nüfusun can ve mal güvenliği adı altında bölgeye intikal ederek ilhakı gerçekleştirmiştir.

1954'te SSCB tarafından, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanana kadar Kırım, Rus hâkimiyeti altında varlık göstermiştir. Bu bağlamda bölgeyi Ruslaştırma faaliyetleri çerçevesinde hareket eden Rusya'nın Kırım'daki Türklere uyguladığı baskı ve soykırım politikası nedeniyle Osmanlı döneminde Kırım'da %98 olan Türk nüfus, Rus işgalinden sonra %35'lere gerilemiştir.¹¹ Bu noktada en önemli gelişmelerden birisi de 1944 yılında Ukrayna'ya devredilmeden önce gerçekleşen Kırım Türklerinin sürgünü olmuştur. Ukrayna'ya devredilmeden önce meydana gelen bu sürgün sonrası Kırım özerkliğini kaybetmiş ve bölge *Rus etnik nüfus tarafından işgal edilmiş bölge*¹² haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı'nda Nazi

⁹ Bahadır Bumin Özarslan, "Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 10, Sayı, 39, 2014, s. 99

¹⁰ M. Akif Kireççi, Selim Tezcan, **Kırım'ın Kısa Tarihi**, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi, Yayın No: 24, Çev. Can E. Çekiç, Ankara 2014, s. 34

¹¹ Kemal Olçar, **Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 360

¹² Ceren Gürsellers, "Kırım'ın Self Determinasyonu Nasıl Yorumlanabilir?", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 43, Güz 2014, s. 90

Almanya'ya yardım etmekle suçlanan¹³ Kırım Türklerinin sürgün edilmesi, 13 Nisan 1944 tarihinde SSCB İçişleri Halk Komiseri ve Devlet Güvenliği Genel Komiseri L. Beriya ile Devlet Güvenliği Halk Komiseri V. Merkulov tarafından Kırım ÖSSC'nin Sovyet karşıtı unsurlardan temizlenmesi hususunu belirten bir belge yayınlanması ile ilk resmîyetini kazanmıştır.¹⁴ Bu belgeye müteakiben dönemin SSCB Başkanı Stalin'e sunulan rapor doğrultusunda, altında Stalin'in imzası bulunan *çok gizli* ibareli bir kararname ile 11 Mayıs 1944'te Kırım Türklerinin tamamen Kırım'dan sürgün edilmesine karar verilmiştir.¹⁵ Bu kararın icra edilmesi İçişleri Halk Komiserliği tarafından 1944 yılının 17 Mayıs'ı 18 Mayıs'a bağlayan gecesinde gerçekleşmiş, Kırım Türkleri yataklarından kaldırılarak insanlık dışı muameleler eşliğinde ve *özel sürgünler* adı altında, daha önceden belirlenen yerlerde sürekli ikamet etmek üzere sürgün edilmişlerdir.¹⁶

1.1. Ukrayna'nın Bağımsızlığına Kadar Olan Süreçte Kırım

Kırım, güncel krizde Ukrayna içerisinde bir özerk bölge iken Rus hâkimiyeti altına alınmıştır. Peki yıllar boyu Osmanlı ve Rusya İmparatorlukları himayesinde var olan Kırım nasıl Ukrayna'ya bağlanmıştır?

19 Şubat 1954 tarihli SSCB Yüksek Sovyeti kararı ile aslen Ukraynalı olan dönemin SSCB Genel Sekreteri Nikita Kruşçev tarafından Rus-Ukrayna kardeşliğinin 300. yılı anısına Kırım, idari olarak Ukrayna'ya devredilmiştir.¹⁷ Coğrafi anlamda ne denli öneme sahip olduğu açık olan Kırım'ın Ukrayna'ya devredilmesinin, Ukrayna'nın SSCB'ye olan sadakatine karşı bir hediye olduğu görünse de temel neden olarak dönemin ağır sosyo-ekonomik koşulları değerlendirilmektedir. Bu şekilde Kırım'ın daha kolay yönetileceği de değerlendirmeler arasında yer almaktadır.¹⁸

¹³ Cemile Şahin, "Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Tatar Türklerinin Sürgünü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 39, Ağustos 2015, s. 33

Nazi ordusunun 1941-1944 yılları arasında Kırım'ı işgali sırasında Almanların Kırım Tatarlarını SSCB'ye karşı kullanarak zorla Kırım Tatarları arasından gönüllü olarak adlandırılan asker almaları ve katılmayanları da yine zorla Alman kamplarına göndermesi süreci 1944 'ten sonra Rusya'nın yeniden Kırım'ı ele geçirmesi ile SSCB tarafından Kırım Tatarları'nın Naziler ile işbirliği yaptığı şeklinde ele alınmıştır.

¹⁴ Kemal Özcan, **Vatana Dönüş Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi (1944-1991)**, TATAV Yayınları, İstanbul 2002, s. 47

¹⁵ Kemal Özcan, "**Vatana Dönüş Kırım Türklerinin ...**", s. 51

¹⁶ Gül Sarıkaya, "**Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında ...**", s. 132

¹⁷ "Kırım'ın Ukrayna'ya Bağlanması Resmi Olarak Kutlanacak", <http://qha.com.ua/tr/siyaset/kirim-in-ukrayna-ya-baglanmasi-resmi-olarak-kutlanacak/130751/>, Erişim Tarihi: 25.12.2015

¹⁸ Ali Asker, "Kırım: Zorla Statü Değişikliği", **EkoAvrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 7, Sayı 27, 2014, s. 7

Kruşçev'in oğlu Sergey Kruşçev de bu kararı tamamen dönemin ekonomi politikalarına bağlamakta ve "Babası N. Kruşçev'in Kırım'ı eşine hediye ettiği" iddialarını yalanlamaktadır.¹⁹ Kruşçev'in bu kararı bugün bile tartışma konusu iken, o dönemde bu karar pek de önemsenmemiştir. Çünkü SSCB'nin bir gün dağılacağı ihtimali o dönemde akla bile gelmiyordu.²⁰ Zaten düşünüldüğünde jeopolitik açıdan bu kadar önemli olan yarımada'nın bir başka devletin himayesine sokulmasının hiçbir geçerli sebebi görünmemektedir.

Görünen ve kabul gören bu sebebin yanında konuya bir de bölgeyi Ruslaştırma politikası çerçevesinden bakmakta fayda vardır. Rusya'nın bu politikasına göre, *arka bahçe* olarak adlandırılan Ukrayna'ya verilmesi sonucunda on binlerce Ukraynalının verimli topraklara sahip ve stratejik anlamda büyük öneme sahip olan Kırım'da yaşama imkânı ortaya çıkmıştır ki bu da Rus etnik nüfusun yanı sıra bölgede Slav etnik grubun nüfus içindeki dağılımını ciddi şekilde artırmıştır. 1987 yılına gelindiğinde Kızıl Meydan'da yapılan vatana dönüş gösterilerinden sonra Kırım Tatar Türklerine şartlı da olsa vatana dönüş izni verildiğinde, karşılarında mücadele edilmesi gereken Rus nüfus kadar bir de Ukraynalı etnik grup kendini göstermiştir.²¹

Ukrayna'ya bağlandıktan sonra SSCB'nin dağılması ve buna müteakip Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesine kadar olan süreçte Kırım Tatar Türkleri defalarca anavatana dönüş girişiminde bulunmuştur. Ancak, Kırım Türkleri gibi sürgün edilmiş Çeçen-İnguşların anavatanlarına dönüşlerine veya düşman güçlerle işbirliği yaptığı tespit edilen Ermeni ve Gürcülerin etnik kimlikleri nedeniyle affedilerek topraklarında kalmalarına izin verilmesine rağmen Kırım Türklerine her defasında engel çıkarılmış ve anavatanlarına dönüş hakkı tanınmamıştır. Bunun sebebi de hiç şüphe yoktur ki Kırım'ın stratejik önemi ve Rusya'nın Kırım'dan hiçbir zaman vazgeçmemesinden ileri gelmektedir. Anavatana dönüş bir tarafa her geçen gün bölgedeki Rus ve Slav etnik nüfus güçlendirilerek Rusya aleyhinde olası bir gelişme cereyan ettiğinde bunun Rusya lehine çevrilmesi amacı güdülmüştür. 1989 yılında Mustafa Abdülcemil Kırımıoğlu liderliğinde kurulan Kırım Tatar Milli Hareketi

¹⁹ "Kruşçev'in Oğlundan Kırım Değerlendirmesi", <http://www.amerikaninsesi.com/content/kruschevin-oglundan-kirim-degerlendirmesi/1866172.html>, Erişim Tarihi: 20.12.2015

²⁰ Sergey Salushev, "Annexation of Crimea: Causes, Analysis & Global Implications", *Global Societies Journal*, Sayı 2, Yaz 2014, s. 38

²¹ Alaeddin Yalçınkaya, "Rus Realpolitığının Ertelelediği Sorun: Kırım", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2015, s. 105

çerçevesinde Kırım'a dönüşler başlamış ve 1991 başlarında anavatana dönen Kırım Türkü sayısı 150.000'i bulmuştur. Ancak yukarıda bahsedilen Rus politikasını destekler nitelikte bir gelişme olarak; durumdan endişelenen Moskova yönetiminin isteği doğrultusunda Kırım'ı SSCB'nin özerk bir parçası haline getirmek için Kırım'da Ocak 1991'de düzenlenen referandumun sonucu "evet" olmuş ve bu da Ukrayna Yüksek Sovyet'i tarafından onaylanmıştır. Rusya'nın buradaki çekincesi Kırım Tatarlarının anavatana dönüş mücadelesi olmuştur çünkü bu yolla etnik Rus nüfusun açık hâkimiyetinin yarımadanın asli ve yerli halkı ile paylaşılması riski ortaya çıkacaktır. Bu nedenle Sovyetler Birliği dağıldığı gün itibariyle Kırım demografisinin Ruslar lehine statüsü Moskova tarafından muhafaza edilmiştir.²² Ancak 1991 sonunda SSCB'nin dağılması ve Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasına müteakip oluşan gerginliklerden Rusya'nın daha fazla etkilenmemesi amacı güdülerek, Kırım'ın Ukrayna'nın yeniden bir parçası olduğuna dair anayasa kabul edilmiştir.²³ Unutulmamalıdır ki o tarihlerde SSCB, Gürcistan (Abhazya ve Osetya), Azerbaycan, Kazakistan, Çeçenistan'dan Baltık cumhuriyetlerine kadar geniş bir coğrafyadaki etnik-siyasi kaos ve çatışmalarla meşguldür.

Görüldüğü üzere Ukrayna'ya bağlandıktan sonra Ukrayna'nın bağımsızlığına kadar olan süreçte Kırım'ın statüsü ve etnik dağılımı yine Rusya tarafından şekillenmiştir. Tezin bundan sonraki kısmında 1991 Ağustos ayında Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasından sonraki süreçte 2014 yılında yeniden Rusya'ya ilhak edilene kadar Kırım'ın statüsü ve tarihinden kısaca bahsedilecektir.

1.2. Bağımsız Ukrayna Döneminde Kırım

Ukrayna 1 Aralık 1991 yılında yapılan referandum ile bağımsızlığını ilan etmiştir. Yapılan referandumda dikkat çekilmesi gereken noktaların başında o dönemde özerk statüye sahip olan Kırım'dan çıkan sonuç gelmektedir. Kırım, bu oylamada ilginç bir şekilde %54'lük bir oranla bağımsızlığı desteklemiştir.²⁴ Tabi ki Rus etnik grubun daha yoğun olduğu Kırım'da en düşük sonuç çıkması beklenen bir

²² Murat Ercan, "Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon mu? İlhak mı?", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, Sayı 32, Yaz 2015, s. 104

²³ Alaeddin Yalçınkaya, "Rus Realpolitığının ...", s. 106

²⁴ Taras Kuzio, *Ukraine-Crimea-Russia Triangle Of Crime*, Ibidem-Verlag, Stutgard 2007, s. 122

durum idi ancak bu rakamın % 54 gibi yüksek bir oranda çıkması durumu ilginç kılan nokta olmuştur.

Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile beraber ülkenin bütünlüğü konusunda en önemli husus Kırım Yarımadası olmuştur. Bu dönemde Ukrayna'ya bağlı kalan Kırım Parlamentosu 1992 ve 1994 yıllarında bağımsızlık kararı almış olsa da bu konuda Ukrayna yönetiminin tepkisi ile karşılaşmıştır.²⁵ Bağımsızlığın ilk yıllarında Post-Sovyet Rus milliyetçilerin en yoğun mesai harcadığı konuların başında Kırım gelmiştir. Bu dönemde 1954 yılında Kırım'ın Ukrayna'ya hediye edilmesi olayı bu Rus milliyetçi akımın da etkisi ile Rusya parlamentosu tarafından yasa dışı olarak kabul edilmiş, Rusya'nın bu konudaki tutumundan alınan cesaretle Kırım'da bağımsızlık sesleri yükselmeye başlamıştır.²⁶ Kırım Özerk Parlamentosu Mayıs 1992'de anayasa ile Kırım'ın bağımsızlığını ilan etmiş ancak aynı yılın Eylül ayında aynı anayasada değişiklik yaparak Kırım'ın Ukrayna'ya bağlı bir cumhuriyet olduğunu kabul etmiştir.²⁷ Ukrayna'nın Kırım konusundaki tavrına baktığımızda ise kendi toprak bütünlüğü çerçevesinde hareket ettiğini görmekteyiz. Bu çerçevede Ukrayna, 1996 anayasasının bir bölümünü Kırım Özerk Cumhuriyeti'ne ayırmıştır. Anayasanın 134. maddesinde açık bir şekilde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğü içerisinde ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmaktadır.²⁸ Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası, 21 Ekim 1998 tarihinde Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nde kabul edilmiş ve Ukrayna Yüksek Meclisi'nin 350-XIV sayılı ve 23 Aralık 1998 tarihli kanunıyla onaylanmıştır. Anayasanın Kırım'ın statüsü ile ilgili maddesi aşağıdaki gibidir:

“Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'nın 1. maddesinin 1. bendine göre Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Ukrayna Anayasası'na ve yasalarına dayanarak yetkilerini kullanır. Aynı maddenin 2. bendine göre Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin ve Kırım Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi'nin

²⁵ Fatma Aslı Kelkitli, “Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada”, **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed: Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 293

²⁶ Rajan Menon, Eugene Rumer, **Conflict in Ukraine: The Unwindin of the Post-Cold War Order**, The MIT Press, Cambridge 2015, s. 3

²⁷ İsmail Aydıngün, “Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı: Avrasya'nın Geçiş Ülkesi Ukrayna, **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar-Türkiye İle İlişkiler**, Ed: İsmail Aydıngün; Çiğdem Balım, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 226

²⁸ 1996 Ukrayna Anayasası tam metni için bakınız: <http://faolex.fao.org/docs/pdf/ukr127467E.pdf>, Erişim Tarihi: 13.01.2016

yetkileri, oluşumu ve çalışma usulü Ukrayna Anayasası ve yasaları çerçevesinde belirlenir."²⁹

Görüldüğü üzere Kırım, 2014 yılında Rusya tarafından işgal edilinceye kadar kendi anayasası çerçevesinde yönetilen özerk bir cumhuriyetti. Hem 1998 yılında kendi anayasasında hem de 1996'da sınırları içinde olduğu Ukrayna anayasasında, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olarak özerk bir yönetimdir.

1.3. İlhaka Giden Yol: Euromaidan'dan Kırım'ın İlhakına

Ukrayna'nın siyaseten ikiye bölünmesi ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin öncelikle arka planına bakmak gerekmektedir. Etnik, dini ve siyasi kimlik nedeniyle ortaya çıkan bu ayrışmanın sokağa yansması ile başlayarak ülke geneline yayılan ve Kırım'ın ilhak edilmesi ile devam eden krizin arka planı esasen Ukrayna'nın bağımsızlık yıllarından bu yana uğraştığı devletin inşası sorusuna dayanmaktadır. Bağımsızlığını ilân eden Ukrayna'da ciddi bir sorun olarak kendini göstermeye başlayan devletin inşası süreci, daha o dönemde ülkede Avrupa-Atlantik güvenlik yapılarına yönelen ve demokratikleşme taraftarı olan *bağımsızlık yanlıları* ile Rusya ile sıkı bağlar geliştirip Avrupa ve diğer Batı güçleri ile daha ihtiyatlı ilişki içinde olunmasını savunan *pragmatist* yaklaşımçıları karşı karşıya getirmiştir.³⁰

Ukrayna'da yaşanan krizi daha iyi anlamak adına 2004 yılında meydana gelen Turuncu Devrim'e bakmak gerekir. Çünkü güncel krizde Turuncu Devrim'in izlerini görmekteyiz. Bu sebeple krizin arka planı olarak öncelikle Turuncu Devrim'i anlatmak yerinde olacaktır.

1.3.1. Turuncu Devrim ve Sonrası

Devletlerin dış politika seçenekleri iç politik gelişmeleri ile doğrudan ilişkili olmuştur. Ukrayna bağımsızlığını kazandıktan sonra dış politikasını şekillendirirken Batı ile Rusya arasında sıkışmış ve bu çerçevede iç politik gelişmeleri de yine bu güçler tarafından yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun en somut örneklerinden biri olarak aşağıda anlatılacak olan Turuncu Devrim'i görmekteyiz.

²⁹ Bahadır Bumin Özarlan, "Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ...", s. 106

³⁰ Oktay Bingöl, "Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörütleri", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 41, Yaz 2014, s. 18

Ukrayna'nın daha bağımsızlığının ilk yıllarında siyasi olarak bölünmesi, bağımsız devletin ikinci başkanı olan Leonid Kuçma'nın hem Batı hem de Rusya ile ilişkilere önem vermesi ve kendi deyimi ile bunu *ikili siyaset* olarak nitelendirmesinden anlaşılmaktadır.³¹ Yine 2004 yılındaki seçimlerde en güçlü iki adayın bir tanesi AB ile bütünleşmeyi savunan Batı yanlısı Yuşçenko; diğeri ise Rus yanlısı fikirlere sahip ve statükocu bir siyaset anlayışı olan Yanukoviç'tir. Bu rekabet de Ukrayna'nın siyasi olarak Batı-Rus ayrımının somut bir göstergesidir diyebiliriz.³²

İki dönem Ukrayna'da başkanlık görevini yürüten Leonid Kuçma'nın özellikle ikinci dönemi politik krizler ve muhtelif skandallarla dolu olmuştur. 2000 yılında muhalif olarak bilinen gazeteci Gongadze'nin öldürülmesi ile başlayan ve buna ek olarak seçim sahtekârlıkları, yolsuzluklar ve şiddetin yanı sıra diğer yasadışı faaliyetler ülkede Kuçma ve yönetimi karşısında oluşan muhalif hareketleri perçinlemiş ve bu dönem Ukrayna'da *Kuçmagate (Kuçmasız Ukrayna)* olarak adlandırılmıştır.³³ 2004 seçimlerinin iki güçlü adayından birisi olan Yuşçenko, esasen önceleri Kuçma'nın yönetim yapısında yer alan bir isimdir. 2000 yılında başbakanlığa getirilen Yuşçenko, Ukrayna'da ekonomik reformlar için bir umut olmakla beraber yolsuzluğa karşı girişimleri sonrasında başbakanlık görevinden alınmış ve doğal olarak muhalif bir konuma geçmiştir.³⁴ Ukrayna halkının yolsuzluk, usulsüzlük ve sahtekârlıklara karşı düşünmeye başladığı bu dönemde Yuşçenko halkın da desteğini alarak 2002 parlamento seçimlerinde Bizim Ukrayna Partisi ile mecliste yüz on iki sandalyeyi elde ederek başkan adayı olacağı 2004 seçimleri için umut vaat etmeye başlamıştır.³⁵ Turuncu Devrim'i nasıl 2013 sonlarında patlak veren krizin provası olarak görüyorsak 2002 seçimlerine de Turuncu Devrim'in provası gözüyle bakabiliriz. Tıpkı 2004 seçimlerinde olduğu gibi mevcut rejimin 2002 parlamento seçimlerinde de hile, usulsüzlük ve rüşvete başvurması Ukrayna'da NGO³⁶'ların tepkisine yol açmış ve yarı

³¹ Giray Saynur Bozkurt, "Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 9, Bahar 2006, s. 156

³² Nergiz Özkural Köroğlu, "Avrupa Birliği ve Rusya'nın Güç Alanları Arasında Kalan Ukrayna'da Yaşanan Halk Ayaklanmaları: Turuncu Devrim ve Meydan Devrimi", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Ocak 2015, s. 34

³³ Taras Kuzio, "From Kuchma to Yushchenko Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution", *Problems of Post-Communism*, Sayı 2, Mart/Nisan 2005, s. 29

³⁴ Yalçın Sarıkaya, "Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 25, Bahar 2010, s. 3

³⁵ Yalçın Sarıkaya, "**Turuncuya Veda ...**", s. 4

³⁶ NGO: (Non-Governmental Organization): Hükümet dışı kuruluş anlamına gelmektedir.

otoriter rejimin Turuncu Devrim’de etkin rol oynayan bu gruba karşı politikalar üretmesini beraberinde getirmiştir.³⁷

Turuncu Devrim’in patlak verdiği 2004 seçimlerinin en güçlü iki adayından birisi olan dönemin başbakanı Yanukoviç, Kuçma’nın halefi olarak gösterilmiştir. Her ne kadar Yanukoviç parlamento huzurunda seçimlerde adil bir süreç izleneceğini vaat etse de gerek Yuşçenko cephesinin gerekse de halkın büyük bir kesiminin buna olan inancı oldukça azdı. Seçim kampanyası döneminde Yanukoviç -kesin bir şekilde Rusya’ya olan yakınlığı ile bilinmesine karşın- Avrupa ile yakınlaşarak, Ukrayna’nın Avrupa değerlerine taşınacağına ve Avrupa Birliği ile uyumlu bir çizgide ilerleneceği yönünde vaatlerde bulunmuştur. Seçimlerin adil geçeceğine dair açıklamalar yapan Yanukoviç cephesinin bir taraftan da seçim kampanyası için cesur bir şekilde devlet kaynaklarını kullanması, seçimlerin adil olmayacağına ve yolsuzlukların halen devam ettiğine dair işaret olmuş ve karşıt grupların tepkisi giderek daha da artmıştır.³⁸

Böyle çalkantılı ve sonuçların hileli olacağına kesin gözüyle bakılan dönemde yapılan devlet başkanlığı seçimlerinin birinci turunda her iki aday da yeterli oran olan %50+1’i geçememiştir. Yapılan ilk tur seçimlerinde Yuşçenko oyların %39.90’ını alırken, Yanukoviç’in oy oranı %39.26 olmuştur. Bu turda daha ılımlı bir hile kullanıldığı iddia edilmiş ve oylar birbirine yakın ayarlanmıştır.³⁹ Sonuçların hileli olacağına kesin bir gözle bakılıyordu diyoruz; çünkü seçim öncesi yapılan anketlerde halkın sadece %15.8’lik bir kısmı adil bir seçim olacağına inanırken, %70.4’ü bu seçimlerde hile olacağı yönünde oy kullanmıştır.⁴⁰

İlk turda yeterli oy çıkmaması sonucunda ikinci tur seçimlerinin 21 Kasım 2004’te düzenlenmesine karar verilmiştir. Ukrayna halkının büyük bir bölümünün ikinci tur seçimlerinde hile olacağına ve Yanukoviç’in bu şekilde zaferinin açıklanacağına o kadar emindi ki daha seçim yapılmadan protesto ve itirazlar gündeme gelmeye başlamış ve Turuncu Devrim’in en etkili grubu olan PORA tarafından daha 6 Kasım 2004’te bir protesto kampı düzenlenmeye başlamıştır.⁴¹

³⁷ Andrew Wilson, “Ukraine’s Orange Revolution, NGO’s and the Role of the West”, **Cambridge Review of International Affairs**, Sayı 1, Mart 2006, s. 21,22

³⁸ Taras Kuzio, “From Kuchma ...”, s. 30

³⁹ Taras Kuzio, “From Kuchma ...”, s. 37

⁴⁰ Taras Kuzio, “From Kuchma ...”, s. 31

⁴¹ Andrew Wilson, **Ukraine’s Orange Revolution**, Yale University Press, 2005, s. 122,123

Tıpkı ilk tur seçimlerinde olduğu gibi ikinci tur seçimlerine de güven ortamı olmaksızın yapılan ikinci tur seçimlerinden sonra açıklanan resmi sonuçlar beklendiği üzere Yanukoviç'in zaferine işaret etti. Yanukoviç, %46.61'e karşı %49.26⁴² oy oranı ile başkan ilan edilmişti ki esas itiraz ve protestolar bunun devamında meydana geldi. Yuşçenko'nun taraftarlarına Kiev Bağımsızlık Meydanı'nda toplanmasına dair ilk çağrısı sandıkların kapandığı 20.00'de gelmiştir. Sandıklar daha açılmadan ortaya konan Yuşçenko cephesinin bu hareketinin sebebi, toplanan insan sayısı ile seçimler açıklandıktan sonraki sayıyı karşılaştırmak şeklinde değerlendirilmektedir.⁴³

Devam eden protestolar sonucunda muhalefet istediğini almış ve seçimlerin yenilenmesi kararı verilmiştir. 26 Aralık'ta yeniden yapılan seçimlerde Yuşçenko, Yanukoviç'in %42 oyuna karşı % 52 oy alarak Ukrayna'nın yeni başkanı seçilmiştir. Bununla birlikte Turuncu Devrim'de çok büyük bir pay sahibi olan Yuliya Timoşenko da Ukrayna'nın yeni başbakanı olmuştur. Bu seçimde beklendiği üzere Yanukoviç ağırlıklı olarak ülkenin doğu ve güney oblastlarından oy alırken, Yuşçenko batı ve merkez bölümün oylarını almıştır. Etnik dağılımın Rus ağırlıklı ve Yanukoviç'in Rusya eksenli politikalar izlediğini düşündüğümüzde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nden çıkan oylar da pek şaşırtıcı olmamıştır. Bu seçimde Kırım nüfusunun %81.2'si Yanukoviç derken ancak %15.4'ü Yuşçenko'ya oy vermiştir.⁴⁴

Turuncu Devrim, Ukrayna siyasi yaşamını doğrudan etkilemiş ve yarı otoriter olarak nitelendirilen bir yönetimin yıkılmasını sağlamıştır. Ancak bu sürece daha çok Ukrayna'daki Batı – Rus mücadelesi olarak bakmak gerekir. Bu döneme kadar olan çekişmeden genel anlamda Rusya karlı çıktıysa da 2004 seçimleri ve Turuncu Devrim göstermiştir ki Batı, jeopolitik anahtar rolü olan Ukrayna'dan vazgeçmeyecektir. Batı, Turuncu Devrim sırasında muhalif gruplara verdiği destekle hem halkın protestolarına yardımcı olmuş hem de bu organizasyonun finansmanını büyük ölçüde sağlamıştır. Batı'nın en önemli etkisi devrimde en etkin grup olan gençlik örgütleri üzerinde olmuştur. Batı'nın bu gruplar üzerinde demokrasi söylemlerini artırması ve bu grupların çoğunun da Batıcı görüşlerle yetişmesi Batı cephesinde işleri kolaylaştırmıştır. Bunun yanı sıra Ukrayna'nın komşularının eski Sovyet ülkelerinden

⁴² Taras Kuzio, "From Kuchma ...", s. 41

⁴³ Andrew Wilson, "Ukraine's Orange ...", s. 123

⁴⁴ Andrew Wilson, "Ukraine's Orange ...", s. 153

Avrupa ülkesine dönüşmeleri Ukrayna halkının Avrupalı Ukrayna vizyonu için mücadele etmesini ve bu mücadele uğrunda birleşmelerini sağlamıştır.⁴⁵ Yine Batı'nın özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avrupa devletlerinin ikinci tur seçimlerinden sonra seçim sonuçlarını ve dolayısıyla Rus yanlısı Yanukoviç'in zaferini tanımadıklarını açıklaması Batı'nın bu konudaki tavrını net bir biçimde ortaya koymaktadır.⁴⁶

Konuya bir de Rusya cephesinden bakmak gerekir. Ukrayna Rusya'nın arka bahçe olarak nitelediği coğrafyanın kalbini oluşturur. Brzezinski'nin *Ukrayna'sız Rusya Olmaz* tezi Rusya'da en büyük yankıyı bu dönemde bulmuştur. Rusya'nın oluşturmaya çalıştığı Post-Sovyet alanın en kritik parçası olan Ukrayna'ya olan ilgi Kafkasya veya Orta Asya'ya olandan farklı olmuştur.⁴⁷ Turuncu Devrim Post-Sovyet ülkelerde de oldukça büyük etki uyandırmıştır. Benzer ülkelere bu anlamda bir ilham kaynağı olmuştur. Hem Ukrayna'nın durumu hem de diğer ülkelerde bu şekilde bir etki yaratması endişesi de Rusya'nın Batı'yı seçimlere hile karıştırmak ve Batı'nın Rusya'nın çevresine bir güvenlik koridoru oluşturmak amacıyla bu harekete maddi-manevi destek verdiğini ileri sürmesini beraberinde getirmiştir.⁴⁸

Rusya'nın hayalini kurduğu bir Avrasya İmparatorluğu'nda Ukrayna'nın batıya kaptırılması Euro+Asia'nın ancak Asia kısmına hükmedebilmek anlamına geliyordu. Ayrıca Rusya'nın Ukrayna zafiyetinin içerisinde bir de Kırım gerçeği mevcuttur. Gerek jeopolitik konumu gerekse de Rus donanmasına ev sahipliği yapması bakımından Kırım da Rusya açısından son derece hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle her ne kadar Turuncu Devrim ile birlikte Batı eksenine kayan bir Ukrayna'dan bahsedilse de Rusya'nın Ukrayna'ya olan ilgi ve politikası değişmemiştir.

Turuncu Devrim'in bir yıl dahi sürmeyen başarısı Timoşenko ile Yuşenko arasında baş gösteren görüş ayrılıkları ile sarsılmaya başlamış ve bunun neticesinde ilk olarak Timoşenko başbakanlık görevinden alınmıştır. Bu anlaşmazlıklardan

⁴⁵ Taras Kuzio, "Ukraine's Orange Revolution The Opposition's Road to Success", **Journal Of Democracy**, Sayı 2, Nisan 2005, s. 127

⁴⁶ Oleksandr Sushko, "The International Implications of Ukraine's Orange Revolution", **PONARS Eurasia Policy Memo 356**, Kasım 2004, s. 1

⁴⁷ Oleksandr Sushko, "The International Implications ...", s. 4

⁴⁸ Andrew Wilson, "Ukraine's Orange ...", s. 175

faýdalanan eski başbakan Yanukoviç'in partisi 2006 seçimlerinde parlamentodaki gücünü artırarak birinci parti haline gelmiştir.⁴⁹ 2006 yılında Başbakanlığı Yanukoviç'e kaptıran Yuşçenko, 2007 yılında Yanukoviç'i başkanlık yetkilerini kısmaya çalışmakla suçlamış ve Ukrayna'da bu dönemde de siyasi krizler yaşanmıştır. Artan gerilimin ardından tarafların uzlaşması ile birlikte erken seçim kararı alınmış ve parlamento seçimlerine gidilmiştir.⁵⁰ Yapılan seçimlerde yine Yanukoviç'in partisi galip gelmiş ve %35 oy oranı ile birinciliği elde etmiştir. Onu Timoşenko'nun bloğu %31 ve Yuşçenko'nun partisi de %14 ile takip etmişlerdir.⁵¹

Ukrayna siyasi yaşamında bir diğer önemli gelişme de 2010 cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. Yine bu seçimlerdeki en güçlü iki aday Rus yanlısı olarak bilinen Yanukoviç ve Batı yanlısı olan Timoşenko'dur. Bu seçim %45.47'ye karşı %49.95 oyla Yanukoviç zaferi ile sonuçlanmıştır.⁵² Her ne kadar Turuncu Devrim lideri Timoşenko bu seçimlere de hile karıştırıldığını belirterek seçimlerin yenilenmesini istese de bu sefer uluslararası gözlemcilerin seçim sonuçları karşısındaki olumlu tavrı bunu mümkün kılamamış ve seçim sonuçları resmîyet kazanmıştır.⁵³ Yine 2010 seçimlerinde tıpkı daha önceki seçimlerde olduğu gibi Kırım'daki durum değişmemiş ve Rus yanlısı Yanukoviç açık ara farkla Kırım'dan galip çıkmıştır. 2010 seçimlerinde Kırım'dan Yanukoviç'e %78.24 oy çıkmıştır.⁵⁴ Bu da yine Kırım'daki Rus etnik grubun ağırlığını net bir şekilde göstermektedir.

2004 seçimlerinde halkın da büyük kısmının desteğini almış bir yönetimin 2010 seçimlerini kaybetmesi hatta Yuşçenko'nun seçimlerde adının dahi geçmemiş olması (seçimlerin ilk turunda %5 gibi düşük bir oran aldığı için ikinci tura kalamamıştır.) Ukrayna'daki siyasi istikrarsızlık ve Turuncu Devrim'in başarısızlığını gözler önüne sermektedir. Yuşçenko yönetimi NATO üyeliği, Kırım'daki Rus mevcudiyeti, doğalgaz konusunda yaşanan gerilimler gibi temel sebeplerden dolayı Rusya ile ilişkilerini zayıflatırken, Avrupa entegrasyonu vaatlerini de yerine

⁴⁹ Yalçın Sarıkaya, "Turuncuya Veda ...", s. 4

⁵⁰ Cenk Başlamış, "Ukrayna Çıkış Arıyor", *Milliyet Gazetesi*, 1 Ekim 2007

⁵¹ "Turuncu Kıl Payı Kazandı", *Milliyet Gazetesi*, 7 Ekim 2007

⁵² "Finally Tally Shows Yanukovich Wins Ukraine Election", <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/02/10/ukraine.elections/>, Erişim Tarihi: 25.12.2015

⁵³ Asker, A. (Kasım 2010). Ukrayna'da Seçim Sonuçları Kesinleşti. Web: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2010/02/10/3358/ukraynada-secim-sonuclari-kesinlesti> adresinden 15 Aralık 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵⁴ OSCE Office For Democratic Institutions And Human Rights, "OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report", Varşova 28 Nisan 2010, s. 31

getirememiş⁵⁵, böylece Ukrayna dış politikasının yönü şekillenememiştir. Bu süreçte Avrupa entegrasyonunu seçim kampanyası olarak kullanan Yanukoviç bir adım öne geçmiş ve nitekim de seçimi kazanmıştır. Yıl 2013 olduğunda Yanukoviç yönetiminin de bu vaatlere bağlı kalmadığı ve AB ile yakınlaşmak yerine Rusya'yı daha çok tercih ettiğini göreceğiz ki bir sonraki bölümde bu hususa detaylı bir şekilde değinilecektir.

1.3.2. Euromaidan

Özellikle 2000 yılı sonrası dönemde eski SSCB parçası olan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği ve NATO ile olan yakınlaşmaları, bu ülkelerden biri olan Ukrayna'da da yankı bulmuş ve Ukrayna'nın uluslararası arenadaki konumunu yeniden gözden geçirmesine sebep olmuştur.⁵⁶ Ukrayna'da Turuncu Devrim sonrası cumhurbaşkanı olan Yuşçenko'nun AB ile kuramadığı yakınlaşma ve sonrasında yönetimin yine Rus yanlısı olarak bilinen Yanukoviç'e geçmesi bir bakıma Turuncu Devrim'in başarısızlığının göstergesi olmuştur. Yanukoviç, iktidarda kaldığı 2010-2014 yılları arasında kendince bir denge siyaseti izleyerek, Rusya ile ilişkileri bozmadan Ukrayna'nın önceliğinin AB olacağını dile getirmiş olmasına rağmen Rusya'ya verilen tavizlerin daha ağır bastığı görülmüştür.⁵⁷ 2013'ün sonbaharına gelindiğinde Batı-Rusya ikilemi çerçevesinde Ukrayna'nın önünde iki seçenek belirmişti. Bunlardan biri beklendiği üzere AB ile olan anlaşmayı imzalayarak Avrupa entegrasyonuna katılmak; diğeri de AB'yi bir tarafa bırakıp Rusya'nın ekonomik önerilerine olumlu cevap verip Avrasya'daki Rusya merkezli projelere katılmak.⁵⁸

Ukrayna'nın 28-29 Kasım 2013'te Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta düzenlenen AB'nin Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde, AB ile imzalayacağı düşünülen Ortaklık Anlaşması'nı, 21 Kasım 2013 sonlarında Yanukoviç'in Moskova'da Putin ile görüşmesinden sonra askıya aldığını açıklaması ülkede protestoların başlamasına sebep olmuştur. David R. Marples'e göre bu durum, Ukrayna'nın halen daha Rusya'nın yörüngesinde olduğu ve geleceğini Putin'in Avrasya Ekonomik

⁵⁵ Akçadağ Alagöz, E.(Mayıs 2010). Seçimlerin Ardından Ukrayna'nın Yönü. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/782/-secimlerin-ardindan-ukrayna%C2%92nin-yonu/#.Vs2QQvmLTIV> adresinden 10 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.

⁵⁶ G.S Derman, Y. Ongorava, "Ukrayna'da Siyasi Kriz", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 42, Yaz 2014, s. 16

⁵⁷ Cem Karadeli, "Ukrayna'da Milli Aidiyet Rekabet ve Azınlıklar", **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed. Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 126

⁵⁸ Frederick V. Mills, "Understanding the Euromaidan: The View from the Kremlin", Eds. David R. Marples; Frederick V. Mills, **Ukraine's Euromaidan Analyses of a Civil Revolution**, Ibidem-Verlag, Stuttgart 2015, s. 246

Topluluğu'nda gördüğü şekilde değerlendirilmektedir.⁵⁹ Yanukoviç'in yaptığı açıklama ile anlaşmayı imzalamaktan Rusya'nın baskısı sonucu vazgeçtiğini söylemesi ve Rusya ile ticari ilişkileri bozmayacaklarını⁶⁰ belirtmesi Ukrayna'nın Rusya'ya olan bağımlılığını açıkça desteklemektedir.

Rusya'nın Avrupa Birliği'ne karşı oluşturmaya çalıştığı Avrasya Birliği, kesinlikle Ukraynasız olamazdı; çünkü Rusya hedeflediği Slav Birliğinde Ukrayna'yı da kesin bir şekilde yanında görmek istemektedir. Kendi tarafında olan Yanukoviç'in AB ile olan anlaşmayı imzalamamasına bir ödül ya da gelecek günlerde imzalamasını engellemek için Putin, Ukrayna'ya sattığı gazda önemli bir indirim yanı sıra 15 milyar dolarlık bir yardım paketini öngören anlaşmayı 15 Aralık 2014 tarihinde imzalamıştır.⁶¹

Yanukoviç'in anlaşmayı askıya aldığı açıkladığı 21 Kasım gecesi geç saatlerde Kiev Bağımsızlık Meydanı'nda (Maidan Nezalezhnosti) insanlar küçük gruplar halinde protesto için toplanmaya başladılar.⁶² Anlaşmanın imzalanmamasına tepki olarak meydana inen insanlar ellerinde AB ve Ukrayna bayraklarını sallayarak "Ukrayna Avrupa'dır" sloganları atmışlar⁶³ daha sonra bu protestoların adı Euromaidan olarak anılmaya başlamıştır. 24 Kasım'da Kiev'de içlerinde muhalif partiler, aktivistler ve öğrenci gruplarının yer aldığı yaklaşık 250.000 protestocu bulunurken, ülkenin diğer önemli şehirleri olan Lviv, Kharkiv, Odessa ve Akmescit'te (Simferopol) de birkaç bin kişiden oluşan protestolar olmuştur. Tarih 1 Aralık 2014 olduğunda başkentteki sayı 800.000'e kadar yükselmiştir ve bu sayının içinde önemli ölçüde Donetsk ve Luhansk'tan gelen insanlar da vardı.⁶⁴ Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk bölgeleri Yanukoviç'in kalesi olarak bilinir. Yanukoviç ve uygulamalarına karşı başlatılan bu protestolara bu bölgelerden insanların katılması da ayrıca dikkat çekici olmuştur. 25 Kasım'da protestolar devam ederken, o dönemde hapisanede olan

⁵⁹ David R. Marples, Frederick V. Mills, **Ukraine's Euromaidan Analyses of a Civil Revolution**, Ibidem-Verlag, Stuttgart 2015, s. 9

⁶⁰ "Ukrayna Başbakanı: Darbe işaretleri var", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131202_ukrayna_barikat, Erişim Tarihi: 10.01.2016

⁶¹ Sertif Demir, "Ukrayna Krizi: Yeni Küresel Politik Düzenin Başlangıcı", **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed. Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 171

⁶² "Ukrainians to celebrate Day of Dignity and Freedom on November 21, Unity Day on January 22", <http://en.interfax.com.ua/news/general/234303.html>, Erişim Tarihi: 08.12.2015

⁶³ "Ukrayna: 21 Adımda Barıştan İç Savaşa", <http://www.radikal.com.tr/dunya/ukrayna-21-adimda-baristan-ic-savasa-1238574/>, Erişim Tarihi 10.12.2015

⁶⁴ Olga Onuch, "Maidans Past and Present", Eds. David R. Marples; Frederick V. Mills, **Ukraine's Euromaidan Analyses of a Civil Revolution**, Ibidem-Verlag, Stuttgart 2015, s. 27

Turuncu Devrim liderlerinden ve eski başbakan Yuliya Timoşenko da imzalanmayan anlaşma sonrasında açlık grevine girmiş ve protestolara bu şekilde destek sağlamıştır. Timoşenko'nun bu desteğinin ardında yatan önemli bir neden AB'nin Ukrayna ile imzalanacak anlaşmanın bir koşulu olarak Timoşenko'nun serbest bırakılması koşulunu öne sürmesidir diyebiliriz.⁶⁵ Bu noktada Ukrayna Parlamentosu'nun AB ile yapılacak anlaşmanın askıya alındığını ilan ettiği 21 Kasım'da, Yuliya Timoşenko'nun cezasının sona ereceğini içeren yasa tasarısını da reddettiğini hatırlatmakta fayda vardır.⁶⁶

Protestolar ilk olarak anlaşmanın imzalanmamasına tepki olarak başlasa da daha sonra bunun yanına bir de hükümetin istifası talepleri eklenmiştir. 30 Kasım'a kadar daha ılımlı şekilde seyreden gösteriler aynı gün sabahı şiddetlenmeye başlamış, eylemci kampları şiddetli şekilde dağıtmaya başlamıştır. Şiddet emrini verdiği düşünülen Yanukoviç'e halkın tepkisi bu şiddetle daha da büyürken, Yanukoviç şiddetin sorumlusunun kendisinin değil polis şefinin olduğu gerekçesi ile bu kişiyi görevinden aldığını açıklasa da bu, hükümetin istifasında ısrarlı olan insanlar için yeterli görülmemiştir.⁶⁷ Gösterilerin hedefi, hükümetin istifası ve Yanukoviç'in devrilmesine yönelince, bunu bir darbe girişimi olarak değerlendiren Yanukoviç, 16 Ocak 2014'te parlamentoda kabul edilen torba yasa ile anti-protesto kurallarını düzenlemiş, bu yasa ile göstericilere uzun hapis ve para cezaları verilmesi kararı alınmıştır.⁶⁸

Ülkede meydana gelen olaylar genel anlamda Batı – Rus yöneliminin bir sonucu olsa da bunun yanında bu protestolara katılan radikal sağ gruplardan da bahsetmek yerinde olacaktır. Ne Avrupa Birliği, ne de Rusya ile işbirliğini istemeyen bu grupların en temel amacı ülkede erken seçim kararının alınmasıydı. Aşırı sağcı ve milliyetçi grupların da gösterilere katılması Turuncu Devrim'deki gibi tüm göstericilerin bir arada hareket ettiği anlamına gelmemektedir. Bu durumda meydan muhaliflerce ikiye bölünmüş; bir tarafta iktidarın değişmesini ve Avrupa'ya

⁶⁵ “Jailed Tymoshenko on hunger strike over EU U-turn by Ukraine”, <http://www.euronews.com/2013/11/25/jailed-tymoshenko-begins-hunger-strike-over-ukraines-eu-u-turn/>, Erişim Tarihi: 09.12.2015

⁶⁶ “Ukraine drops EU plans and looks to Russia”, <http://www.aljazeera.com/news/europe/2013/11/ukraine-drops-eu-plans-looks-russia-20131121145417227621.html>, Erişim Tarihi: 09.12.2015

⁶⁷ Ukrayna: 21 Adımda Barıştan İç Savaşa” <http://www.radikal.com.tr/dunya/ukrayna-21-adimda-baristan-ic-savasa-1238574/>, Erişim Tarihi 10.12.2015

⁶⁸ “Ukraine Crisis: Timeline”, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>, Erişim Tarihi: 10.12.2015

yakınlaşılmasını isteyen grup; diğer tarafta ise her ikisi ile de yakınlaşılmamasını savunan ve yine iktidarın değişmesini isteyen grup yer almıştır.

Protestoların ve buna bağlı şiddetin iyice artması sonrasında 21 Şubat 2014'te Almanya, Fransa ve Polonya dışişleri bakanlarının arabuluculuğu eşliğinde muhalefet liderleri ile Yanukoviç, protesto ve şiddetin son bulması için görüşmüşlerdir. Görüşme sonucunda Yanukoviç'in muhalif liderlerin isteklerini büyük ölçüde kabul ettiği⁶⁹ ve anlaşma sağlandığı bildirilse de⁷⁰ Yanukoviç, 22 Şubat 2014 tarihinde yani anlaşmaya vardıkları günden bir gün sonra ülkeyi terk ederek Rusya'ya kaçmıştır. Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesinden sonra Ukrayna parlamentosu aldığı kararla Yanukoviç'i azlederek erken seçim kararı almıştır.

1.3.3. Kırım'ın İlhakı

Kırım'ın ilhaki sürecini ele almaya başlamadan önce Rusya'nın son dönemde en popüler politikalarından olan *reimperialization* politikasına değinmekte fayda vardır. Bu kapsamda Rusya, 1990'ların başından beri Rus diasporasına hâkim olma yönünde hareket etmiştir. Etkisini genişletmek, sınırlarını büyütme eski Sovyet coğrafyasını canlandırabilmek için, Rusça konuşan toplulukları bir araç olarak kullanmıştır. Bu nüfusa askeri, diplomatik ve retorik koruma sağlamış, çoğuna Rus pasaportu vererek bunu pekiştirmeye çalışmıştır. Rus diasporası da Rusya'nın şemsiyesi altında buldukları ülkelerin toprak bütünlüklerini istismar etmeye başlamışlardır. Bu istismarın en belirgin örneği 2008'de Abhazya ve Güney Osetya olmuştur.⁷¹ Bu örnekler hatırlandığında Kırım'daki durumu anlamak daha kolay olacaktır.

Rusya'nın bir siyasi geleneği haline gelen dışardaki soydaşlarının güvenliği Kırım'da da devreye girmiştir. Bu senaryo geçici başkan Turçinov tarafından ulusa sesleniş konuşmasında da vurgulanmıştır. Turçinov, Rusya'nın Kırım hamlesini,

⁶⁹ *Muhalif grubun protestoların durdurulması için istekleri genel olarak şu şekilde başklandırılabilir:*

- *Protestolar boyunca tutuklanan kişilerin serbest bırakılması,*
- *Anayasa'nın restore edilmesi (Yuşçenko'nun başa gelmesi ile başkanlık yetkilerini kısıtlayan bir anayasa yapılmış daha sonra Yanukoviç tarafından bu anayasa değiştirilmiş idi.),*
- *Yeni ulusal bir hükümetin birlikteliğinin oluşturulması,*
- *Aralık 2014'te erken seçime gidilmesi.*

⁷⁰ "Ukrayna'da Anlaşma Sağlandı", <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/02/21/ukraynada-anlasma-saglandi>, Erişim Tarihi: 02.01.2016

⁷¹ Agnia Grigas, **Beyond Crime: The New Russian Empire**, Yale University Press, 2016, s. 26

Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne yönelik yapılan işgal ile aynı gördüğünü bu konuşmada belirtmiştir.⁷² Euromaidan esnasında bir bakıma Rusya, Ukrayna'daki durumu ve Batı'nın tavrını bir süre izlemiştir. Batı'nın protestolara olan desteğini ve bu destekle hükümeti yıkacak bir darbe girişimi olduğunu vurgulamış ve Batı'yı süreci daha kötüye sürüklemekle suçlamıştır. Rusya'nın Euromaidan'daki en mühim endişesi şüphesiz ki kendine yakın olan Yanukoviç hükümetinin devrilmesi ve yerine Batı yanlısı yeni bir hükümetin gelmesiydi.⁷³ Rusya'nın bu endişesinin altında Turuncu Devrim tecrübesi vardır ve nitekim 2014'te de bu senaryo gerçekleşmiştir diyebiliriz.⁷⁴

Yanukoviç'in devrilmesi sonrasında geçici olarak oluşan hükümette Turçinov başkan ve Yatsenyuk başbakan olmuştur. Rusya'nın yukarıda sayılan endişelerinin bir yansıması olarak geçici hükümetin AB ile olan anlaşmanın imzalanacağı açıklamaları ve buna ek olarak aynı hükümet tarafından Azınlık Dil Yasası'nın⁷⁵ iptal edilmesi hem Ukrayna içerisindeki etnik Ruslardan hem de Rusya Federasyonu'ndan oldukça sert tepkiler almıştır. Bunun üzerine ülkenin en fazla etnik Rus nüfusa ev sahipliği yapan Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde Rusya yanlısı gösteriler hız kazanmış; gerginlikler Ukrayna'nın diğer etnik Rus nüfusun yoğun olduğu güney ve doğu bölgelerine de yayılmıştır.⁷⁶ Rusya'nın bir dış politika geleneği haline gelen *Rus etnik nüfusun güvenliği* kartı Ukrayna'da da devreye girmiş; AB ve NATO ile adı anılmaya başlayan Gürcistan'da olduğu gibi Ukrayna'ya da askeri müdahale gündeme gelmeye başlamıştır.⁷⁷ Putin bu durumu: "En büyük risk Rusça konuşan bölgelerdeki insanların tehdit edilmesidir. Kırım'da yaşayan vatandaşların kendi geleceklerini düşünerek Rusya'dan yardım istemesinin sebebi budur."⁷⁸ diyerek meşrulaştırmaya çalışmıştır.

⁷² Walker, S; Salem, H; Macaskill, E. (Mart 2014). Russian Invasion of Crimea Fuels Fear of Ukraine Conflict. Web: <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/28/russia-crimea-white-house> adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

⁷³ *Rusya bu endişesini, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Victoria Nuland ve ABD'nin Kiev Büyükelçisi Jeffrey Payyatt arasında Euromaidan protestoları devam ederken geçen ve Yanukoviç devrildikten sonra oluşması gereken yeni yönetimi konu alan telefon konuşmasına dayandırmakta idi.*

⁷⁴ Sergey Salushev, "Annexation of Crimea: Causes, Analysis & Global Implications", **Global Societies Journal**, Sayı 2, Yaz 2014, s. 41

⁷⁵ **Azınlık Dil Yasası:** *Ukrayna'nın bölgelerinde nüfus oranı yüzde 10'un üzerinde olan azınlıkların dillerine yerel dil statüsü kazandıran yani ikinci resmi dil haline getiren ve Ağustos 2012'de Yanukoviç tarafından imzalanan dil yasasıdır. Her ne kadar Ukrayna halkı arasında tepkilere yol açsa da imzalanarak yürürlüğe girmiştir.*

⁷⁶ Habibe Özdal, Hasan Selim Özertem, Kerim Has, Mehmet Yegin, "Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu", **USAK Analiz**, No: 28, Aralık 2014, s. 7

⁷⁷ Sami Kohen, "Yeni Bir Kırım Harbi mi?", **Milliyet Gazetesi**, 1 Mart 2014

⁷⁸ Agnia Grigas, "**Beyond Crimea: The New ...**", s.94

Rusya'nın Yanukoviç'in devrilmesini bir devrim olarak nitelendirdiğini söylemiştik. Kırım'da giriştiği ilhak sürecinde kendini haklı gösterdiği nedenlerden birisi de bu nokta olmuştur. 21 Şubat'ta Avrupa devletlerinin de temsilcilerinin olduğu ve arabuluculuk vazifesi yaptığı bir ateşkes anlaşmasından hemen sonra muhalefetin sözünde durmayarak Yanukoviç'i azletmesi ve Batı'nın buna ses çıkarmaması Rusya'nın tepkisine yol açmıştır. Batı'yı Ukrayna'nın içişlerine karışmak ve demokratik bir seçimle işbaşına gelen bir yönetimin devrilmesine göz yummak hatta destek vermekle suçlayan Rusya, konuya müdahil olmasının gerekçeleri arasında bu konuyu da şiddetle vurgulamıştır.⁷⁹

Kırım ve ülkenin doğu-güney bölgelerinde hızlı bir şekilde yayılan Rus yanlısı hareketlerin akabinde 27 Şubat 2014'te Rus komandoları ve özel kuvvetlerinden oluşan askeri birlikler teçhizatlı ve disiplinli bir şekilde tıpkı bir savaş ortamı gibi Kırım'da kendini göstermeye başladılar.⁸⁰ Her ne kadar Rusya resmi makamları bu durumu Kırım ve diğer bölgelerdeki gelişmelerden ayrı olarak çok öncesinden planlanan ve dört gün sürecek bir askeri tatbikat olarak nitelendirse de Rusya'nın bir gözdağı verme çabası inkâr edilemez. Bir de buna ek olarak Putin'in Rus ordusunu, Kırım Özerk Cumhuriyeti sınırlarında kullanmak için parlamentonun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nden yetki alması Putin'in Kırım ile ilgili düşüncelerini açık bir biçimde gözler önüne sermektedir.⁸¹ Konseyin verdiği tezkerede Kırım'dan ziyade Ukrayna toprakları ifadesinin yer alması Rusya'nın Kırım ile sınırlı kalmayacağını ve Rus yanlısı olarak bilinen diğer bölgelerde de müdahale yapacağını sinyali olmuştur.⁸²

Kırım'a çıkarılan Rus birliklerinin ilk işi işgali meşru hale getirmek için siyasi yapıyı etki altına almak olmuştur. 27 Şubat'ta yarımadaya çıkar çıkmaz bu birlikler, Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nu kontrol altına alarak hükümetin değiştirilmesi ve 25 Mayıs 2014'te Kırım'ın özerklik durumu ile ilgili bir halk referandumu yapılması kararını aldırılmışlardır. Kırım'ın yeni başbakanı Rus yanlısı olarak nam salmış Sergey Aksenov olmuş, yapılacak referandumun tarihi de önce 30

⁷⁹ Dimitri Trenin, "Kırım'daki Kriz İkinci Soğuk Savaşa Yol Açabilir", **Kırım Krizini Nasıl Okumalı? DÜBAM Yayınları**, İstanbul 2014, s. 21

⁸⁰ Andrew Foxall, "Putin's Peninsula: Crimea's Annexation and Deterioration", **Russia Studies Centre Policy Paper**, No: 4, 2015, s. 4

⁸¹ Habibe Özdal, Hasan Selim Özertem, Kerim Has, Mehmet Yegin, "Ukrayna Siyasi Krizinde ...", s. 7,8

⁸² "Putin'e Kırım'ı İşgal İzni", **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Mart 2014

Mart olarak belirlenmiş sonra da 16 Mart'a çekilmiştir. Bu referandumda sorulacak sorular da değişikliğe uğramış, önce Kırım'ın özerklik durumunun yükseltilmesinden bahsedilirken daha sonra referanduma Rusya'ya bağlanma kararı ile ilgili soru da eklenmiştir.⁸³ Rus yanlısı başbakan Aksenov'un Kırım'daki durumdan endişe ettiğini ve Rusya'dan Kırım'a müdahale etmesi için yardım istemesi de bu bağlamda hiç şaşırtıcı olmamıştır.

Kırım'da askeri varlığını günden güne artıran Rusya'nın hamlelerine karşı Batı liderleri Rusya'nın tutumundan vazgeçmesi yönünde uğraş verse de Rusya'nın ne kadar kararlı olduğu Obama ve Angela Merkel ile yaptığı görüşmelerden anlaşılmaktadır. Öncelikle yaklaşık doksan dakika telefonda görüştüğü Obama'nın derhal geri çekilmesi gerektiği yönündeki isteğine Putin, Rus vatandaşların korunması gerekçesiyle olumsuz cevap vermiş; yine Merkel ile yaptığı görüşmede Ukrayna'daki Rusları koruma söylemini tekrar ederek duruma uygun davrandığını belirtmiştir.⁸⁴ 16 Mart'ta yapılacak olan referandumdan önce Batı devletlerinin Rusya'yı referandumun yasal bir tarafının olmadığına ikna etmek için girişimleri olmuş, hatta Rusya'nın bu hamlesinin bedelleri olacağına dair defalarca ABD ve AB'den yaptırım söylemleri gündeme gelmiştir. Ancak referandumdan birkaç gün önce ABD ve Rusya dışişleri bakanları arasında yapılan görüşme Rusya'nın referandum ve Kırım'ı kendine bağlama konusunda ne kadar ısrarcı olduğunu bir kez daha göstermiştir. Görüşmeden hemen sonra ABD Dışişleri Bakanı Kerry yapılacak referandumun hiçbir yasal tarafının olmadığını söylese de Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, referandumun sonucunun kendileri tarafından tanınacağı ve yasal olduğunu belirtmiştir.⁸⁵

Ukrayna'nın çekinceleri, ABD'nin ve diğer Avrupalı devletlerin girişimleri ve yaptırım tehditleri bir tarafta kalmış, Kırım'da 16 Mart 2014 günü Rusya'ya bağlanma referandumu yapılmıştır. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ana etnik unsuru olan Kırım Tatarları ve bazı Ukraynalıların boykot ederek katılmadığı oylama % 83,1 katılım olduğu ve bunların da % 96,77'sinin Rusya'ya bağlanma yönünde oy kullandığı ile

⁸³ Vügar İmanbeyli, "Ülke İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi", **SETA Perspektif**, Sayı 36, Mart 2014, s. 5

⁸⁴ Nerdun Hacıoğlu, Muammer Elveren, "Kırım Pozu: Yeni Soğuk Savaş", **Hürriyet Gazetesi**, 3 Mart 2014

⁸⁵ "Ukrayna Krizi: ABD-Rusya Zirvesinde Anlaşma Yok", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140314_lavrov_kerry, Erişim Tarihi 02.02.2016

sonuçlanmıştır.⁸⁶ Dahası önce Putin Kırım'ın bağımsızlığını tanıyan kararnameyi imzalamış, sonra 18 Mart'ta Rusya, Kırım ve Akyar yöneticilerinin imzaladığı anlaşma⁸⁷ ile Kırım ve Akyar Rusya'ya bağlanmıştır. Rusya Kırım'ın durumunu daha resmileştirerek Mart'ın sonunda bir de Kırım İlişkileri Bakanlığı'nı kurmuştur.⁸⁸

Rusya'nın Kırım'ı ilhakının hukuki boyutuna baktığımızda da net bir şekilde uluslararası hukukun ihlalini görmekteyiz. Öncelikle 1994 yılında imzalanan Budapeşte Memorandumunun⁸⁹ hatırlanması gerekir. Sovyetler Birliği'nden Ukrayna'ya miras kalan nükleer silahların imhası konusunda varılan anlaşma uyarınca üç büyük güç ABD, Rusya ve Büyük Britanya tarafından bağımsız bir devlet olan Ukrayna'ya nükleer silahlardan vazgeçmesi şartıyla toprak bütünlüğünün garanti altına alınması ve bu devletlerce korunması konusunda fikir birliğine varılmıştı. Güncele baktığımızda garantör rolü olan devletlerden birinin yine kendisinin Ukrayna topraklarında işgale kalkıştığını ve bunu gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Bunun yanı sıra diğer garantör devletlerin işgal ve ilhak sürecinde caydırıcılığı olmayan söylemlerden başka bir tavrının olmadığı aşikârdır ki bu da 1994'te imzalanan anlaşmanın ve Ukrayna'ya toprak bütünlüğü konusunda verilen garantinin boşa çıktığının ve uluslararası hukukun ihlal edildiğinin acı bir örneği olmuştur. Bir diğer husus Ukrayna anayasasının ihlali olmuştur. Çünkü Ukrayna anayasası incelendiğinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ayrılmak için bir referandum düzenleme hakkının olmadığı görülecektir. Yapılan referandumun silahlı unsurların gözetiminde yapılması ve Rusya'nın açık desteğiyle yönetime gelen bir başbakan tarafından icra edilmesi hukuki meşruiyete gölge düşürmektedir. Rusya kendi yazıp kendi oynadığı bir senaryo ve sözde self-determinasyonu kullanarak durumu meşrulaştırmaya çalışsa da durum gösteriyor ki Kırım önce işgal sonra da ilhak edilmiştir.

Ne yazık ki Kırım'ın ilhak edilerek Rusya Federasyonu'na dâhil edilmesi Rusya'nın Ukrayna'dan istediğini aldığı anlamına gelmedi. Putin'in Sovyetler

⁸⁶ "Crimea Declares Independence, Seeks UN Recognition", <https://www.rt.com/news/crimea-referendum-results-official-250/>, Erişim Tarihi: 03.02.2016

⁸⁷ 10 maddeden oluşan *The Treaty on the Accession of the Republic of Crimea to Russian Federation*. Ayrıntılı bilgi için bakınız: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_on_the_Accession_of_the_Republic_of_Crimea_to_Russia

⁸⁸ Andrew Foxall, "Putin's Peninsula: Crimea's Annexation ...", s. 5

⁸⁹ 5 Aralık 1994 tarihinde imzalanan Budapeşte Memorandumunun metni için bakınız: http://www.larouchepub.com/eiw/public/2014/eirv41n08-20140221/34-35_4108.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2016

Birliği'ni canlandırma çabalarının bir parçası olarak Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerine yönelmesi ve bu bölgelerde de ayrılıkçı ayaklanmaların başlaması Ukrayna'da yeni bir süreci başlatmış oldu. Ukrayna'nın doğu ve güneyinde devam eden ayrılıkçı hareketlere Rusya'nın desteği her ne kadar Rusya bunu resmi olarak reddetse de azımsanmayacak derecede olmuştur. Gerek Kırım'ın sözde Ukrayna'dan ayrılma hareketi ve Rusya'ya ilhakından alınan cesaret gerekse de Rusya'nın maddi ve askeri destekleri sonucu 11 Mayıs 2014 tarihinde Luhansk ve Donetsk bölgelerinde düzenlenen referandumlar ile Luhansk Halk Cumhuriyeti (LNR) ve Donetsk Halk Cumhuriyeti (DNR) olarak iki ayrı halk cumhuriyetinin kurulduğu ilan edilmiş, 24 Mayıs 2014 tarihinde de bu iki ayrı cumhuriyet birleşerek *Novorossiya* adı altında birleştiklerini ilan etmişlerdir.⁹⁰ Kurulan bu yeni *de facto* devlet, ne var ki hiçbir uluslararası aktör tarafından tanınmamıştır. Rusya da daha önce ayrılıkçı glerin bunun benzeri şekilde bağımsızlığını ilan ettiği Abhazya ve Güney Osetya'yı bağımsız birer devlet olarak tanımışken Novorossiya'yı tanımamıştır. Bunun sebebi Kırım'dan dolayı uluslararası ortamın büyük çoğunluğunun tepkisini alarak özellikle ekonomik anlamda sıkıntıya düşen Rusya'nın bir de bu mesele yüzünden sıkıntıya düşmek istememesi olabilir. Veya Rusya'nın ileride yeni bir ilhak söz konusu olacağına inandiğı için bu devleti geçici olarak telakki edip buna gerek görmemesi de olabilir.

Kırım'ın ilhaki sebebiyle gösterilen tepkilere geçmeden önce ilhak kavramının ne olduğu ve neden Kırım'daki duruma ilhak denildiğini açıklamakta fayda vardır. Uluslararası ilişkilerde ilhak (annexation), bir devletin kendine ait olmayan topraklar üzerinde resmen egemenliğini ilan etmesi anlamına gelmektedir. Toprakların anlaşmalarla ya da satışla el değiştirmesinin tersine ilhak fiilen el koyma ile gerçekleştirilen ve genel tanınma ile meşruluk kazanan tek taraflı bir eylemdir. İlhak edilen topraklar genellikle önceden istila ve işgal edilmiştir. İlhak kavramı askeri işgalden ayrılmaktadır. Yani her askeri işgal ilhak ile sonuçlanmamaktadır. Örneğin II. Dünya Savaşı'ndan sonra mtfevik lkeler Almanya'yı askeri olarak işgal etmişler ancak bu işgal ilhak ile sonuçlanmamıştır.⁹¹ Tarihte ilhak kavramına verilecek örneklerden birkaçı, 1908'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhaki, 1938 yılında

⁹⁰ Muhammet Koçak, "Bölgesel atışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna", *SETA Analiz*, Sayı 35, Ağustos 2015, s. 12,13

⁹¹ "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü", w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/uluslararasıpolitika.doc, Erişim Tarihi: 25.08.2016

Avusturya'nın Almanya'ya ilhakı ve 1949 yılında Doğu Türkistan'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ne ilhakıdır. Rusya'nın Kırım'a müdahalesi de bir ilhaktır; çünkü kavramın tanımından da anlaşıldığı üzere Rusya, Kırım'da kendine ait olmayan bir toprağa el koymuş ve referandum ile meşruluk kazandırmaya çalışmıştır. Ayrıca Kırım daha önce de Rusya tarafından işgal edilmişti.

AB ile imzalanması beklenen anlaşmanın imzalanmaması ile başlayıp, yönetimin azledilmesi ile devam eden ülke içi mesele, Kırım'ın ilhakı ve Rusya'nın Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketleri de desteklemesi ile uluslararası bir sorun haline almıştır. Tezin bundan sonraki bölümünde bu uluslararası meseleye bölgesel ve küresel aktörlerin tepkileri ile devam edilecektir.

BÖLÜM 2. KIRIM'IN İLHAKINA ULUSLARARASI TEPKİLER

Kırım'daki durumun Ukrayna'nın bir iç meselesi halinden çıkarak küresel bir soruna dönüştüğü açıktır. Çalışmanın giriş kısmında gerek Ukrayna'nın gerekse de Kırım'ın küresel politika açısından önem arz eden jeopolitiğinden de bahsedilmişti. Bu bölümde, hem Ukrayna ile coğrafi yakınlığı bulunan bölgesel güçlerin hem de Kırım ve Ukrayna'nın jeopolitik öneminden dolayı küresel aktörlerin, Rusya'nın bu davranışına verdikleri tepkiler ele alınacaktır.

Kırım'daki referandumun birçok aktör tarafından tanınmadığı ile ilgili en genel ve somut belge Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun referandumdan hemen sonra 27 Mart 2014'teki kararında yer almaktadır. Bu toplantıda Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulduğu ve referandumun geçersiz olduğuna dair karar oylamaya sunulmuş; 100 kabul, 11 ret ve 58 çekimser oy ile kabul edilmiştir. Ret oyu veren sekiz ülke Ermenistan, Belarus, Bolivya, Küba, Kuzey Kore, Nikaragua, Rusya, Suriye, Sudan, Venezüella ve Zimbabve olmuştur. Eski Sovyet coğrafyası ve Orta Asya Türk Devletlerinden Kazakistan ve Özbekistan çekimser oy kullanırken; Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan olumlu ya da olumsuz oy kullanmamışlardır.⁹²

2.1. Devletlerin Tepkileri

Devletler uluslararası ilişkilerin baş aktörleridir. Bu nedenle bir uluslararası kriz veya soruna devletlerin verdiği tepkiler, krizin sona erdirilmesi, işgallerin durdurulması ve işgal edilen bölgelerin terk edilmesi bakımından önemlidir. Bir devletin sınırları içerisinde meydana gelen bazı meseleler, o ülke ile sınırı olan ülkeleri ilgilendirdiği gibi bölge dışında yer alan bazı ülkeleri de ilgilendirebilmektedir. Ukrayna'nın ayrılmaz parçası olan Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı da hem bölge devletlerinin hem de bölge dışı devletlerin gündeminde yer almıştır. Çalışmanın bu kısmında önce bölge devletleri olan Avrupa devletlerinin; daha sonra hem Rusya'ya hem de Ukrayna'ya komşu devletlerin ve son olarak Amerika kıtası devletlerinin tepkileri ele alınmaya çalışılacaktır.

⁹² Işık Kuşçu, "Kırım'ın Rusya'ya Katılımının Bölgesel ve Küresel Etkileri", **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed. Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 314, 315

2.1.1. Avrupa Devletlerinin Tepkileri

Avrupa devletleri Ukrayna Krizi ile yakından ilgilenmiştir. Bu ilgi, krizin ana aktörü olan Rusya'ya karşı enerji alanında olan bağımlılık ve II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa kıtasında ilk defa sınırların işgal yoluyla değişmesi gibi sebepler ile açıklanabilir. Bütün olarak Avrupa Birliği çatısı altında verilen tepkileri ele almadan önce çalışmanın bu kısmında, Avrupa Birliği'nin sözü güçlü üyeleri Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın hem Ukrayna'daki iç siyasi krize hem de Kırım'ın ilhakına bakış açıları ile bu bakış çerçevesindeki reaksiyonları ele alınacaktır.

2.1.1.1. Almanya

Almanya'nın Ukrayna'da nasıl bir tavır sergilediğine bakmadan önce dış politika stratejilerine kısaca değinmekte fayda vardır. II. Dünya Savaşı'ndan önce uluslararası sisteme *Realpolitik* kavramını yerleştiren ve bu stratejisi gereği askeri gücü uluslararası ilişkilerde daha ön planda tutan Almanya, 1949 yılında Realpolitığın tam tersi bir politika olan *Sivil Güç (Zivilmacht)* kavramını literatüre yerleştirmiştir. Bu yeni tür politika ile Almanya, saldırı ve güç kullanma yerine demokratik ülkelerle işbirliği ve uluslararası diğer aktörlerle birlikte hareket etmeyi tercih eden bir pozisyona geçmiştir. Aynı zamanda *Zivilmacht* politikası anlaşmazlıklarda sert gücün yerine ekonomik araçlar ve diplomatik uzlaşmayı öngören bir politikadır.⁹³ 2013 yılında Almanya Başbakanı Angela Merkel'in bloğu olan Hristiyan Birlik ve Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier'in bloğu olan Sosyal Demokrat Parti koalisyonu hükümeti kurmuş ve Alman dış politikasında yeni bir rotanın çizildiği görülmeye başlamıştır. Steinmeier'in "Almanya'nın dünya politikasında sadece yorum yapmak için fazla büyük olduğunu" söylemesi, Savunma Bakanı Ursula von der Leyen'in "Alman ordusunun yurt dışında daha fazla görev alması gerektiğini" savunması ve Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Jauck'un "Dünyadaki olaylarla gerçekten bu ülkelerin öneminin gerektirdiği kadar ilgileniyor muyuz? Dünyanın uzak bölgelerindeki krizlerde hangi rolü oynamak istiyoruz? Federal Cumhuriyet'in yetkinliğini geliştirmiş olduğu bir alan olan çatışmaların önlenmesi konusunda yeterince girişimde bulunuyor muyuz? Şunu söylemek istiyorum: Federal Alman Cumhuriyeti, kendini daha iyi bir

⁹³ Kemal İnat, "Birleşme Sonrasında Almanya'nın Dış Politikası: Normalleşmenin Son Adımları", *Bilgi Dergisi*, Sayı 18, 2009, s. 2

partner olarak daha erken, daha kararlı ve daha önemli bir şekilde ortaya koymalıdır”⁹⁴ sözleri Almanya’nın daha aktif bir rota çizmeye çalıştığıının parametreleri olmuştur.

Ukrayna ve Kırım krizlerinde Almanya bir bakıma diplomatik yeteneklerini sergileme fırsatı bulmuş ve ilk defa uluslararası bir krizde öncü rol oynamaya girişmiştir. Speck’e göre Almanya bu krizde üç sebepten dolayı lider rol oynamak istemiştir: Birincisi, Almanya 1990’daki birleşiminden bu yana sürekli olarak büyümüş, AB içerisinde en büyük ekonomi ve en kalabalık ülke olması ile birlikte bir de coğrafi olarak AB’nin merkezinde yer almaktadır; ikincisi, bu krizin Almanya için hayati önem taşımasıydı. Çünkü Almanya’nın doğusunun jeopolitiği tehlike altında kalmaktaydı; üçüncüsü, önderlik edecek başka bir aktörün olmamasıydı. Fransa’nın son yıllardaki zayıflığı, İngiltere’nin AB’den gittikçe uzaklaşması, ABD’nin AB ile ilişkilerinde bir adım geri atması ve Brüksel’in AB’nin dış ilişkilerinde öncü rol oynaması için yeterli görülmemesi.⁹⁵ Bunların yanında 2008 krizi hatırlandığında dönemin AB dönem başkanı Fransa’ydı. Fransa bu sorumluluğu az çok üstüne alarak arabulucu bir görev üstlenmişti. Ancak 2014’te AB dönem başkanı olan Yunanistan’dan ekonomik zorluklar içerisindeyken bu şekilde bir liderlik beklemek de son derece saçma olacaktı.

Ukrayna ve Kırım’da cereyan eden kriz AB’nin en önemli yapı taşlarından Almanya’yı bir ikilem ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu ikilemden kasıt Kırım’ın ilhakı ve Ukrayna’da ayrılıkçı çatışmalara verdiği destekle uluslararası hukukun Rusya tarafından ihlal edildiğinin birçok Batılı devlet gibi Almanya tarafında da bilinmesine karşın diğer taraftan Almanya’nın Rusya ile yıllardır süregelen iyi denebilecek siyasi ilişkileri ve hatta bu iyi ilişkilerin de ötesinde artan stratejik ekonomik ilişkiler ve enerji bağımlılığıdır. Bununla birlikte Almanya’da Rusya’yı anlamaya çalışıp Rusya’nın hareketlerine tepki vermeyen gruplar (*Russlandversteher*) ile Rusya’ya

⁹⁴ Bernstrof, J. (Aralık 2014). 2014’te Alman Dış Politikası. Web: <http://www.dw.com/tr/2014te-alman-d%C4%B1%C5%9F-politikas%C4%B1/a-18165048> adresinden 5 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

⁹⁵ Speck, U. (Mart 2015). German Power and the Ukraine Conflict. Web: <http://carnegieeurope.eu/2015/03/26/german-power-and-ukraine-conflict> adresinden 20 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.

cezalandırma ve yaptırım uygulama tarafında olan grupların varlığı da bu ikilemi net olarak göstermektedir.⁹⁶

Almanya'nın Kırım konusundaki tepkilerine bakarken önemli bir husus olarak Almanya-Rusya arasındaki ilişkilere diğer Avrupa devletlerinden daha fazla dikkat çekmek gerekir. Özellikle enerji ve bu enerjinin jeopolitiği anlamında Almanya'nın Rusya'ya bir bağımlılığı söz konusudur. Uluslararası Enerji Ajansı verilerine dayanarak krizin yaşandığı 2014 yılında Almanya gazının %38'ini, petrolün % 35'ini ve taşkömürün %25'ini Rusya'dan ithal etmektedir.⁹⁷ Bu bağımlılık gerek 2008 Gürcistan Savaşı'nda gerekse de 2014 Ukrayna ve Kırım sorunlarında kendini net bir biçimde göstermektedir. Bu noktada Almanya'da Rusya ilişkileri konusunda birbirine zıt iki temel görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri Neo-Ostpolitik görüş, Rusya'yı hem Almanya'nın hem de AB'nin önemli bir ticari partneri olarak değerlendirip taviz dahi verilse Rusya ile işbirliğine devam edilmesi yönündeki görüştür. İkincisi ise Rusya'ya taviz verilerek işbirliği yapılmasının yerine alternatif enerji ve ekonomik partner bulunarak Rusya'ya olan bağımlılığın yok edilmesi gerektiğini savunan görüştür. Bu iki farklı görüşün ortak yönleri ise öncelikle diyalog kurulması ve Ukrayna meselesinde arabulucu rol oynanması ile askeri müdahalenin gereksizliğidir.⁹⁸ Bu bağlamda Almanya gerek Rusya'ya olan enerji bağımlılığı gerekse de tarihsel deneyimlerini hatırlayarak Rusya'ya daha sert yaptırımlar yerine önce diplomatik kanalları sonra da daha yumuşak ekonomik ve politik yaptırımları tercih etmiştir diyebiliriz.⁹⁹

Almanya'nın Kırım reaksiyonu en iyi şekilde Almanya'nın Ostpolitik¹⁰⁰'i ile açıklanabilir. Soğuk Savaş döneminde Almanya, kendini Doğu Avrupa ile Rusya

⁹⁶ Demirtaş, B. (Mayıs 2014). Sivil Gücün Reelpolitikle İmtihani: Almanya ve Ukrayna Krizi. Web: <http://www.analistdergisi.com/sayi/2014/07/sivil-guc-un-reelpolitik-le-imtihani-almanya-ve-ukrayna-krizi> adresinden 6 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

⁹⁷Sreekumar, A. (Ağustos 2014). Which Country Relies Most Heavily On Russian Gas? Web: <http://www.usatoday.com/story/money/business/2014/08/31/which-country-depends-most-heavily-on-russian-gas/14758961/> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

⁹⁸ Anna Kwiatkowska, Drodz and Konrad Poplawski, "The German eaction to the Russian-Ukraine Conflict-Shock and Disbelief", **OSW Commentary Center for Eastern Studies**, No:132, Nisan 2014, s. 2, 3

⁹⁹ Mustafa Nail Alkan, "Almanya-Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 45, Bahar 2015, s. 215

¹⁰⁰ *Ostpolitik, Alman Şansölyesi Willy Brandt'in 1969 yılında iktidara gelmesi ile Sovyetler Birliği ile onun Orta ve Doğu Avrupa'daki uydu devletleri arasında köprüler kurma ve uzlaştırma politikasıdır. Hallstein Doktrininin yerini alarak Alman dış politikasının temel doktrini haline gelmiştir.*

Ayrıntılı bilgi için bakınız: Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Çev. Hale Akay, Kitap Yayınları, İstanbul 2005, s. 247-248

arasındaki ilişkileri yumuşatan tarafa çekmiş ve Soğuk Savaş'ın bitmesine katkı sağlamaya çalışmıştır. Alman Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier Almanya'nın halen bu politikaya devam ettiğini öne sürerek Almanya'yı Avrupa ile Rusya arasındaki en önemli köprü olarak tanımlamaktadır.¹⁰¹

Almanya'nın Ukrayna ve Kırım reaksiyonlarını iki dönem halinde inceleyebiliriz. İlk olarak Yanukoviç'in AB ile imzalanacak anlaşmayı askıya almasıyla Ukrayna'da başlayan protestolar ve buna karşı uygulanan şiddet sürecinde Almanya, çatışmaların barışçıl yollarla çözümü için diplomatik kanalların açık tutulmasından yana olmuş ve bir arabulucu pozisyonunda hareket etmiştir. Ancak Kırım'a asker çıkarılması ve Kırım'ın yasadışı bir referandum ile Rusya'ya bağlanması Almanya'nın politikalarını gözden geçirmesine sebep olmuştur. Bu ana kadar ekonomik temelli olan politikada güvenlik konusu da artık odak noktası haline gelmiştir. Hem yarısından fazlasının Ukrayna'dan geçtiği boru hatlarının güvenliği hem de coğrafi yakınlığı Almanya'nın güvenlik endişelerinin temel taşlarıdır. İlk etapta ABD'nin başı çektiği Rusya'ya karşı yaptırımlardan uzak durmaya çalışan Almanya, daha sonra özellikle AB'nin yaptırımlarının baş aktörü haline gelmiştir.¹⁰² Söz konusu güvenlik endişesi olunca Ukrayna'da yaşayan yaklaşık olarak 33.000 Alman azınlığa ve Almanya'nın AB'deki ortakları Polonya ve Baltık ülkelerinin güvenliğinden endişelendiğinden de bahsetmeyi unutmamak gerekir.¹⁰³

Almanya Başbakanı Angela Merkel, Kırım referandumunu Ukrayna anayasasının ihlali ve yasadışı olarak nitelendirerek Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana olduğunu göstermiştir.¹⁰⁴ Almanya hükümet sözcüsü Georg Stretier'in açıkladığına göre; Başbakan Merkel, Putin'i arayarak Kırım'da yapılanların uluslararası hukuka aykırı olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁵ Referandumdan önce telefon diplomasisi yürüten Merkel, Putin ile görüşmesinde bu referandumdan Rusya'yı vazgeçirmek için uğraşmışsa da Putin'in cevabı oylamanın Kırım halkının kendi

¹⁰¹ Dansk Institut For Internationale Studier, "Great Power Politics and the Ukrainian Crisis: NATO, EU And Russia After 2014", **DIIS Report**, No:18, 2014, s. 15

¹⁰² Özçelik, S. (Şubat 2016). Almanya'nın Rusya Politikası ve Kırım. Web: <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/almanya-nin-rusya-politikasi-ve-kirim/143125/> adresinden 8 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁰³ Birgül Demirtaş, "Sivil Gücün Realpolitikle İmtihani ..."

¹⁰⁴ "Yasadışı Kırım Referandumuna Kınama", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_kirim_referandum_1, Erişim Tarihi: 20.02.2016

¹⁰⁵ "Krim-Krise: Merkel wirft Putin Verletzung des Völkerrechts vor", <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/krim-krise-merkel-wirft-putin-verstoss-gegen-voelkerrecht-vor-a-956514.html>, Erişim tarihi: 27.4.2016

tercihi olduğu ve Rusya'nın buna saygı duyacağı olmuştur.¹⁰⁶ Bu bağlamda Almanya Başbakanı Merkel'in referandumdan birkaç gün önce AB Zirvesinde, Rusya'nın Ukrayna tavrını değiştirmemesinin kitlesel politik ve ekonomik riskler doğuracağını açıklaması bazı yaptırımların uygulanacağını sinyali olmuştur.¹⁰⁷ Yine Merkel'in aynı tarihlerde Reichstag'da yaptığı konuşmada, gerektiğinde AB ve diğer Batı ülkelerinin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ihlalinde parmağı olan kişi ve firmalara seyahat yasağı ve banka hesaplarının dondurulması gibi tedbirler alacağını açıklaması, Rusya'nın Kırım hamlesinden vazgeçmesi için bir uyarı niteliğinde olmuştur.¹⁰⁸

Rusya karşısında Almanya liderliğindeki AB kanallı Batı stratejisinin temel direği yaptırımlar oldu. İlk yaptırımlar Kırım'ın ilhakından hemen sonra Mart 2014'te geldi. Bu yaptırımlar ilhaka karşı bir reaksiyon olarak geliştirse de esas amaç Rusya'nın Ukrayna'daki seçeneklerini sınırlamaktı. Yani Ukrayna'nın doğu ve güneyinde Rusya'nın hamlelerini kısıtlamak Almanya başta olmak üzere birçok Avrupalı aktörün stratejisiydi.¹⁰⁹ Kırım'ın ilhaki Rusya ile Almanya arasında savunma alanındaki ilişkileri de etkilemiş yaptırımlar dâhilinde Almanya, Rusya ile askeri alandaki işbirliğine son verdiğini açıklamıştır. 2011'deki anlaşma uyarınca Almanya'nın Rheinmetall şirketinin Rusya'nın güneybatısındaki Mulano'da inşa ettiği askeri tesise sevkiyatın durdurulduğu açıklanmıştır.¹¹⁰ Her ne kadar yaptırımlar uygulansa ve AB temelli yaptırımların büyük kısmına Almanya tarafından destek sağlansa da Başbakan Merkel'in şu açıklamaları Almanya'nın Ukrayna ve Kırım üzerinde Rusya ile ilişkilerine ne denli önem verdiğinin kanıtıdır: "Birçok ülkenin istediği gibi ben de Rusya'ya zarar vermeyecek bir yol istiyorum. Almanya'nın Rusya ile iyi giden ticari ilişkileri mevcuttur. Biz, Rusya ile makul ilişkiler istiyoruz. Biz (Almanya ve Rusya) birbirimize güveniyoruz ve birlikte çalışmamız gereken dünyada o kadar çok çatışma var ki; umarım bir ilerleme kaydederiz."¹¹¹ Merkel'in bu

¹⁰⁶ Nerdun Hacıoğlu, "Rusya Dediler", **Hürriyet Gazetesi**, 17 Mart 2014

¹⁰⁷ "Merkel Threatens Russia with Massive Sanctions, Russia and China Warn About Global Currency War", <http://nbc.com/2014/03/13/merkel-threatens-russia-with-massive-sanctions-russia-and-china-warn-about-global-currency-war/>, Erişim Tarihi: 25.02.2016

¹⁰⁸ "Merkel: Russia to face massive damage if no progress made on Ukraine", <https://www.rt.com/news/germany-russia-massive-sanctions-590/>, Erişim Tarihi: 25.02.2016

¹⁰⁹ Ulrich Speck, "German Power and the ..."

¹¹⁰ İsmayilov, E. (Temmuz 2014). Kırım Krizi Sonrası NATO-Rusya Gerilimi. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/1728/-kirim-krizi-sonrasi-nato-rusya-gerilimi/#.VzArw4SyOko> adresinden 20 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

¹¹¹ Gözde Sarı (2015), *AB Yolunda Ukrayna: Avrupa Komşuluk Politikası ve AB-Ukrayna İlişkileri*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 108

açıklaması aynı zamanda aralarında Almanya'nın da bulunduğu bazı Avrupa ülkelerinin AB'nin üçüncü dalga yaptırımları olan daha ağır ekonomik yaptırımlara karşı çıktığı haberlerini doğrulamaktadır.¹¹²

Almanya'nın Kırım konusundaki tepkileri ve kısmen Rusya'yı özellikle ekonomik açıdan caydırmaya yönelik politikaları Alman halkı ve yatırımcısı açısından da bir ikilemi beraberinde getirmiştir. Almanya'nın adı duyulmuş enstitülerinden biri olan Infratest Dimap'ın anketine göre Alman nüfusunun %40'ı Rusya'nın Kırım'ı ilhakını destekler görünümündedir. Aynı zamanda Almanların %43'ü de Rusya'nın bu dış politikasını kendisine bir tehdit olarak hissetmediğini belirtmiştir.¹¹³ Yine Alman şirketleri Rusya'ya karşı uygulanacak yaptırımlar sonucu krizin daha da derinleşerek işleri ters etkileyeceği yönünde endişeye kapılmışlardır.¹¹⁴

Güncele baktığımızda Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımların sona erdirilmesi ile ilgili Almanya'da farklı sesler kendini göstermeye başlamıştır. Bazı eyalet hükümetleri Rusya'nın Almanya için önemli bir ticari ortak olması sebebi ile yaptırımların sona ermesi yönünde açıklamalar yapmıştır. Son zamanlarda Alman Dışişleri Bakanı Steinmeier'in AB'nin yaptırımları uzatması ya da sona erdirmesi yönünde bir fikir birliğine varılması gerektiğini söylemesi gerek Almanya içerisinde gerekse de AB üyeleri arasında bir çelişkinin olduğunun göstergesidir.¹¹⁵

Özetle Almanya'nın Ukrayna ve Kırım konusunda verdiği tepki şu üç başlık altında toparlanabilir: Birincisi, Kırım'ın ilhakının uluslararası hukukun ihlali olduğunu vurgulamak; ikincisi, AB ve NATO'daki ortaklarıyla birlikte hareket ederek Rusya'ya karşı bazı yaptırımlar uygulamak ve yaptırımları genişletmek; üçüncüsü de tüm olanlara rağmen Moskova ile Berlin arasındaki diyalogu kesmemek.¹¹⁶

¹¹² "AB'de Rusya Anlaşmazlığı", <http://www.radikal.com.tr/dunya/abde-rusya-anlasmazligi-1191633/>, Erişim Tarihi: 17.04.2016

¹¹³ Noack, R. (Aralık 2014). Why do nearly 40 percent of Germans endorse Russia's annexation of Crimea? Web: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/11/28/why-do-nearly-40-percent-of-germans-endorse-russias-annexation-of-crimea/> adresinden 6 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

¹¹⁴ "Kırım Krizi Alam Ekonomisinde Tedirginliğe Yol Açtı", <http://www.hurriyet.com.tr/kirim-krizi-alman-ekonomisinde-tedirginlige-yol-acti-26084382>, Erişim Tarihi: 08.05.2016

¹¹⁵ "Steinmeier: Rusya'ya Yaptırımlara Karşı AB İçindeki İtiraz Büyüyor", <http://www.rbg24.ru/news/steinmeier-rusya-ya-yaptirimlara-karsi-ab-icin-deki-itaraz-buyuyor-2253.html>, Erişim Tarihi: 17.05.2016

¹¹⁶ Birgül Demirtaş, "Sivil Gücün Realpolitikle İmtihanı ..."

2.1.1.2. İngiltere

İngiltere'nin tepkilerine bakmadan önce konuya ışık tutması amacıyla yakın dönem İngiltere-Rusya ilişkilerine bakmakta fayda vardır. Londra'nın Moskova'ya karşı çok samimi ilişkiler içinde olduğunu söylemek zordur. Litvinenko olayı, Rusya'daki İngiliz Konseyi'nin kapatılması, Rusya'nın casusluk hareketleri¹¹⁷ ve buna benzer birçok konu yakın zamandaki Rusya-İngiltere anlaşmazlığının bazı örnekleridir. İngiltere'nin Kırım ve Ukrayna tepkisi genel hatları ile geleneksel hale gelen bu anlaşmazlıklar etrafında şekillenmiştir.

Rusya'nın Kırım'a asker çıkarmaya başladığı ve ilhakın sinyallerinin geldiği Mart 2014 başlarında İngiltere Başbakanı David Cameron, Putin ile yaptığı görüşmede Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı göstermesi gerektiğini söylemesi İngiltere'nin Ukrayna'nın bütünlüğünden yana olduğunu göstermiştir.¹¹⁸ Dışişleri Bakanı William Hague de Rusya'nın Kırım'a asker göndermek için parlamento kararı alınmasını Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve özgürlüğüne bir tehdit olarak ele aldıklarını belirtmiş ve bu dönemde Yanukoviç sonrasında oluşan Ukrayna yönetimi ile görüşmüştür.¹¹⁹ Başbakan Cameron Rusya'nın sınırlarını genişletmek için güç kullanmasının kabul edilemeyeceğini ve referandumu Rus silahları ile askerlerinin gölgesinde yapılan sözde demokratik bir eylem olarak değerlendirmiş, Rusya'nın bu hareketinin Avrupa'nın ötesine soğuk bir mesaj olduğunu vurgulamıştır.¹²⁰ Rusya'nın Soğuk Savaş dönemini andıran bu hareketleri sonrasında Ukrayna'nın bölünmesi ve buradan hareketle de Avrupa güvenliğinin tehdit altına girmesiyle İngiltere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine çağrıda bulunarak durum hakkında değerlendirme yapılmak üzere Konsey'in toplanmasına öncülük ederek kriz ile yakından ilgilendiğini göstermeye çalışmıştır.¹²¹ Yine bu dönemde ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ve Rus mevkidaşı Sergey Lavrov'un konunun çözümüne ve referandumun yapılmamasına

¹¹⁷ Dansk Institut For Internationale Studier, "Great Power Politics ...", s. 28

¹¹⁸ "Türçinov: Rusya Kırım'ı İlhak Etmek İstiyor", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140228_kirim_2, Erişim Tarihi: 08.05.2016

¹¹⁹ "Ukraine: Russia Approves Military Action", <http://news.sky.com/story/1219302/ukraine-russia-approves-military-action>, Erişim Tarihi: 09.05.2016

¹²⁰ "International Response to Annexation of Crimea", <http://euromaidanpress.com/2014/03/24/international-response-to-annexation-of-crimea/#arvlbdata>, Erişim Tarihi: 01.02.2016

¹²¹ "Putin'e Kırım'ı İşgal İzni", **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Mart 2016

ilişkin görüşmelerine Londra ev sahipliği yaparak konu ile ilgili olduğunu göstermiştir.¹²²

Cameron ve Hague, Rusya'nın G8'den çıkarılarak G7 formatına dönülmesi gerektiği ve AB'nin de hızlı bir şekilde Rusya'ya olan askeri ve enerji bağımlılığını kesmesi için çağrıda bulunmuştur. Cameron'un bu çağrısı 18 Mart 2014'te Putin'in Kırım'ın Rusya'ya katılımını da duyurduğu meşhur konuşmasından hemen sonra gelmesi tepki ve yaptırımların yönüne işaret olmuştur. G8 tepkisinin yanı sıra İngiltere Rusya ile olan işbirliğinin ve askeri ihracatın azaltılması yönünde kararlar almış bunlara ek olarak AB'ye baskı yapıp Rusya'ya daha önceden uygulanan yaptırımlara ek olarak daha ağır finansal ve ekonomik yaptırımları da gündeme getirmiştir.¹²³ Hague, referandumdan sonra Avam Kamarası'na yaptığı konuşmada Kırım'ın ilhakını 21. yüzyılda Avrupa güvenliğine en büyük tehdit olarak tanımlamış ve İngiltere'nin tutumunu iki yönlü olarak açıklamıştır. Birincisi, dış baskılar ve müdahaleden uzak birleşik bir Ukrayna görmek istedikleri; ikincisi de uluslararası hukuk ve Birleşmiş Milletler tüzüğüne dayalı bir uluslararası sistemin gerekliliğidir. Rusya'nın eylemlerinin bu ilkelere ve Ukrayna'nın geleceğine tehdit oluşturduğuna vurgu yapmıştır. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olduğu ve referandum sonucu Rusya'ya bağlanmasını Ukrayna anayasasının açıkça ihlali olarak değerlendirmiştir.¹²⁴ Putin'in Kırım konusunu Kosova ile mukayese ederek Batı'nın Kosova konusunda tek taraflı ayrılığa destek oldukları ve bunu tanıdıkları açıklamasına İngiltere'den resmi düzeyde cevap gelmiştir. 21 Mart 2014 tarihinde verilen cevapta Kosova'nın Kırım ile karıştırılmaması gerektiği, Kosova'nın dokuz yıl süren BM yönetiminin ardından bağımsız olduğu ve Kırım'ın durumunun Rusya'nın tek taraflı eylemi olduğu vurgulanmıştır.¹²⁵

İngiltere, AB'ye birinci basamak yaptırımları olan vize serbestisi ile ilgili anlaşmaların askıya alınması konusunda destek vermiş ve ısrarcı olmuştur. Bunun devamı olarak Kırım'ın ilhak edilmesi sürecinde ikinci dalga yaptırımlarda krizde ve

¹²² "Rusya Kırımla Yetinmiyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Mart 2016

¹²³ Watt, N. (Mart 2014). Ukraine : UK to push for tougher sanctions against Russia over Crimea. Web: <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/18/ukraine-uk-push-sanctions-russia-crimea> adresinden 10 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

¹²⁴ <https://www.gov.uk/government/speeches/russias-actions-in-crimea>, Erişim tarihi: 10.05.2016

¹²⁵ "In Response to President Putin's Adress to the Russian Parliament", <https://www.gov.uk/government/news/in-response-to-president-putins-address-to-the-russian-parliament>, Erişim Tarihi: 01.02.2016

ilhakta parmağı olan kişilere seyahat yasağı getirilmesi ve malvarlıklarının dondurulması konusunda da İngiltere başı çekmiş ve Rusya'nın cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bunların hepsinin yanında İngiltere'nin daha net ve keskin olduğu nokta Rusya'nın izolasyonu ve bu bağlamda ekonomik-finansal bir takım baskıların uygulanmasıydı. Bir AB üyesi olan İngiltere, AB'nin Rusya'ya Kırım konusunda verdiği cevabın yetersiz kaldığını savunmuştur. Yine İngiltere Kırım ilhakından sonra NATO'nun Rusya ile ilişkilerini askıya alması kararına taraf olmuş hatta buna ek olarak Doğu Avrupa ülkelerinin güvenliği için Baltık ülkelerine daimi üsler kurulması ve daha fazla savaş uçağı gönderilmesi konusunda olumlu bir tavır sergilemiştir. Bu da İngiltere'nin diğer AB üyesi ülkelere daha sert ve askeri olanakları da içeren reaksiyonu olarak değerlendirilebilir.¹²⁶ İngiltere'nin AB'den ayrı olarak İsveç, Polonya ve bazı Doğu Avrupa ülkelerini de içeren bir grupla birlikte daha ağır yaptırımlar için ikna çabalarından da bahsedilmektedir.¹²⁷ Dahası İngiltere AB'nin uyguladığı yaptırım kararlarına İngiltere'de uyulması için referandumdan hemen sonra bir takım cezai paketler kabul etmiştir. Bu paketlerin amacı Rusya ve Rusya'nın güdümündeki ülkelere özellikle askeri teçhizat ihracatını kısıtlamaktır. Bununla birlikte bu anlamdaki lisansları askıya almış ve yeni lisans başvurularının önünü kesmiştir.¹²⁸

Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettikten sonra yaptırımlara rağmen Ukrayna'nın diğer bölgelerinde ayrılıkçılara destek verdiğini düşünen İngiltere, Kırım konusunda uygulanan yaptırımların devam etmesi gerektiğini düşünmektedir. Cameron, "Rusya Ukrayna'da istikrarsızlığı körükleyen politikalarına devam ederse uzun yıllar yaptırımlarla yüzleşmek zorunda kalacağını bilmeli." şeklindeki açıklaması ile Rusya'ya açık bir mesaj göndermiştir. Cameron'un yaptırımların uzatılması çağrısına paralel olarak İngiltere Savunma Bakanı Micheal Fallon, NATO üyesi olan Baltık ve Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya tehdidi altında olduğunu belirterek Ukrayna'daki senaryonun tekrar edilmemesi için NATO'nun ne pahasına olursa olsun Rusya'ya

¹²⁶ "NATO Rusya İle İşbirliğini Askıya Aldı", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140401_nato_rusyaasmi, Erişim Tarihi: 08.03.2016

¹²⁷ "AB Liderleri Ukrayna İçin Bir Araya Geliyor", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_ukrayna_ab_zirve, 06.03.2016

¹²⁸ Castille, M. A; Finlan, P; Levy, M. R. (Nisan 2014). U.S And EU Sanctionsin Response to Russia'a Annexation of Crimea. Web: <http://www.fagrebd.com/us-and-eu-sanctions-in-response-to-russias-annexation-of> adresinden 5 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

karşılık vermek üzere hazır bulunması çağrısını yaptı. Bakan Fallon, Rusya'nın bu ülkelerde de Kırım'ın ilhak edildiği sürece benzer bir politika izlemesinin muhtemel olduğu ve NATO'nun böyle bir duruma anında karşılık vermesi konusuna dikkat çekmiştir.¹²⁹ Başbakan'ın ekonomik ve diplomatik yaptırım çağrılarının hemen ardından gelen bu açıklamalar İngiltere'nin diğer AB ülkelerine nazaran askeri gücü de tercih edebileceğinin işaretidir. İngiltere'nin askeri anlamdaki bir tepkisi de Ukrayna ordusuna ayrılıkçılarla verdiği mücadele için eğitim vermek üzere İngiliz ordusundan askeri eğitmenlerin gönderilmesi olmuştur. Şubat 2015'te Başbakan Cameron'un Ukrayna askerlerine lojistik, istihbarat ve tıbbi müdahale konularını içeren eğitimler vermek üzere İngiliz askerlerin gönderileceğini açıklaması ve bu açıklama üzerine bir ay sonra otuz beş askeri personelin iki aylık bir süre için Ukrayna'ya gönderilmesi bu tepkinin göstergesidir.¹³⁰

İlhakın ikinci yılında 2016 içerisinde İngiltere Dışişleri Bakanı Hammond da İngiltere'nin Kırım konusunda Rusya karşısında tutumunun net olduğuna vurgu yapmıştır. Yakın zamanda yaptığı şu konuşması dikkat çekici olmuştur: “Rusya Ukrayna'nın toprağını kendi topraklarına ekleyerek Ukrayna'nın bütünlüğünü ihlal ederek Doğu Ukrayna'da istikrar bozarak uluslararası hukuku çiğnedi ve kurallara dayalı uluslararası düzene meydan okudu. Bu tür eylemler kabul edilemez. Bu nedenle bu tür eylemlere karşı sert bir duruşumuz var. Bu nedenle Rusya'ya yönelik yaptırımlarımızı devam ettirmemiz de dâhil olmak üzere, bu tür zorlayıcı taleplere yönelik ciddi ve stratejik yollarla karşılık veriyoruz. Pozisyonumuz net. Rusya'nın yasadışı olarak Kırım'ın kontrolünü ele geçirmesini tanımıyoruz, tanımayacağız.” Bu konuşmasında Hammond, Kırım Tatarları ile ilgili uygulanan politikaları da eleştirerek, Kırım Tatar Milli Meclisi'ni radikal örgüt olarak listeleme kararından sonra, “inanç, toplanma ve ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ve keyfi tutuklamalar da dâhil insan hakları ihlallerine yönelik tüm iddialar soruşturulmalıdır” ifadelerini kullanmış ve Kırım'ın Ukrayna'ya derhal geri verilmesi konusunda çağrıda bulunmuştur.¹³¹ Hammond'un bahsettiği ihlaller aslında bu konuşmanın hemen

¹²⁹ “İngiltere: Baltık Ülkeleri Rus Tehdidi Altında”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150219_ingiltere_ukrayna_rusya, Erişim Tarihi: 08.03.2016

¹³⁰ “İngiltere Ukrayna'ya Askeri Eğitmen Gönderiyor”, <https://www.cihan.com.tr/tr/ingiltere-ukraynaya-asker-egitmen-gonderiyor-1688017.htm>, Erişim Tarihi: 08.03.2016

¹³¹ “İngiltere'den Rusya'ya Çağrı”, <http://www.milliyet.com.tr/ingiltere-den-putn-e-cagri/dunya/detay/2213501/default.htm>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

sonrasında İngiltere tarafından hazırlanan raporda belirtilmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan 2015 İnsan Hakları ve Demokrasi Raporu'nda Rusya'nın Kırım'ı yasa dışı ilhakını takiben, Kırım Tatarı toplumuna yönelik gözaltılar, kötü muameleler ve siyasi rakiplerin gözünü korkutma gibi olaylarda ısrarcı davranılmasıyla, bölgedeki insan hakları durumunun kötüleştiği vurgulandı. Ayrıca Rusya ve Rus destekçisi ayrılıkçıların uluslararası hukuka saygı duyması ve insan haklarını izleyen uluslararası örgütlerin çalışmalarının engellenmemesi için 2015 yılı boyunca, Birleşik Krallık hükümeti tarafından sürekli çağrı yapıldığı hatırlatıldı.¹³² Yine aynı yıl içerisinde İngiltere hükümeti tarafından belirlenen Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde Rusya'nın İngiltere için başlıca bir tehdit olarak algılandığına dair haberler yer almaktadır.¹³³ İngiltere'nin bu algısı şüphesiz ki Rusya'nın Ukrayna ve Kırım politikaları ve bunun etkisinde Avrupa güvenliğine oluşturduğu tehdittir.

Her ne kadar İngiltere daha sert bir tutum sergilemiş olarak görünse de ne krizin aşılması ne de Rusya'nın dizginlenmesi için bir büyük aktör gibi tepki vermediğini söylemek gerekir. İngiltere'nin enerji anlamında Rusya'ya bağımlılığı yoktur ancak iplerin kopması durumunda İngiliz ekonomisinin de bundan olumsuz etkileneceğine kesin gözyle bakılmaktadır. Özellikle AB'nin uygulayacağı ağır ekonomik yaptırımlarda bundan sadece Rusya'nın değil Birlik üyesi ülkelerin de gücü nispetince etkileneceği aşikârdır. Bu bağlamda AB'nin en önemli ekonomilerinden olan İngiltere böyle bir süreçte AB içerisinde en fazla zararı görecektir. Yaşanan ekonomik gerilimden petrol fiyatları da etkilendiği için İngiliz otomobil sanayisinin bundan endişelendiği gözlemlenmiştir. Putin'in enerji gücünü kullanarak bu yaptırımlardan kurtulması halinde Rusya halkının gözündeki itibarını daha artıracak ve dolayısıyla daha da güçleneceği endişesi İngiliz uzmanlar tarafından değerlendirilmektedir. Bazı uzmanlara göre öyle bir durumda Rusya halkı kendi kendine yeterliliğine daha da inanacak ve Londra'nın Avrupa'daki finans merkezi gücü sekteye uğrayacaktır.¹³⁴

¹³²<http://www.dunyabulteni.net/gunun-haberleri/361849/ingiltere-kirimdaki-hak-ihlallerini-raporladi>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

¹³³ "İngiltere Rusya'yı Başlıca Tehdit Olarak Görüyor", tr.sputniknews.com/avrupa/20151108/1018883152/ingiltere-rusya-isisid.html, Erişim Tarihi: 11.05.2016

¹³⁴ "Rusya'ya Yaptırımlardan En Çok Kim Zarar Görecektir", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140730_rusya_yaptirimlar, Erişim Tarihi: 11.05.2016

İngiltere'nin ve AB'nin krize gösterilen tepkilerde yetersiz kaldığı İngiliz Lordlar Kamarası tarafından da eleştirilmiştir. Lordlar Kamarası'nın Şubat 2015'te hazırladığı "AB ve Rusya: Ukrayna Krizi'nin Öncesi ve Ötesi" başlıklı raporunda İngiltere de içinde olmak üzere AB tarafından uygulanan yaptırımların ve verilen tepkilerin yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Bu bağlamda uygulanan yaptırımların daha çok Putin'in yakın çevresi ve konu ile doğrudan ilgisi olan aktörlere yönelik olması gerektiğine vurgu yapılmıştır.¹³⁵

İngiltere'nin bu dik duruşunun çelişkisi Rusya ile ilişkilerine halen daha önem vermesinden de anlaşılmaktadır. İngiltere Dışişleri Bakanlığının söylemlerinde her ne kadar Rusya'nın Ukrayna ve Suriye'deki tutumları yanlış bulunsa da Rusya ile ilişkilerinin durgun veya dondurulmuş olmadığı belirtilmektedir. Rusya'nın İngiltere Büyükelçisi Aleksandr Yakavenko, Londra'nın Ukrayna ve Suriye konusundaki sert tutumları nedeni ile Moskova ile ilişkilerin dondurulduğunu açıklaması karşısında İngiltere Dışişleri Sözcüsü'nün bunu reddederek İngiltere'nin ilişkileri bu şekilde görmediğini açıklaması bu çelişkili duruşun bir örneği olmuştur.¹³⁶ Bir habere göre üst düzey bir devlet yetkilisi tarafından ortaya çıkarıldığı belirtilen resmi bir dokümanda, Rusya ile ticaretin frenlenmeyeceği ve Londra'nın Rusya için finans merkezi olma özelliğinin önünün kapatılmayacağı söylenmektedir. Bu belgenin varlığı da İngiltere'nin Rusya ile ekonomik bir gerilim yaşamak istemediğinin ve reaksiyonunun genel anlamda AB üzerinden şekillendiğinin göstergesi olmaktadır.¹³⁷

2.1.1.3. Fransa

AB dönem başkanı olarak 2008 Gürcistan Krizi'nde daha aktif bir rol üstlenen Fransa, Ukrayna krizinde temkinli davranmıştır. Evvelden beri Ukrayna'yı bir Avrupa ülkesi olarak görmeyen, AB ve NATO üyeliklerini desteklemeyen Fransa, Moskova çekincesini de göz önünde tutarak Ukrayna konusunda daha dikkatli olmak istemiştir. Özellikle Mayıs 2015 seçimlerinde Ukrayna'nın Rus ekseninden çıktığını görme arzusu doğrultusunda hareket etmiştir. Fransa, Rusya'ya enerji anlamında çok bağımlı

¹³⁵ "Lordlar Kamarasından Avrupa'ya Ukrayna Suçlaması", <http://www.hurriyet.com.tr/lordlar-kamarasindan-avrupaya-ukrayna-suclamasi-28256604>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

¹³⁶ "İngiltere: Rusya İle İlişkilerimizi Dondurmadık", tr.sputniknews.com/avrupa/20151026/1018602462/rusya-ingiltere-suriye-ukrayna.html, Erişim Tarihi: 10.05.2016

¹³⁷ "UK Warns Russia Over Crimean Incursion" <http://www.bbc.com/news/uk-politics-26415789>, Erişim Tarihi: 01.02.2016

bir ülkedir diyemeyiz; çünkü ciddi anlamda nükleer enerjiye sahiptir. Ancak enerji konusundan ziyade askeri ticaret alanında sıkı ilişki içindedirler. Kara ve deniz kuvvetlerinde kullanılan birçok askeri teçhizat üretimi yapan Fransa'nın bu eksendeki en önemli müşterilerinden birisi Rusya'dır.¹³⁸

Fransa'nın Dışişleri Bakanlığının resmi sitesinden alınan bilgilere göre; Kırım'ın Rusya tarafından ilhakından sonra Fransız-Rus ilişkilerinde politik diyalog sınırlı hale gelmiştir. İlhakın gerçekleştiği 2014 yılında ikili ticaret hacmi bir yıl öncesine göre %6.6 gerilemiştir. Bu düşüşün sebebi olarak ise Rusya pazarına ihraç edilen ürünlerin kısıtlanmış olması gösterilmektedir.¹³⁹ Fransa ile Rusya arasındaki ticaretin en güçlü ayaklarından birisi de savunma sanayiidir. Bu bağlamda tüm çağrılara rağmen 2011 yılında Rusya ile imzaladıkları anlaşma uyarınca iki adet Mistral tipi helikopterler için indirme-çıkarma gemisi (Kırım'ın ilhak edilmesinde Rusya tarafından kullanılan helikopterler Mistral tipiydi.) satışı konusunda Rusya'nın Kırım'a asker çıkarmaya başladığı dönemde dahi Fransa Dışişleri Bakanı Laurent Fabius'un satış sürecinin devam ettiğini açıklaması Fransa'nın hem Rusya ile ticarete ne denli önem verdiği hem de Ukrayna konusundaki pozisyonuna ışık tutmaktadır.¹⁴⁰

Fransız hükümetinin verdiği önemli tepkilerden biri yukarıda bahsedilen ve ilk etapta iptali gündeme gelmeyen savaş gemileri üzerinde olmuştur. Fransa'nın tavrı Batı dünyasından gelen tepkiler sonucunda değişmiş; birincisi 2014 sonlarında diğeri de 2015 yılında teslim etmesi beklenen gemilerin satışının askıya alındığı duyurularak bu gemiler daha düşük fiyatla Mısır'a satılmıştır.¹⁴¹ Yine bu dönemde Fabius, Moskova'ya planlanan ziyaretini iptal ettiğini ve gerekçe olarak da Putin'in Kırım'ı ilhak anlaşmasından sonra bu ziyaretin vakitsiz olacağını açıklamıştır. Bu da Fransa'nın Kırım konusundaki diplomatik tepkilerinden biri olarak gösterilebilir.

Fransa her ne kadar temkinli ve kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda tavrı sergilese de birçok Avrupalı aktör gibi Avrupa'nın güvenliği endişesi temelinde

¹³⁸ Dansk Institut For Internationale Studier, "Great Power Politics ...", s. 26

¹³⁹ "France-Russia Relations", <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/russia/france-and-russia/>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

¹⁴⁰ "Fransa: Rusya'ya Gemi Satışında Geri Adım Yok", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140606_fransa_rusya, Erişim Tarihi: 01.03.2016

¹⁴¹ "Rusya'ya Savaş Gemisi Satışı Askıda", <http://www.dw.com/tr/rusyaya-sava%C5%9F-gemisi-sat%C4%B1%C5%9F%C4%B1-ask%C4%B1da/a-17898466>, Erişim Tarihi: 17.05.2016

Ukrayna ve Kırım konularında görüşmelerde yer almıştır. Özellikle Ukrayna’da devam eden ayrılıkçı çatışmaların son bulması için Almanya ile birlikte Minsk görüşmelerinde başat bir rol oynamıştır. Kendini Ukrayna’daki savaşın içerisinde bulmak istemeyen Fransa, Ukrayna’ya silah yardımı da dâhil olmak üzere askeri konulardan kendini uzak tutmaya çalışmıştır.¹⁴² Hollande’nin 5-6 Haziran 2014 tarihinde Normandiya Çıkarması’nın 70. yıldönümü etkinliklerine Putin’i de davet etmesi daha sonra *Normandiya Dörtlüsü* olarak anılan ve özellikle Doğu Ukrayna’daki krize çözüm arayışı temelinde başlayan temaslara vesile olmuştur. Aynı zamanda Hollande’nin 6 Aralık 2014 ve 6 Şubat 2015’teki Moskova ziyaretlerinde Putin ile görüşmesi Fransa’nın Ukrayna’daki çatışmaların sonlandırılması konusundaki somut adımlarından olmuştur. Bu görüşmeler her ne kadar tam olarak uygulanmasa da Minsk görüşmelerinin temelini oluşturmuştur.

Fransa’nın Ukrayna ve Kırım konusundaki düşünce ve tepkisini BM Daimi Temsilcisi Gerard Araud şu başlıklar altında açıklamıştır: Birincisi, Rusya’nın silahlı güçlerinin üslerine geri dönmelerinin gerektiği; ikincisi, Kırım’daki paramiliter güçlerin silahsızlanmasının sağlanması; üçüncüsü, Ukrayna’da bölgesel dil yasasının yeniden tesis edilmesi; dördüncüsü, Ukrayna’da azınlıkların korunması için düzenleme yapılması; beşincisi, bazı anayasal reformların yapılması; altıncısı da AGİT gözetiminde 25 Mayıs seçimlerinin demokratik olarak organize edilmesi.¹⁴³

Fransa’nın da diğer AB partnerleri gibi Kırım’ın ilhaki konusundaki tavrı ilhakin yasa dışı olduğu ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün ihlal edildiği yönünde oldu. Fransa Cumhurbaşkanı François Hollande, Putin’in Kırım’ı resmen Rusya’ya bağlayan anlaşmayı imzalamasının ardından yaptığı resmi açıklamada referandum ve sonrasında imzalanan anlaşmanın hem Ukrayna anayasasına hem de uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle kınadıklarını ve referandum sonucunu tanımadıklarını vurgulamıştır. Yine Hollande, diğer Avrupa liderleri gibi AB üzerinden Rusya’ya cevap vereceklerini açıklamıştır.¹⁴⁴ Hollande, ilhaktan hemen

¹⁴² “Fransa Ukrayna’nın NATO’nun Parçası Olmasını İstemiyor”, <http://www.hurriyet.com.tr/fransa-ukraynanin-natonun-parcasi-olmasini-istemiyor-28129729>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

¹⁴³ Tertrais, B. (Mart 2014). France and Ukraine Crisis: A Delicate Balancing Act. Web: http://www.europeanleadershipnetwork.org/france-and-the-ukraine-crisis-a-delicate-balancing-act_1265.html adresinden 15 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁴⁴ “Crimea: Holande Wants Firm EU Retort the Russia”, <http://www.thelocal.fr/20140318/france-could-cancel-warship-deal-with-russia>, Erişim Tarihi: 16.5.2016

sonra düzenlenecek olan Avrupa Konseyi'nde AB'nin Rusya'ya daha geniş bir cevap vermesi gerektiği yönünde çağrı yapmıştır.

AB tarafından uygulanan yaptırımlara karşı Rusya'nın Avrupa ülkelerinden gıda ürünü ithal etmeme kararı, gıda ürünleri ihracı yıllık ortalama 300 milyon avroya varan Fransa'da büyük etki meydana getirmiştir. Fransız gıda ihracatçılarının da bu duruma karşılık Fas etiketleri ile Rusya'ya bu ürünleri ihraç etmiş, bunun yanı sıra Rusya ile gümrük birliği yapan Kazakistan ve Belarus kanallarını da kullandıkları gündeme gelmiştir.¹⁴⁵ Yine Fransız çiftçileri Rusya'nın bu karardan sonra sokaklara dökülerek yaptırımların son bulması için gösterilerde bulunmuştu. Bununla birlikte Avrupa'nın yaptırımlarına misilleme olarak uygulanan Rus yaptırımlarının, Fransa ekonomisinde savunma, finans ve enerji sektörlerine direkt; yatırım kararlarının ertelenmesine ise dolaylı olarak etki yaptığı Fransa tarafından resmi olarak açıklanmıştır. Petrol fiyatlarındaki düşüş ve rublenin değer kaybetmesi de sayıları epey fazla olan Rusya'daki Fransız şirketleri açısından olumsuz bir havayı beraberinde getirmiştir.¹⁴⁶

Yukarıdaki olumsuz hava ile birlikte, Fransa hükümetinin AB yaptırımlarına destek vermesi esasen Fransa'da bazı muhalif fikirleri de beraberinde getirmiştir. Fransa'nın krizin çözümünde etkin rol oynamasına olumsuz bir tavır sergilemeyen bu gruplar birçok kez yaptırımların son bulması ve Rusya ile iyi ilişkilerin devam etmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Geçtiğimiz aylarda Fransa Parlamento Başkanı Gerard Larcher: *"Yaptırım adını taşıyan bu zor durumdan çıkmak için yolları ve araçları bulmaya çalışmaktayız ve bu konu üzerinde çalışmaktayız."*¹⁴⁷ diyerek Fransa'da bu yaptırım karşıtı söylemlerin sesi olmuştur.

Konu ile ilgili güncel bir husustan bahsetmek gerekir. 28 Nisan 2016 tarihinde Fransa Ulusal Meclisi'nde, Moskova'ya olan sadakatini saklamayan Rus lobicisi Therry Mariani tarafından ortaya atılan Rusya'ya uygulanan yaptırım kararlarının devamına karşı olan bir tasarı kabul edilmiştir.¹⁴⁸ Yukarıda bahsedildiği gibi

¹⁴⁵ "Fransa Rus Ambargosunu Delmeye Çalışıyor", <http://www.dunyabulteni.net/haber/308339/fransa-rus-ambargosunu-delmeye-calisiyor>, Erişim Tarihi: 16.05.2016

¹⁴⁶ "France-Russia Relations ..."

¹⁴⁷ "Fransa: Yaptırımlar Sonlandırılmalı", <tr.sputniknews.com/avrupa/20160404/1021942848/fransa-gerard-larcher-yaptirimlar-rusya.html>, Erişim Tarihi: 01.05.2016

¹⁴⁸ "Statement Of The Federation Of Ukrainians Of France", <http://euromaidanpress.com/2016/05/12/statement-of-the-federation-of-ukrainians-of-france/>, Erişim Tarihi: 18.05.2016

yaptırımlara karşı muhalefetin arttığı bir dönemde kabul edilen bu tasarı tesadüf değildir. Tasarı, Rusya'ya uygulanan yaptırım dayatmalarının Fransa'ya ekonomik kayıp getirdiğini söylemektedir. Ayrıca bu tasarıya göre yaptırımlar ikili ilişkilere ve buradan hareketle de Fransa'nın çıkarlarına zarar vermektedir. 2015 yılından bu yana ikili ticaret hacminin % 40 gerilediği ve gemilerin satışının iptal edilmesi de Fransız vergi mükelleflerine ağır patladığı tasarı ile rapor edilmiştir. Yine bu tasarı ile küresel terör ve İslami terörle mücadele konusunda Rusya ile olan işbirliği olmazsa olmaz gibi tanımlanmış ve uygulanan yaptırımlar dolayısıyla bu işbirliğinin gerçekleşemediği ve terörle mücadelede eksik kalındığına vurgu yapılmaktadır.¹⁴⁹ Yaptırım ve Fransa'nın reaksiyonuna karşı bir tepki de Fransa'nın aşırı sağ cephesinin lideri Mariene Le Pen'den gelmiş, Le Pen, Moskova ziyaretindeki açıklamalarıyla uygulanan yaptırımların saçmalık olduğunu vurgularken AB'yi de Rusya'ya karşı Soğuk Savaş başlatmakla suçlamıştır. Yine Fransa'nın *Euroseptik*¹⁵⁰ siyasetçileri AB'nin Ukrayna'ya yaklaşması ve sıkı bağlar kurma arayışının AB'nin Rusya'ya karşı koymasıyla aynı anlama geldiğini vurgulayarak eleştirmişlerdir.¹⁵¹

Fransa'daki Ukrayna lobisi bu durumu sert bir şekilde eleştirmiştir. Ukrayna lobisine göre; Fransa'nın her defasında Rusya'ya karşı AB temelli Batı yaptırımlarının yanında olduğuna vurgu yapması ile bu tasarinin kabul edilmesi örtüşmemekte ve bu da Fransız hükümetinin çelişki dolu tepkisini ortaya koymaktadır. Çünkü Fransa anayasasına göre bu tür tasarıların reddedilme hakkı bulunmaktadır. Böyle bir hak varken tasarinin oylanmasına birçok milletvekilinin katılmaması Ukrayna lobisi tarafından tepki toplamıştır. Fransa'daki Ukraynalıların tepki verdiği bir diğer husus ise kendini insan haklarının doğum yeri olarak nitelendiren Fransa'nın Ukrayna'daki insan hakları ihlallerine sessiz kalmasıdır. Ukrayna lobisine göre; Fransa, Ukrayna'daki insan hakları ihlallerine karşı durmak bir tarafa, bu süreçte Ukrayna'yı

¹⁴⁹ “Draft Resolution Against Anti-Russia Sanctions Introduced to French Parliament”, <https://www.rt.com/news/325537-french-resolution-sanctions-russia/>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

¹⁵⁰ *Eurosepticism kavramı Avrupa entegrasyonuna ve AB'ye şüphecilik anlamına gelmektedir. Günümüzde daha sık kullanılan bu kavram 1986 yılında dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher tarafından ilk defa kullanılmıştır.*

Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.abmaliye.gov.tr/ABDID%20Raporlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20C4%B0nceleme%20Serisi/Ekonomik%20Krizle%20Artan%20Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20%C5%9E%C3%BCphecili%C4%9Fi.pdf>, Erişim Tarihi: 23.05.2016

¹⁵¹ Prentice, A. (Nisan 2014). France's Le Pen in Moscow, Blames EU For New Cold War. Web: <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-le-pen-russia-idUSBREA3B09I20140412> adresinden 15 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

bastırmaya çalışmaktadır. Fransa'nın kimin saldırgan ve kimin kurban olduğu noktasındaki algısından sitem etmektedirler.¹⁵²

2.1.1.4. İtalya

İtalya Avrupa'da Rusya'nın işbirliği içerisinde olduğu önemli partnerlerden birisidir. Bu nedenle İtalya'nın Kırım ve Ukrayna konusunda Rusya'ya verdiği tepkileri hiçbir zaman net ve keskin olmamıştır. Rusya ile olan ilişkilerini göz ardı etmeden belli bir ölçüde söylem düzeyinde bir tepkiden bahsedilebilir.

Rusya'nın askeri harekât kararı alması ve askerlerin Kırım'da belirmeye başlamasından sonra İtalya da Avrupa müttefikleri gibi durumu ilhak olarak ele alanlardandır. Başbakan Matteo Renzi, Putin'in askeri harekât için parlamentodan onay almasını eleştirerek, bu hareketin Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğini ihlal edeceğini belirtmiştir. Bununla birlikte Renzi, Ukrayna'da devam eden çatışmalar konusunda Kiev hükümetine azınlıkların haklarının korunması, barış ve istikrarın sağlanması konularında çağrı yapmıştır.¹⁵³ Yine İtalya başbakanı Kırım'da yapılan referandumdan sonra yaptığı açıklamalarda düzenlenen referandumun ve Kırım'ın ilhakının yasa dışı olduğunu belirtmiş, G8 başta olmak üzere uluslararası toplumun cevap vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Ama aynı açıklamanın içerisinde Renzi, krize siyasi çözüm arayışlarında Rusya'nın göz ardı edilemeyeceğini açıklaması, Rusya ile ilişkilerine de önem verdiğini net bir şekilde göstermektedir.¹⁵⁴

İtalya, Ukrayna konusunda dengeli bir politika yürütmeye çalışmıştır. İtalyan akademisyen Paola Mariani'ye göre; İtalya'nın, AB'nin Kırım konusunda Rusya'ya uyguladığı yaptırımların herhangi birini geçersiz tanıma şansı yoktur. Ancak yaptırımlara destek vermek zorunda olsa bile Rusya ile kurmaya çalıştığı sağlam ilişkilerine de zarar vermek istemeyecek, bir gün Rusya ile öncelikli partner olma umudun da vazgeçmeyecektir. İtalya'nın bu tutumu Putin'in İtalya ile ilişkilere önem vermesi noktasında örtüşmektedir. Haziran 2015'te Papa Francis ile görüşmek üzere İtalya'ya ziyarette bulunan Putin, burada yaptığı açıklamalarda İtalya ile Rusya

¹⁵² “Statement Of The Federation ...”

¹⁵³ Rame, S. (Mart 2014). Renzi Ammonisce La Russia: Una Violazione Inaccettabile. Web: <http://www.ilgiornale.it/news/interni/renzi-ammonisce-russia-violazione-inaccettabile-997741.html> adresinden 1 Şubat tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁴ “Matteo Renzi Alla Camera: Illegittimo il Referandum in Crimea”, http://www.huffingtonpost.it/2014/03/19/matteo-renzi-camera_n_4991717.html#, Erişim Tarihi: 23.05.2016

arasındaki sıkı ticari bağlara vurgu yaparak, AB yaptırımlarının İtalyan ekonomisine ciddi zararlar verdiğini belirtmiştir. Putin'in İtalya hassasiyeti de Başbakan Renzi'nin Ukrayna konusu başta olmak üzere birçok konuda Rusya'ya karşı daha dengeli davranmasını beraberinde getirmektedir. Renzi, ticari bağların yanı sıra küresel terör konusunda Rusya'nın önemli bir aktör olduğunu ve terörle mücadelede Rusya'ya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Putin'in Papa ziyareti de Rusya'nın izole edilmediği ya da edilemeyeceği mesajını verme çabası olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁵

Zamanla AB içerisinde oluşan Rusya'ya karşı yaptırımlar konusunda ortaya çıkan çatlaklardan bahsedilmiştir. İtalya, Rusya ile olan ilişkileri çerçevesinde bu çatlak seslerden birisidir diyebiliriz. Kırım'ın ilhakı ile ortaya koyulan yaptırımların Temmuz 2014'te ertelenmesine ilişkin AB zirvesinde İtalya'nın durumun ertelenmesini istemesi buna örnektir. Rusya'nın AB'nin kararına karşı Avrupa'ya bazı alanlarda ambargo uygulamasından en fazla etkilenen ülkelerden birisi de yemek ihracatçısı İtalya'ydı. Mart 2015'te gerçekleşen Renzi ziyaretinin önemli taşlarından birisi de bu konuda Rusya ile bağları tamir etmektir.¹⁵⁶ Yine 2016 Mayıs ayında bazı İtalyan milletvekillerinin Rusya tarafından fiilen işgal edilen Kırım'ı ziyaret etmesi, İtalya'nın AB yaptırımları çevresindeki pozisyonu ile gerçek pozisyonunun aynı olmadığı şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır.¹⁵⁷

Güncel bir bilgi olarak İtalya'da Kırım'ın ilhak edilmesi ile ilgili çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere İtalya'da Rusya'ya uygulanan yaptırımlar konusunda bir muhalefet söz konusuydu. Bu karşıtlığın da ötesinde bir AB üyesi olan İtalya'nın Venedik Bölgesi'nde Kırım'ın Rusya'nın bir parçası olarak tanınması ile ilgili bir karar alınmıştır. Veneto Bölge Konseyi'nin aldığı karar taslağında Rusya'ya uygulanan yaptırımların son bulması ve Kırım'ın ilhakının tanınmasına dair maddeler yer almaktadır. Taslak, İtalya ve AB tarafından uygulanan yaptırımlarla Kırım halkının özgür iradesinin hiçe sayıldığına işaret etmekte ve yarımadanın tarihi ve kültürel bağlarının göremezden gelindiğini ileri sürmektedir.

¹⁵⁵ Yardeley, J. (Haziran 2015). Pope Urges Putin to Make a Great Effort to Resolve the Crisis in Ukraine. Web: http://www.nytimes.com/2015/06/11/world/europe/vladimir-putin-on-visit-to-italy-criticizes-ukraine-sanctions.html?_r=1 adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁶ "Italian, Russian Leaders Hold Talks Over EU-Russia Ties, Ukraine Crisis", <http://www.dw.com/en/italian-russian-leaders-hold-talks-over-eu-russia-ties-ukraine-crisis/a-18298524>, Erişim Tarihi: 16.05.2016

¹⁵⁷ "Italian Deputies Arrived in the Annexed Crimea", <http://en.sobytiya.info/italian-deputies-arrived-in-the-annexed-crimea.html>, Erişim Tarihi: 15.05.2016

İtalya Kuzey Ligi Milliyetçi Partisi'nden Stefano Voldegamberi tarafından çıkarılan taslak 51 milletvekilinden 27'sinin oyu ile kabul edilmiş ve Konsey İtalya hükümetine Kırım'ın ilhakını tanınması ve yaptırımların kaldırılması yönünde karar alınması için çağrı yapmıştır.¹⁵⁸ Bu karar her ne kadar bir devletin hükümeti tarafından alınmamış olsa da, bağımsız bir devletin toprak bütünlüğünün ihlalinin tanıma ve tanıtma gayesi taşıdığından dolayı oldukça endişe vericidir. Bu karar Avrupa'nın Kırım konusunda Rusya'ya karşı bölünmüşlüğüne ve çelişkilerinin sembolü olabilecek kadar önemlidir.

2.1.2. Amerika Kıtası Devletleri

Amerika kıtası, Avrasya ve Karadeniz coğrafyasından oldukça uzakta olsa da, kıtanın en önemli gücü ABD'nin hem Avrasya'ya hem de Karadeniz'e verdiği önem aşikardır. Konuya Ukrayna özelinden bakıldığında bu coğrafyanın kilit ülkesi Ukrayna, ABD dış politikasının öncelikli konularından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2005'teki Turuncu Devrim ve Ukrayna'daki hemen her seçimde ABD etkilerini görmek mümkündür. Çalışmanın bu kısmında öncelikle ABD'nin Kırım ilhakına gösterdiği reaksiyon ele alınacaktır. ABD'yi Ukrayna diasporasının son derece güçlü olduğu Kanada ve Latin Amerika ülkelerinin ilhaka verdikleri tepkiler bu kısımda incelenecektir.

2.1.2.1. ABD

Genel anlamda gergin bir halde seyreden ABD-Rusya ilişkileri 2008 yılından sonra daha yumuşak bir hal almaya başlamıştır. Soğuk Savaş gerginliğinin baş mimarı olan bu iki güç, Soğuk Savaş sonrası dönemde de birçok kez çıkar çatışmasına dayalı olarak karşı karşıya gelmişlerdi. 2008 yılında Obama başkanlığında Demokratların iktidara gelmesi ABD'nin iç ve dış politikasının yeniden şekillenmesine sebep oldu. Yenilenme süreci olarak literatüre geçen bu dönemde Başkan Yardımcısı John Biden'in 2009'da açıkladığı üzere; ABD ile Rusya her ne kadar aynı fikirde olmayıp anlaşamaları da çıkarlar kesiştiği sürece birlikte çalışacaklarının¹⁵⁹ mesajını vermiştir. Bu dönem iki ülkenin birbirlerinin nüfuz alanlarındaki çıkarlarına saygı

¹⁵⁸ "Veneto Regional Council Calls For Recognizing Russia's Annexation of Crimea", <http://uatoday.tv/politics/veneto-regional-council-calls-for-recognizing-russia-s-annexation-of-crimea-650795.html>, Erişim Tarihi: 19.05.2016

¹⁵⁹ Dansk Institut For Internationale Studier, "Great Power Politics ...", s. 22

göstermeyi, ihtilaflara faydacı yaklaşımlarla çözüm getirmeyi ve işbirliği ile hareket etmeyi öngörüyordu.¹⁶⁰

Çalışmanın giriş kısmında Ukrayna'nın Rusya için batıdaki direnç noktası tanımını yapmıştık. ABD için ise Ukrayna, Rusya'nın bu direncini kırmak adına stratejik bir ülkedir. Aynı zamanda Ukrayna, Avrupa ile Rusya arasında tampon bir bölge özelliğine sahiptir. ABD bağımsızlığından bu yana Ukrayna'da siyasi olarak faaliyet göstermiştir. Özellikle Turuncu Devrim sırasında gerek ABD hükümeti destekli gerekse de hükümet dışı kuruluşlar aracılığı ile Ukrayna'da Batı anlayışlı yönetimin oluşması için çaba sarf etmişti. Özellikle Bush döneminde Ukrayna'nın NATO üyeliği ABD tarafından desteklenmiştir. Kırım'ın ilhak edilmesi sürecinin başlangıcı olan Euromaidan Krizi'nde de yine ABD'nin siyasi etkilerinden bahsetmiştik. Brzezinski'nin jeopolitik bir eksen olarak tanımladığı Ukrayna, Rusya'nın Avrasya'ya hükmeden büyük bir imparatorluk haline gelebilmesi için ne kadar önemli ise; ABD açısından bunun gerçekleşmemesi için de o kadar önemlidir. Rusya eksenine girmeyen bir Ukrayna sayesinde Rusya, Avrasya'da dizginlenebilecektir.¹⁶¹

ABD'nin Ukrayna'daki reaksiyonu krizin başlarında Turuncu Devrim sonrası olduğu gibi Batı yanlısı bir yönetimi iş başına getirmek etrafında şekillendi. Birinci bölümde de bahsedildiği üzere ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Viktoriya Nuland ve ABD'nin Kiev Büyükelçisi Geoffrey R. Pyatt arasında geçen telefon konuşması (daha sonra Nuland'ın özrü ile doğrulanmış bir telefon görüşmesidir), Yanukoviç sonrası Ukrayna'nın hükümetini şekillendiren bir görüşmeydi. Söz konusu görüşmede dikkat çeken muhalif liderlerden Kliçko'nun sadık olduğu ancak siyasi tecrübesinin yetersiz olacağı; bunun yerine ekonomi ve siyaset anlamında daha tecrübeli olan Yatsenyuk'un adı geçmekteydi.¹⁶² Ukrayna'da patlak veren Euromaidan protestolarında halkın Batı yanlısı isteklerine ABD açıkça destek vermiştir. Nuland'ın gösterici çadırlarını ziyaret etmesi ve bazı ABD şirketlerinin göstericilere verdiği destek bilinmektedir.

¹⁶⁰ Gafarlı, O. (Ağustos 2011). ABD-Rusya İlişkilerinde Yenilenme Süreci ve Kafkasya Faktörü. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/35/-abd-rusya-iliskilerinde-yenilenme-sureci-ve-kafkasya-faktoru/#.V0foCPmLTIU> adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁶¹ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Yayınları, İstanbul 2014, s. 71

¹⁶² O'connor, P. (Şubat 2014). ABD'nin Ukrayna'daki Rejim Değişikliği Operasyonu Sızdırılmış Diplomatik Telefon Görüşmesinde Açığa Çıktı. Web: https://www.wsws.org/tr/2014/feb2014/ukra-f11_prn.html adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Kırım'ın ilhak edilmesi ile başka bir boyut kazanan Ukrayna Krizi, Soğuk Savaş yıllarını hatırlatarak ABD ve Rusya'nın karşılıklı askeri tehditlerini akıllara getirmiştir. ABD, Kırım'ın işgaline karşı askeri bir müdahalede bulunmamıştır ancak bazı askeri caydırıcı önlemleri gündeme getirmiştir. Rusya'nın Ukrayna ile sınırlı kalmayacağı endişesi ile Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerine bazı askeri teçhizat ve eleman desteği sağlanmıştır. Bu bağlamda ABD, Kırım'ın ilhakını takip eden Nisan 2014'te önce füze sistemleri ile donatılmış Donald Cook isimli savaş gemisini Karadeniz'e göndermiş¹⁶³, sonra da 12 adet F-16'yı Polonya'ya ve diğer Baltık ülkelerine de 10 adet F-15 tipi savaş uçağı göndermiştir.¹⁶⁴ Yine ABD, NATO eli ile Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ihlal edilmesinden sonra Baltık ülkeleri ve Doğu Avrupa'da birçok tatbikat gerçekleştirerek, askeri olarak boy göstermiştir. 2015 yılına bakıldığında ABD ve NATO'nun Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinde 1200 askerinin olduğu görülmektedir.¹⁶⁵ ABD tarafından askeri sayılabilecek bir uygulama da Mayıs 2016'da gelmiştir. Daha önce ABD tarafından Romanya'ya yerleştirilen füze kalkanı sistemi aktif hale getirilmiş ve gerekçe olarak da Obama şu açıklamaları yapmıştır: *“Rusya'nın Baltık ve İskandinav bölgesindeki artan agresif askeri varlığıyla ilgili ortak kaygılarımız var. Rusya'yla diyalogumuzu sürdürüreceğiz ve işbirliği arayacağız ama aynı zamanda hazırlıklı ve güçlü olduğumuzdan emin olmalıyız. Rusya'yı askeri faaliyetlerinde uluslararası yükümlülüklerine uymaya çağırıyoruz.”* Putin bu sistemi bir savunma sistemi olarak değil, ABD'nin Doğu Avrupa'da nükleer anlamda stratejik potansiyelini yükseltme çabası olarak değerlendirerek eleştirmiştir.¹⁶⁶

İlhakın gerçekleştiği Mart ayının başlarında Rusya'nın Kırım'da askeri anlamda varlık göstermeye başlamasına ABD'den gelen tepkilerden biri Rusya'nın kınanması oldu. ABD Başkanı Barack Obama, Putin'in ordunun harekete geçirilmediğini açıklamasının kimseyi kandıramadığını ifade ederek Rusya'nın askeri müdahaleden vazgeçmesi gerektiğini kaydetmiştir. Rusya'nın Kırım'daki hareketi karşısında ABD Savunma Bakanlığı tarafından ABD ve Rusya arasında devam eden

¹⁶³ Burak Gezen, Ersan Küçükürü, “ABD Savaş Gemisi Çanakkale Boğazından Geçti”, **Hürriyet Gazetesi**, 10 Nisan 2014

¹⁶⁴ “ABD'den Rusya Sınırında Tehlikeli Adım”, **Milliyet Gazetesi**, 21 Nisan 2014

¹⁶⁵ Elnur İsmayılov, “Rusya-NATO Rekabetinde Baltık Ülkelerinin Güvenliği Sorunu”, **BİLGESAM Analiz**, No: 1250, Ekim 2015, s. 6

¹⁶⁶ “Putin'den ABD'ye Füze Tepkisi: Tehditleri Bertaraf Edeceğiz”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160514_putin_fuze_abd, Erişim Tarihi: 15.05.2016

askeri taahhütlerin askıya alındığı ilan edilmiş ve aynı zamanda ABD'nin Ukrayna'ya verdiği destek çerçevesinde Dışişleri Bakanı John Kerry Kiev'e gitmiştir.¹⁶⁷ Kırım'da bir referandum düzenleneceğinin açıklanması üzerine Obama resmi bir açıklama yaparak bu şekilde bir referandumun Ukrayna anayasasının ve uluslararası hukukun ihlali olacağını belirtmiştir. Daha önce isimleri açıklanmayan Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdit eden Rus ve Ukraynalı bazı siyasilere ABD tarafından uygulanan vize yasağına atıfta bulunarak, referandumun gerçekleşmesi halinde ABD ve müttefiklerinin tutumunun daha katı hale geleceğine işaret etmiştir.¹⁶⁸

ABD'nin Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'nın doğusunda ayrılıkçı hareketleri sebebi ile Rusya'ya verdiği cevap Steven Pifer'e göre üç doğrultuda olmuştur: Bunlardan ilki Ukrayna hükümetine destek vermek; ikincisi, Rusya'nın agresif hareketleri sonrasında cesareti kırılan NATO müttefiklerine güven vermek ve üçüncüsü de Rusya'nın politikasında değişikliğe gitmesi için onu zorlamak ve cezalandırmak.¹⁶⁹ ABD, Pifer'in bahsettiği bu maddelerden ilk ikisi konusunda az çok başarı sağlamıştır. Şöyle ki; ABD, Yanukoviç sonrası oluşan geçici hükümeti ve sonrasında yapılan seçimlerde, Batı ile bütünleşeceği düşünülen Poroşenko'yu desteklemiştir. Bu anlamda verdiği hükümet kaynaklı mali yardımlar ve hükümet dışı organizasyonlar aracılığı ile verilen destek aşikârdır. Hatta ABD, Ukrayna'ya kendisini savunması için ölümcül silahlar sağlanması gerektiğini gündeme getirmiştir. ABD'nin bu fikri Avrupalı müttefiklerince kabul görmemiş, başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa devleti, Ukrayna'ya ölümcül silah verme tarafında olmamıştır.¹⁷⁰ Ayrıca NATO üzerinden Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinde varlığını güçlendirmesi ve bu ülkelere destek olmasından da yukarıda bahsedilmiştir. Ancak üçüncü madde konusunda bu kadar net konuşmak yanlış olacaktır. Buradan ABD'nin seyirci kaldığı anlamı da çıkarılamaz. Aşağıda ABD'nin bir takım yaptırımlar üzerinden Rusya'ya

¹⁶⁷ “ABD Rusya’yı Kırım Nedeni İle Kınadı”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140304_abd_rusya_kirim, Erişim Tarihi: 25.02.2016

¹⁶⁸ “Yasadışı Kırım Referandumuna Kınama”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_kirim_referandum_1, Erişim Tarihi: 20.02.2016

¹⁶⁹ Pifer, S. (Haziran 2014). Ukraine, Russia and the U.S Policy Response. Web: <http://www.brookings.edu/research/testimony/2014/06/05-ukraine-russia-us-policy-response-pifer> adresinden 11 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁷⁰ Zeizma, K. (Şubat 2015). Obama Says He Will Consider Arming Ukraine if Diplomacy Fails. Web: https://www.washingtonpost.com/politics/merkel-and-obama-meet-in-diplomatic-push-to-resolve-crisis-in-ukraine/2015/02/09/f1858528-b076-11e4-854b-a38d13486ba1_story.html adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

uyguladığı zorlama ve izole etme çabalarından bahsedilecektir. ABD'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar genel hatları ile şu hareketler üzerinden şekillenmiştir:

- Belirli bireylerin mal varlıklarının dondurulması: Rus ve Kırım yetkililerinin yanı sıra Putin ile yakınlığı bilinen ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün bozulmasına yardımcı olan kişiler,
- Belirli şirket ve kuruluşların varlıklarının dondurulması: İlhaka maddi olarak destek sağlayan şirket ve kuruluşlar,
- Bazı Rus firmaları ile alışveriş sınırlandırmaları: Özellikle finans, savunma ve enerji sektörlerinde faaliyet gösteren belirli firmalar ile ticaret, ithalat ve ihracatın yasaklanması,
- Petrol ile ilgili ihracatların sınırlandırılması: Rusya'da üretilen petrole destek sağlayacak ve derin sularda petrol aranmasına yardımcı olacak ekipmanın ihracatının yasaklanması,
- İkili kullanıma sahip ürünlerin ihracatının yasaklanması: Başka bir sektör için satın alınan ancak aynı zamanda askeri teçhizat olarak kullanılma ihtimali de olan ürünlerin ihracatının yasaklanması.¹⁷¹

Referandumun öncesinde Kırım'da yapılacak olan oylamanın iptali için devreye girmeye çalışan Başkan Obama defalarca Putin ile telefon diplomasisi gerçekleştirmiş; Beyaz Saray'dan yapılan açıklamalarla referandumun gerçekleşmesi ve Kırım'ın ilhak edilmesi halinde bedellerin olacağı ve Rusya'ya ağır mali yaptırımlar getirileceği duyurulmuştur.¹⁷² 10 Mart 2014, 46 sayılı¹⁷³ ABD resmi gazetesinde yürürlüğe giren 13360 sayılı kararnamede Ukrayna'daki demokratik süreci aksatan, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne tehdit oluşturan, Ukrayna'nın devlet kaynaklarını suistimal eden, Ukrayna hükümetinin onayı olmadan herhangi bir bölgesinde hak iddia eden ve bu tür eylemlere maddi-manevi destek sağlayan kişi ve kuruluşlara bazı sınırlandırmalar getirileceğini içermekteydi.

¹⁷¹ Rebecca M. Nelson, "U.S Sanctions on Russia: Economic Implications", **Congressional Research Service CRS Report**, Şubat 2015, s. 5

¹⁷² Deyong, K. (Mart 2014). U.S Warns Russia Against Annexing Crimea. Web: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-warns-russia-against-annexing-crimea/2014/03/16/2b4a7006-ad45-11e3-9627-c65021d6d572_story.html adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁷³ Başkanlık Kararnamesinin orijinal metni için bakınız: https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/ukraine_eo.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2016

ABD'nin daha önceki söylemleri doğrultusunda referanduma tepkisi sonuçları tanımadıkları ve tanımayacakları yönünde oldu. Ayrıca referandumun yapılması durumunda bedelleri olacağını duyuran ABD, bu bedelleri ilk aşama da bir önceki kararnamenin devamı niteliğinde kabul etti. 19 Mart 2014 tarih ve 53 sayılı resmi gazetede yayınlanan 13361 sayılı kararname¹⁷⁴ ile aralarında Başbakan Yardımcısı Dimtri Rogozin, Putin'in danışmanları Sergey Glazyev ve Vladislav Surkov'un da bulunduğu yedi politikacının mal varlıklarını dondurma ve seyahat yasağı kararı almıştır. 20 Mart 2014'te ABD Hazine Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde bu kararnamedeki listenin genişletildiği duyurulmuştur. Bu listede Rusya Duma Başkanı Sergey Naryshkin, Rusya Federasyonu Savunma ve Güvenlik Komitesi Başkanı Viktor Ozerov gibi Rus hükümeti yetkilileri yer alırken bunların yanı sıra yönetime yakın isimler de bulunmaktaydı. Ek olarak Rus yetkililerin kişisel bankası olan Bank Rossiya da bu yaptırım listesine eklenmiştir.¹⁷⁵

Mart ayının sonlarında ABD tarafından Rusya'ya ihraç edilecek ürünlerin lisansları askıya alınmış askeri alanda kullanılabilir ürünlerin ihracatı da yasaklanmıştır. 11 Nisan 2014'te ABD hükümeti yaptırım listesini daha da genişletti ve yedi kişi ile Kırım'ın ilhakını kolaylaştırmakla suçlanan Kırım doğalgaz şirketi Chernomorneftegaz'ı listeye ekledi. Yaptırımların yanı sıra Ukrayna'daki demokratik süreci geliştirme adı altında Obama tarafından Ukrayna'ya 1 milyar dolarlık yardım paketi de imzalandı.¹⁷⁶ 28 Nisan günü yaptırım listesine 7 kişi ve 17 şirket daha eklenmiştir.¹⁷⁷ Nisan ayında ABD Enerji Bakanlığı da yaptığı açıklama ile Kırım'ın ilhak edilmesine cevaben Rusya ile yürüttükleri nükleer enerjiyi barışçıl alanlarda kullanmayı öngören barışçıl alanlarda atom projesini askıya aldıklarını duyurmuştur.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Kararname orijinal metninde EK-1'de yaptırım kararı alınan isimler açıklamaları ile birlikte verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/ukraine_eo2.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2016

¹⁷⁵ ABD Hazine Bakanlığı resmi internet sitesinden alınmıştır. <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl23331.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016

¹⁷⁶ Dunn, A. M; Simith, J. M. (Nisan 2014). Russia and Ukraine Update: The U.S Has Stopped Issuing of Export Licences to Russia and the U.S, Canada and the EU Have Expanded Sanctions, Bur Loan Guarantees to Ukraine Provide Opportunities for U.S Businesses. Web: <http://www.stewartlaw.com/Article/ViewArticle/997> adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁷⁷ <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140428.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016

¹⁷⁸ "U.S Energy Department Suspends Peaceful Atom Projects With Russia", <http://tass.ru/en/world/726421>, Erişim Tarihi: 02.05.2016

Ciddi yaptırımlardan birisi ABD tarafından Temmuz 2014'te açıklanmıştır. Kırım'ın devam eden işgali ve Rusya tarafından Doğu Ukrayna'daki durumun daha da istikrarsız hale getirilmesi iddiaları ile finans, enerji ve askeri sektörlerde bir yaptırım paketi duyurulmuştur. Bu kararlar Rusya'nın iki büyük finans kurumu Gazprombank ile VEB (Bank For Development) ve iki büyük Rus enerji şirketi Rovatek ve Rosneft sermayelerinin ABD piyasalarına erişimi engellenmiştir. Tank malzemeleri, küçük silahlar ve havan mermisi üretimi yapan sekiz Rus silah firmasının faaliyetleri engellenmiş; Ukrayna hükümetinin iradesi dışında kurulan Luhansk ve Donetsk Halk Cumhuriyetlerinin yöneticileri ile bazı Kırım ve Rus yöneticilerini içeren isimler de bu geniş yaptırım listesine eklenmiştir. ABD'nin açıklamasında Luhansk ve Donetsk'te kurulan halk cumhuriyetlerine de değinilmiş, bu yapıların Ukrayna otoritesi dışında ilan edildiği ve ABD tarafından tanınmadığına vurgu yapılmıştır.¹⁷⁹

Eylül 2014'te ABD tarafından uygulanan yaptırımlar biraz daha genişletilmiştir. Rus ekonomisinin en büyüklerine uygulanan bu yaptırımlar ekonomik yaptırımların en ciddilerinden sayılmaktadır. Enerji sektörünün önde gelenlerinden Gazprom, Lukoil, Rus savunma sanayiinin dev firmalarından olan Rostec, ve finans sektöründe de Sberbank ile Bank of Moscow'un¹⁸⁰ aralarında bulunduğu şirketlere yönelik yaptırımlar ile Rus ekonomisi oldukça sarsılmıştır. Görüldüğü üzere uygulanan yasaklar daha çok ekonomik alana doğru ilerlemektedir. ABD'nin Rus ekonomisi ve kilit sektörlerle yönelik yaptırımları Aralık 2014'te de devam etmiş, yeni bir kararname ile liste daha da genişletilmiştir. Aralarında Putin'in atadığı özellikle Kırım Tatarları ile ilgili kararları ile gündeme gelen Kırım Başsavcısı Natalya Poklonskaya'nın da bulunduğu bir dizi kişi ve firma listeye dâhil edilmiştir.¹⁸¹ ABD'nin yaptırımları genişletmesi 2015 yılında da devam etmiş, Mart ayında Hazine Bakanlığının resmi açıklaması ile daha önce yayınlanan yaptırım listesine yeni isimler eklenerek liste genişletilmiştir.

Rusya Federasyonu Kırım'ı ilhak ettikten sonra Kırım nüfusunun asli unsurlarından olan Tatarların hak ve özgürlüklerine karşı sürekli müdahale halinde

¹⁷⁹ <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl2572.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016

¹⁸⁰ <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140912.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016

¹⁸¹ Başkanlık Kararnamesinin orijinal metni için bakınız: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140912.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016

olmuştur. 2015 Nisan ayında Kırım Tatar medyasına karşı alınan yayınları durdurma kararı bunun somut örneklerindedir. ATR Televizyonu, Avdet Gazetesi ve Meydan Radyo'dan oluşan yayın organlarına getirilen yasak ABD tarafından net bir şekilde kınanmıştır. ABD'nin konu ile ilgili tepkisi Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklama ile dile getirilmiş, Kırım'ın ilhakına tepki gösteren Kırım Tatarlarını susturma çabası olarak değerlendirilmiş ve Tatarların dışlandığı siyaset ve ibadet yerlerine baskınlar yapılarak işkencelere maruz kaldığına vurgu yapılmıştır. Aynı açıklamada Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olarak görüldüğü ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün desteklendiği de tekrar edilerek ilhak bir kere daha kınanmıştır.¹⁸²

Kırım Tatarlarının haklarını korumak üzere kurdukları ve başarılı bir örgütlenme örneği olan Kırım Tatar Milli Meclisinin kapatılma kararı da ABD tarafından tanınmadı. ABD hükümeti, Rusya'nın aşırıcı örgüt olarak tanımlayıp kapatma kararı almasına tepki göstererek, alınan kararın geri çekilmesi çağrısında bulundu. Yapılan açıklamada Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Tatarlar için birleştirici bir unsur olduğu ancak tarihi baskılara maruz kaldığı vurgulanmıştır. Tatarların dışlanmaktan korunma ve kültürlerini koruma anlamında önemli bir ses olan Meclis'in kapatılmasının hukuki bir dayanağı olmadığı, kapatma kararının Kırım'ın asli unsurları olan Tatar halkının demokratik hakkı olan fikirlerini dünyaya ulaştırmasını engelleyeceği belirtilmiştir. ABD yaptığı resmi açıklamada Meclis'in kapatılmasını kınarken aynı zamanda tekrar Kırım'ın Ukrayna'ya geri verilmesi çağrısında bulunmuştur.¹⁸³

ABD tarafından halen daha Rusya, hem Kırım'ın ilhakı hem de Ukrayna'nın belli bölgelerinde ayrılıkçı grupları desteklemekten ötürü sorumlu tutulmakta ve uygulanan yaptırımlar devam ettirilmektedir. Nisan 2016'da ABD'nin AGİT Büyükelçisi Danier Baer: "Rusya Federasyonu'na, Kırım'daki işgali nedeniyle uygulanan yaptırımların işgal bitene kadar devam edeceğini hatırlatırım ve Ukrayna'nın doğusundaki tecavüz nedeniyle uygulanan yaptırımlar, Rusya, Minsk yükümlülüklerini tamamen uygulayana kadar devam edecek" şeklindeki açıklaması

¹⁸² "ABD'nin Kırım'da Tatarlara Yönelik Sansürü Kınandı", <http://www.aljazeera.com.tr/haber/abd-kirimda-tatarlara-yonelik-sansuru-kinadi>, Erişim Tarihi: 01.05.2016

¹⁸³ "Russian Decision To Suspend the Crimean Tatar Mejlis" <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/04/256480.htm>, Erişim Tarihi: 05.06.2016

ile hem Kırım'ın Ukrayna'ya geri verilmesi hem de ayrılıkçılara verilen desteğin son bulunması konusunda çağrıda bulunmuştur.¹⁸⁴

Genel hatları ile ABD'nin tepkisine baktığımızda askeri seçeneğin gündeme gelmeyişi Rusya'nın üzerindeki caydırıcılığı azalttığını ancak, kendi prestijini de daha fazla kaybetmemek için birtakım diplomatik ve ekonomik cezalara başvurduğunu görmekteyiz. Halen devam etmekte olan bu cezai yaptırımlar, ABD'nin azalan prestijini yüksek tutma çabaları olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra ilhak döneminde kötü olan Rus ekonomisi, 2014 yılında uygulanan ekonomik ve finansal yaptırımlar sonucu daha fazla sekteye uğramıştır. Bazı ekonomistlere göre zaten kötü durumda olan Rus ekonomisine bir darbe de ABD başta olmak üzere uygulanan ekonomik tedbirlerden inmiştir. Özellikle petrol fiyatlarının da düşmesi ile birlikte kötü olan Rus ekonomisi daha da kötüye gitmiş, bu da Rus ekonomisinin küçülmesine sebep olmuştur.¹⁸⁵

ABD'nin verdiği reaksiyonu değerlendirdiğimizde ise; Kırım konusunda bir olumlu sonuç doğurmadığını görmekteyiz. Ne referandumdan önceki kısıtlı reaksiyon referandumu durdurabilmiş, ne referandumun sonuçlarına etki edilebilmiş, ne de sonrasında Kırım'ın Rusya'ya bağlanması engellenebilmiştir. Özellikle 16 Mart 2014 tarihinden önceki reaksiyon yok denecek kadar düşük boyuttadır. Sadece söylem düzeyinde kalan birkaç kınama dışında reaksiyon veya bir cevap gözlemlenmemiştir. Özellikle de askeri seçeneğin gündeme dahi gelmeyişi Rusya'yı caydırmak bir yana daha da cesaretlendirmiştir. İlhaktan sonraki sürece baktığımızda ise öncesine göre daha net ve sert bir reaksiyon görülmektedir. Öncelikle kilit kişi ve firmalara uygulanan bireysel yasaklar ve sonrasında doğrudan Rus ekonomisini hedef alan uygulamalar Kırım'ı geri getirmese de Rusya'nın Ukrayna'da daha ileri gitmesini zorlaştırmıştır.

2.1.2.2. Kanada

Kanada coğrafi olarak bir bağı olmasa da Ukrayna açısından demografik anlamda son derece önemlidir. Ukrayna ve Rusya'dan sonra Ukraynalı nüfusun en

¹⁸⁴ “ABD'den Rusya'ya Kritik Uyarı”, <http://www.milliyet.com.tr/abd-den-rusya-ya-kritik-uyari/dunya/detay/2235795/default.htm>, Erişim Tarihi: 01.06.2016

¹⁸⁵ “Rusya'ya Yaptırımlar Ne Kadar Etkili”, <http://www.amerikaninseesi.com/a/rusyaya-yaptirimlar-ne-kadar-etkili/1923677.html>, Erişim Tarihi: 20.03.2016

fazla olduğu ülke Kanada'dır. 2011 yılı sayımlarına göre 1.2 milyon Ukraynalı nüfusa ev sahipliği yapana Kanada'nın Ukrayna Krizi ve Kırım konularında verdiği reaksiyonda da haliyle bu husus göz önünde tutulmalıdır. Kanada, Ukrayna'yı ilk tanıyan Batı ülkesidir. Kanada'nın Rusya ile olan ilişkilerine baktığımızda ise sadece kuzeyden bir sınırları olduğunu ancak buna rağmen tarihi ve ticari anlamda çok somut bir ilişkilerinin olmadığını görmekteyiz. Kanada'nın birçok Batılı ve bölgesel aktöre göre daha net tepki ortaya koyması özellikle ticari bir ilişkinin olmamasından ileri geliyor dersek yanlış olmayız. Kanada Parlamentosu, Kırım'a Rus askerlerinin sevk edilmeye başlandığı 3 Mart 2014 tarihinde aldığı kararla Rusya'nın Kırım'daki hareketlerini kınamıştı.¹⁸⁶ Kanada'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ile ilgili bir konuda vereceği tepki dış politik mesele olduğu kadar iç politikası ile de ilgilidir. Yukarıda bahsedilen 1.2 milyonluk Ukraynalı etnik grup Kanada iç politikasında önemli bir seçmen grubu anlamına gelmektedir. Her ne kadar 2015 seçimlerini kaybetse de daha önce üç seçim kazanarak ülkede iktidar olan Harper, seçim sonuçlarını büyük ölçüde etkileyebilecek Ukrayna diasporasını her zaman önemli saymıştı. Ukrayna diasporasının Ukrayna'da cereyan eden gelişmeleri yakından takip ettiğini düşünürsek Kanada'nın bu gelişmelere olan tepkisi önemli hale gelmektedir.¹⁸⁷

Kanada, ABD ve AB yaptırımlarına destek vermekle kalmamış, Rusya'ya karşı bir takım yaptırım paketlerini de devreye sokmuştur. Genel anlamda Kanada'nın Kırım üzerinden Rusya'ya verdiği tepki bazı kişi ve şirketlere birtakım yaptırımlar uygulanmasının yanı sıra şu başlıklar altında incelenebilir:

- Kanada ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için kurulan Kanada-Rusya Ekonomik Komisyonunun askıya alınması,
- Kanada Silahlı Kuvvetleri ve Rus ordusu arasında imzalanan tüm ikili askeri anlaşmaların askıya alınması,
- Rusya ile G8 çalışmalarının askıya alınması.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Brent McKeinze, "The Crisis in Crimea – Voices From Canada: A Qualitative Study", **Journal Of Eastern European And Central Asian Research**, Sayı 2, 2014, s. 1

¹⁸⁷ Lemieux, J. (Ekim 2015). Ukraine Crisis a Key Issue in Canada's Election. Web: https://www.yahoo.com/news/ukraine-crisis-key-issue-canadas-election_091614378.html?ref=gs adresinden 20 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁸⁸ "Imposition of Sanctions Measures in Response to the Developing Crisis in Ukraine", <http://www.jonesday.com/files/Publication/155b08fe-10d4-436a-a5fd97a0f2da4c1d/Presentation/PublicationAttachment/5ed2be4b-7096-4781-b7bd-cbcd6ea3f34c/Imposition-of-Sanctions-Measures.pdf>, Erişim Tarihi: 20.07.2016

Kanada Rusya'ya tepki bağlamında Rusya ile devam eden askeri ilişkileri askıya aldığını açıkladı. Bununla birlikte diplomatik ilişkileri de askıya almak amacıyla hem Moskova'daki Kanada büyükelçisini ger çağırıldı hem de Kanada'daki Rus büyükelçiyi ülkesine göndererek Rusya büyükelçiliğinin faaliyetlerini durdurdu. Ayrıca Kanada'daki dokuz Rus askeri sınır dışı edildi.¹⁸⁹

Yaptırımlar kapsamında 17 Mart 2014 tarihinde “Özel Ekonomik Kısıtlamalar” başlığında aralarında Rusya Başbakan Yardımcısı Dimtri Rogozin ve Vladislav Surkov'un da aralarında bulunduğu yedi kişi listede yer aldı.¹⁹⁰ Alınan yaptırım kararındaki liste 19 ve 21 Mart 2014 tarihinde genişletilerek 32 kişi daha eklenmiştir. Bu listelerde de öne çıkan isimler Rusya Federasyon Konseyi Başkanı Valentina Matviyenko ve Duma Başkanı Sergey Narishkin olmuştur.¹⁹¹ 28 Nisan 2014 tarihinde güncellenen yeni listede ise dokuz şahsın yanı sıra Expobank ve RusEnergoBank olmak üzere iki adet banka da yer almıştır. Yine 4 Mayıs 2014 tarihinde birçok önemli enerji ve finans şirketi eklenerek liste güncellenmiştir. Yaptırım uygulanacak kişi ve kuruluşlar daha sonra 2014'ün diğer ayları, 2015 ve 2016 yılında güncellenmiş ve sayı oldukça artmıştır.¹⁹² Listedeki isimlere bakıldığında Kırım'ın ilhak edilmesinde doğrudan veya dolaylı olarak etkisi olan, finansman sağlayan, Rus askerlerinin Kırım'da konuşlanmasına destek olan Rus eski ve yeni hükümet yetkilileri ile aile üyeleri ve yukarıda sayılan türde destek sağlayan firmalar ile yetkilileri yer almaktadır. Listedeki isimlerde Kırım yetkililerini de görebilmekteyiz.

Kanada, Ukrayna'da oluşturulan Yanukoviç sonrası geçici hükümete olan desteğini vurgulamış ve 25 Mayıs'ta yapılacak olan seçimlere önem verdiğini her defasında belirtmiştir. Geçici hükümete verilen destek kapsamında ilhaktan hemen sonra Kanada Başbakanı Stephen Harper, Kiev'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Harper burada yaptığı açıklamada, Ukrayna'nın geçici hükümetinin Yanukoviç'i devirmek için faşist milis hareketler yürüttüğü iddialarını provokasyon olarak değerlendirmiş ve

¹⁸⁹ “Canada's Correct Response to Ukraine”, <http://www.torontosun.com/2014/03/07/canadas-correct-response-to-ukraine>, Erişim Tarihi: 20.06.2016

¹⁹⁰ “Special Economic Measures (Russia) Regulations”, <http://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2014/2014-04-09/html/sor-dors58-eng.php>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

¹⁹¹ “Regulations Amending the Special Economic Measures (Russia) Regulations”, <http://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2014/2014-04-09/html/sor-dors65-eng.php>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

¹⁹² Yaptırım listesinin son hali için bakınız: <http://laws.justice.gc.ca/PDF/SOR-2014-58.pdf>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

Ukrayna geçici hükümetine olan desteğini yinelemiştir.¹⁹³ Yine bu ziyarette başbakan, Ukraynalı nüfusun en fazla olduğu üçüncü ülkenin Kanada olduğu ve bu doğrultuda Kanada'nın yaptırım tehdidinde bulunan ilk ülkelerden olduğunu, Kırım'ın ilhaki konusunda Kanada'nın her zaman Ukrayna'nın yanında olacağını vurgulamıştır.

Kırım'ın ilhakından Ukrayna'nın doğusuna sıçrayan ayrılıkçı ayaklanmalar sonrası Kanada, Ukrayna'ya olan desteği kapsamında başlık, balistik gözlük, koruyucu yelek, ilk yardım çantaları ve uyku tulumlarından oluşan öldürücü olmayan askeri ekipmanlar gönderme kararı aldı. Ukrayna'nın isteği üzerine gönderilen bu malzemelerde Ukrayna'nın savunma gücünün artırılması amaçlanmıştır.¹⁹⁴ Bununla birlikte güncelde NATO Varşova Zirvesi'nde Kanada'nın Ukrayna'ya silah satışı yapacağına dair iki ülkenin anlaştığı yönünde haberler de yer almıştır. Esasen silah satışına dair anlaşma sözü Harper hükümeti döneminde verilmişti. Ekim 2015'de yapılan seçimler sonrasında muhafazakâr Harper iktidarının son bularak yerine Liberal Parti yani Justin Trudeau'nun geldiğini belirtmek gerekir. Hükümetin değişmesi ile yeni hükümetin Kanada'nın uluslararası krizlere katılımının azalacağını açıklaması bir endişe getirirse de Trudeau hükümeti de genel anlamda Rusya'ya karşı izlenen politikadan ve Ukrayna'ya desteğinden vazgeçmemiş, Rusya'ya karşı sert duruşun devam edeceğini açıklamıştır.¹⁹⁵ Askeri anlamda Ukrayna'daki askeri personeli geliştirmek ve eğitmek amacıyla Kanada'dan Ukrayna'ya Haziran 2015'ten Mart 2017'ye kadar 200 askeri eğitmen gönderileceği açıklanmıştır.¹⁹⁶

Kanada yine Harper döneminde Ukrayna ile serbest ticaret bölgesi konusunda da anlaşmaya varmışlardı. 11 Temmuz 2016'da Kanada Başbakanı Tradeau, Ukrayna'ya ziyarette bulunmuş ve iki ülke arasında serbest ticaret bölgesi kurulmasına dair anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma iki ülke arasındaki ticari sınırlandırmaları ve ana ürün gruplarındaki ürünlere vergileri tamamen kaldırmayı öngördüğü için

¹⁹³ Jones, K. (Mart 2014). Canada's Harper Visits Kiev to Laud Coup, Threaten Russia. <https://www.wsws.org/en/articles/2014/03/24/canu-m24.html> adresinden 20 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁹⁴ "Ukraine Crisis: Canada Sending Non-Lethal Military Equipment", http://www.huffingtonpost.ca/2014/08/07/ukraine-canada-russia-militaryequipment_n_5659100.html, Erişim Tarihi: 15.07.2016

¹⁹⁵ Rinna, T. (Kasım 2015). How Will the New Canadian Government Handle the Crisis in Ukraine?", <http://www.neweasterneurope.eu/interviews/1784-how-will-the-new-canadian-government-handle-the-crisis-in-ukraine> adresinden 21 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁹⁶ "Ukraine crisis: Canada Sending 200 Trainers for Ukraine Military", <http://www.cbc.ca/news/politics/ukraine-crisis-canada-sending-200-trainers-for-ukraine-military-1.3031806>, Erişim Tarihi: 25.07.2016

Ukrayna'ya verilen ekonomik destek anlamında oldukça önemlidir.¹⁹⁷ Bu anlaşma ile Kanada'dan Ukrayna'ya 700 milyon dolar yardım sağlandı.¹⁹⁸

Aşağıda verilen harita¹⁹⁹ Kanada'nın Kırım'ın durumuna bakış açısını özetlemektedir. İkiye bölünen haritanın sol kısmında NATO'nun Kanada Temsilciliğinin sosyal medya hesabı üzerinde yaptığı açıklamada "NOT RUSSIA" diye isimlendirilmiş bölge Kırım ve Akyar'ı göstermektedir. Düzenlenen bu harita ile Kırım'ın Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak tanınmadığı tekrar edilmiştir. Sağ tarafta yer alan kısımda ise NATO-Rusya Sürekli Ortak Konseyi tarafından yine sosyal medya üzerinden verilen cevabı göstermektedir. Rusya tarafı bu harita ile Kırım ve Akyar'ı içine alan bölge üzerinde Rusya'nın olduğunu iddia etmişlerdir.

Genel hatları ile vermeye çalıştığımız Kanada'nın Kırım ve Ukrayna'nın geneli konusundaki reaksiyonu yukarıda da bahsettiğimiz üzere bir iç politik mesele gibi ele alınmıştır. Ülke içindeki etnik grupların o ülkenin dış politikasını şekillendirme gücü Kırım ve Ukrayna konusunda bizlere örnek sunmaktadır. Tabii ki konu sadece Kanada'da yaşayan Ukraynalılar ve bunların Kanada politikasında oluşturduğu etki değildir. Bir Batı aktörü ve ABD'ye sınır komşusu olan Kanada haliyle uluslararası bir kriz olan bu konuda sessiz kalmamıştır. Ancak nüfus yapısında bu denli büyük bir oran olarak Ukraynalı barındırmıyorsa tepkileri bu kadar sert olmayabilirdi.

¹⁹⁷ "Ukrayna ve Kanada Arasında Serbest Ticaret Bölgesi", <http://qha.com.ua/tr/ekonomi/ukrayna-ve-kanada-arasinda-serbest-ticaret-bolgesi/146781/>, Erişim Tarihi: 01.08.2016

¹⁹⁸ Jacques Lemieux, "Ukraine Crisis a Key ..."

¹⁹⁹ <http://news.nationalpost.com/news/international-twitter-fight-russia-unleashes-counter-troll-in-response-to-canadas-map-of-russia>, Erişim Tarihi: 03.07.2016

2.1.2.3. Latin Amerika Ülkeleri

Latin Amerika coğrafi olarak Ukrayna'ya oldukça uzak olsa da Ukrayna dışında yer alan Ukraynalı nüfusun; başka bir deyişle Ukrayna diasporasının en kuvvetli olduğu bölgelerden biri de Latin Amerika ülkeleridir. Özellikle Arjantin ve Brezilya ciddi manada Ukrayna etnik kökenli vatandaşa ev sahipliği yapmaktadır. Brezilya'da yaklaşık olarak 500.000²⁰⁰ olan Ukraynalı sayısı, Arjantin'de 350.000 – 500.000²⁰¹ arası olarak bilinmektedir. Haliyle bu denli çok Ukraynalı nüfusa sahip bu ülkelerin Ukrayna'nın ayrılmaz parçası olan Kırım'ın Rusya tarafından ilhakına verdikleri tepkilere bakmak yerinde olacaktır. Hem Arjantin hem de Brezilya, BM'nin Kırım'da yapılan referandum sonuçlarını geçersiz saydığı kararda çekimser oy kullanan 58 ülkenin içerisinde yer almaktadır. Bu ülkelerin dışında yine Latin Amerika ülkeleri olan Uruguay, Paraguay çekimser oy kullanırken; Bolivya, Küba ve Venezuela gibi Latin Amerika ülkeleri de kararı reddederek Rusya'nın yanında yer aldıklarını göstermişlerdir.

Arjantin Devlet Başkanı Cristina Fernandez de Kirchner, Kırım'da yapılan referandumdan sonra yaptığı açıklamada, Arjantin'in tüm dünya ülkelerinin toprak bütünlüklerini desteklerini vurgulayarak Ukrayna'nın da toprak bütünlüğünden yana olduğunu belirtmiş ve Kırım'daki referandumun tıpkı 2013'te Malvinas (Falkland) Adası'nda İngiltere'ye bağlanma konusunda yapılan referandum gibi geçersiz olduğunu söylemiştir.²⁰² Falkland Adaları üzerinde hak talep eden Arjantin, Kırım konusunda ABD ve İngiltere'nin başı çektiği Batı dünyasını ikiyüzlü bir siyaset tercih ettikleri için eleştirmektedir. Bu ikiyüzlülüğün kasıt adanın İngiltere'ye bağlanması konusunda yapılan referanduma ses çıkarılmazken, Kırım'ın Rusya'ya bağlanması konusunda aynı aktörlerin Rusya'yı izole eden politikalar uygulamasıdır. Fernandez'in bu eleştirisi Putin tarafından takdirle karşılanmış ve Putin kendisine teşekkür etmiştir.²⁰³

²⁰⁰ <http://en.migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/en-ukrainians-in-brazil/>, Erişim Tarihi: 02.09.2016

²⁰¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_Argentines, Erişim Tarihi: 02.09.2016

²⁰² "Crimea Vote as Worthless as Falklands Poll: Argentina President", <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-falklands-idUSBREA2I1GG20140319>, Erişim Tarihi: 02.09.2016

²⁰³ "Putin Thanks CFK For Crimea Stance", <http://www.buenosairesherald.com/article/155417/putin-thanks-cfk-for-crimea-stance>, Erişim Tarihi: 02.09.2016

Brezilya ve Rusya, BRICS adlı ekonomik yapı içerisinde birlikte hareket eden iki ülkedir. Brezilya, Kırım'ın ilhaki konusunda nötr bir görünüm sergilemiş; yukarıda da bahsedildiği gibi BM tarafından Kırım ile ilgili yapılan oylamada çekimser oy kullanması bu nötr duruşun bir işareti olmuştur. Brezilya bu hususta Rusya'yı eleştiren söylem ve hareketlerden de kaçınmıştır. Hatta mevcut küresel düzenin ABD'ye ayrıcalık tanıdığını savunarak Batı'nın çifte standardını eleştirmektedir. Bu eleştiri ile birlikte Batı'nın Rusya'yı izole etme çabalarından birisi olan G20'den Rusya'yı çıkarma düşüncesine karşı çıkmıştır.²⁰⁴ Brezilya'nın bu duruşunda Rusya'nın BRICS'den çekilme endişesinin de etkili olduğu değerlendirilebilir.

Diğer Latin Amerika ülkelerinden Şili, 16 Mart'ta yapılan referandumu kınadıklarını ve tanımayacaklarını açıklamıştır. Bunun yanı sıra ABD'nin çözüm önerilerini yani Rusya'nın izole edilmesine yönelik politikaları desteklediğini vurgulamıştır. Şili'nin genel olarak Ukrayna Krizi'ne bakışı, uluslararası hukuk ışığında Ukrayna'nın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması olarak değerlendirilebilir.

Bir başka bölge devleti Meksika, Şili'ye göre daha nötr bir duruş sergilemiş ancak Kırım'ın ilhak edilmesine tepki gösteren BM oylamasında olumlu oy kullanmıştır. Meksika yapılan resmi açıklama ile krize taraf olan tüm aktörlere barışçıl yollarla krizin çözümü için çağrı yapmıştır.

ABD ve Batı politikalarına karşıtlığı ile bilinen bir diğer Latin Amerika ülkesi Venezuela, söz konusu BM oylamasında Rus yanlısı bir duruş sergileyerek, ret oyu kullanan on iki ülkeden olmuştur. Venezuela Devlet Başkanı Nicolas Maduro, daha krizin başında Yanukoviç'in devrilmesini bir Neonazi hareketi olarak değerlendirmiş; NATO ve ABD'nin bu krizde parmağı olduğunu söyleyerek Batı'yı eleştirmiştir. Venezuela'nın Batı karşıtı bu politikası şaşırtıcı olmamakla birlikte Ukrayna'daki Rus hareketlerine ve Kırım'ı ilhakiğine verdiği destek de şaşırtıcı değildir.²⁰⁵

²⁰⁴ Stuenkel, O. (Mart 2014). Why Brazil Has Not Criticised Russia Over Crimea. Web: <http://noref.no/Themes/Emerging-powers/Publications/Why-Brazil-has-not-criticised-Russia-over-Crimea> adresinden 2 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

²⁰⁵ Sanchez, W. A. (Mart 2014). Latin Americaas Mixed Response To The Ukraine Crisis. Web: <http://laopinion.com/2014/03/28/latin-americas-mixed-response-to-the-ukraine-crisis/> adresinden 2 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

2.1.3. Komşu Devletlerin Tepkileri

Ukrayna krizi ve Kırım'ın ilhakının ortaya çıkardığı olumsuz havadan hiç şüphesiz en başta her iki devletin komşuları etkilenmiştir Hatta Rusya veya Ukrayna'ya komşu devletlerin bazıları, Kırım'daki senaryonun kendi ülkelerinde de işleyebileceği endişesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu devletlerden bazıları Avrupa ile bütünleşmiş durumda iken, bazıları da halen Rusya ekseninde politikalar izlemektedir. Bazıları da hem bu krizde hem de genel anlamda Rusya ve Batı arasında dengeli bir siyaset izlemektedir. Haliyle Kırım konusundaki tepkileri de bu politikaları çevresinde şekillenmiştir. Tezin bu bölümünde ele alınacak komşu devletlerden kasıt, Rusya'ya ve/veya Ukrayna'ya karadan veya denizden komşu olan devletlerdir. Bu devletlerden hemen hepsinin ya Ukrayna'ya ya da Rusya'ya sınır komşuluğu var iken; Türkiye her ikisine de karadan sınır komşusu değildir. Ancak hem Ukrayna'nın hem de Rusya'nın denizden komşusu olma özeliğine sahiptir. Bu nedenle Türkiye'de komşu devletler başlığı altında ele alınacaktır.

2.1.3.1. Polonya

Polonya, Ukrayna Krizinden kaynaklanan bölgesel ve küresel değişikliklerden en fazla etkilenen ülkelerden biridir. Ukrayna'daki siyasi istikrarsızlık, Kırım'ın ilhak edilmesi ve Doğu Ukrayna'da halen devam eden durum Polonya tarafından bir endişe kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Ukrayna ile olan coğrafi yakınlık ve 529 km uzunluğundaki sınır, Polonya'nın Ukrayna'daki durumdan doğal olarak etkileneceğinin temel göstergeleridir.²⁰⁶ AB'nin doğuya açılışında Ukrayna'nın Birliğe katılma fikri en çok Polonya tarafından desteklenmiştir. Çünkü Rusya güdümünden kurtulmuş bir Ukrayna, Polonya'nın güvenliği açısından önem arz etmektedir. Polonya, bu endişe ve tarihi anlaşmazlıklar çerçevesinde Kırım ve Ukrayna'nın genelindeki Rus hareketlerine karşı en sert söylemlere sahip ülkelerin başında gelmiştir. Polonya'nın Kırım'ın ilhak edilmesi ile ilgili algısı Kırım son mu yoksa başlangıç mı? sorusu etrafında şekillendi.

²⁰⁶ Klus, A. (Kasım 2014). Poland on the Frontlines of the Ukraine Crisis. Web: <http://www.neweasterneurope.eu/interviews/1387-poland-on-the-frontlines-of-the-ukraine-crisis> adresinden 5 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Polonya Dışişleri Bakanlığında referandumdan önce yapılan resmi açıklamada, Kırım'daki son gelişmeler bağlamında uluslararası hukuk ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır. Referandumda alınacak herhangi bir kararın uluslararası düzen için telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğuracağından bahsedilmiş, Rusya'nın Kırım'daki hareketlerini sona erdirmesi ve 1994 Budapeşte Memorandumuna sadık kalınması için çağrı yapılmıştır.²⁰⁷ Yine referandumdan sonra Kırım ve Akyar'ın Rusya Federasyonu'na katılmasına dair imzalanan anlaşma kınanmış ve bunun geçerliliği olmadığı vurgulanmıştır. Yapılan açıklamada her iki bölgenin de Ukrayna'nın ayrılmaz bütünlüğünün bir parçası olduğu ve Rusya'nın bu hareketinin İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan standartlar ile Budapeşte Memorandumunun ihlali olduğu söylenmiştir. Polonya'nın gerek 16 Mart'ta yapılan referandum sonuçlarını gerekse de 18 Mart'ta Rusya'nın yürürlüğe koyduğu bu iki bölgeyi kendine bağlayan anlaşmayı tanımadığı bu açıklamada ısrarla belirtilmiştir.²⁰⁸ Kırım'ın ilhak edilmişinden sonra AB'nin yürürlüğe koyarak daha da genişlettiği yaptırımlara üye Polonya'dan tam destek geldi. Polonya her defasında Rusya'nın Kırım'dan çekilene ve Minsk Anlaşmasının gerekliliklerini yerine getirene kadar yaptırımların devam etmesini savunmaktadır. Zamanla AB içerisinde yaptırımların devam etmesi konusunda fikir ayrılıkları yaşanmasına rağmen Polonya her durumda yaptırımların devam etmesine destek verdiğini açıklamıştır. Bunu Polonya'nın 2015'te yayınlanan Dış Politika Konseptinde görmekteyiz. Yapılan anketlerde %87 gibi yüksek bir oran Minsk maddelerine Rusya tarafından tamamen uyulana kadar yaptırımların devam etmesini desteklemekte; aynı ankette sadece %2 oranında yaptırımların son bulması fikri yer almaktadır.²⁰⁹

Polonya'nın Kırım'ın işgal ve ilhaka gösterdiği en somut reaksiyon, durumu kendisine yönelik bir tehdit olarak algılaması oldu ve olası bir Rus saldırısına karşı savunmasını geliştirme politikası izledi. Bu bağlamda Polonya, Mayıs 2015 yılında açıklanan verilere göre ilhaktan yani 2014'ten bu yana savunma harcamalarını %18

²⁰⁷ "Statement on the Situation in Ukraine", http://www.ms.gov.pl/en/news/statement_on_the_situation_in_ukraine;jsessionid=A9EB2F93E7291A545A33698A9E04B1EE.cmsap1p, Erişim Tarihi: 12.06.2016

²⁰⁸ "Statement on Incorporating Crimea and Sevastopol to the Russian Federation", http://www.ms.gov.pl/en/news/statement_on_incorporating_crimea_and_sevastopol_to_the_russian_federation;jsessionid=485BE69124507D50206C2F61E38E9482.cmsap2p, Erişim Tarihi: 12.06.2016

²⁰⁹ Lukasz Wenerski, "Polish Foreign Policy: Challenging Years Have Come", **Open Society Foundations**, Policy Paper 4/2015, Aralık 2015, s. 9

gibi ciddi bir oranda artırmıştır. Aynı zamanda Polonya, Rusya'dan gelecek olası bir füze saldırısına karşılık vermek ve kendisini savunmak adına sekiz adet Patriot Anti-Balistik füze bataryası satın almak üzere ABD ile anlaşma sağlamıştır. Bunun yanı sıra Polonya yine tehdit algılaması kapsamında herhangi bir saldırıya cevap vermek için paramiliter grupların sayısını artırmaya çabalamıştır.²¹⁰ Bununla birlikte NATO'nun üye ülkelerin milli gelirlerinin %2'sini savunma harcamalarına ayırması hedefi, Kırım'ın ilhakı ile Polonya'da daha ciddi gündeme gelmiş ve 2016'dan itibaren bu hedefin gerçekleştirilmesi, parlamentoda oylandığında ezici bir çoğunlukla kabul edilmiştir.²¹¹ Polonya NATO'yu en etkin şekilde kullanmaya çalışmış, NATO Anlaşması'nın toplu savunmayı öngören 4. maddesinin işletilmesi için yoğun mesai harcamıştır.²¹²

Polonya duyduğu güvenlik endişesi kapsamında bazı adımlar atmak istedi. Bunların başında Ukrayna sınırında bulunan Polonya'nın doğusundaki askeri üslerde asker sayısı ve teçhizatını artırmak üzere adım atılması gelmektedir. Bunun yanı sıra Polonya, kendi topraklarında konuşlandırılmış iki adet sürekli NATO tugayı için başvuruda bulunsa da bu özellikle Almanya tarafından 1997 NATO-Rusya Anlaşması öne sürülerek reddedilmiştir.²¹³ Ayrıca Polonya, Haziran 2016'da paramiliter güç oluşturma kararı aldı. Eylül 2016'dan itibaren askeri eğitim almış sivil gönüllülerden oluşacak bu grup, Ukrayna'daki gibi Rus yanlısı bir çatışmanın patlak vermesi durumunda kullanılmak üzere 35 kişiden oluşacaktır.²¹⁴ Bu karar 2015 başlarında sivillerin askeri eğitime tabi tutulması kararının bir devamı olarak düşünülebilir.

Polonya kendi güvenlik endişeleri anlamında attığı adımların yanı sıra Ukrayna'daki Batı yanlısı hükümeti de her anlamda desteklemiştir. 2015 yılı içerisinde Polonya, Ukrayna'ya önce 100 milyon euro ve sonra 1 milyar euro kredi sağlamış ve

²¹⁰ Vingoe, S. (Eylül 2015). Poland's Traumatic History and its Response to the Ukraine Crisis. Web: <http://natoassociation.ca/polands-traumatic-history-and-its-response-to-the-ukraine-crisis/> adresinden 5 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

²¹¹ Day, M. (Mayıs 2015). Poland Increases Military Spending in Response to Russia's Belligerence. Web: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/poland/11641852/Poland-increases-military-spending-in-response-to-Russias-belligerence.html> adresinden 5 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

²¹² "Ukrayna'da Yine Devrim Olacak", **Cumhuriyet Gazetesi**, 4 Mart 2014

²¹³ Nougayrede, N. Poland's warning to Europe: Russia's Aggression in Ukraine Changes Everything. Web: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/apr/10/poland-warning-europe-russia-aggression-ukraine-smolensk-plane-crash> adresinden 6 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

²¹⁴ "Polonya, Rusya'ya Karşı Paramiliter Güç Oluşturuyor", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160603_polonya_paramiliter, Erişim Tarihi: 15.06.2016

bununla Ukrayna'nın enerji güvenliği ile sınır güvenliğini artırması amaçlanmıştı.²¹⁵ Yine iki ülke NATO 2016 Varşova Zirvesi'nde birbirine silah, askeri araç ve askeri-teknik hizmetleri sevk edeceğine dair anlaşma imzaladılar.

2.1.3.2. Belarus

1994'ten bu yana devlet başkanı olan Lukaşenko'nun Belarus'unda Yanukoviç'in yıkılması için yaşanan politik gerilim pek destek bulmadı ancak Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün parçalanması, ilk olaylardan daha fazla dikkat çekilmesi gerçeğini ortaya çıkardı. Putin'in son zamanlarda kullandığı etnik Rusların ve Rusça konuşulan bölgelerin güvenliği doktrini, etnik Rus nüfusun %8 olduğu Belarus tarafından hiçe sayılamazdı.²¹⁶ Kırım'da gerçekleşen referandum sonrası Belarus Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada Rusya'nın hareketleri kınanmamıştır. Kırım da dâhil olmak üzere Ukrayna'daki gelişmelere Belarus'un sessiz kalamayacağı belirtilmiş, genel hatları ile Rusya ve Ukrayna arasındaki kardeşlik ve komşuluk ilişkilerinin tesis edilmesine çaba harcanacağına vurgu yapılmıştır.²¹⁷

Belarus, Kırım'ın ilhakı ve Donetsk ile Luhansk bölgelerinin bağımsızlıklarını ilan etme girişimleri konusunda her ne kadar Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana olduğunu vurgulasa da genel anlamda Rusya'yı eleştirmek ve kınamak gibi söylemlerden uzak kalmaya çalışmıştır. Lukaşenko ile yapılan röportajda "Bizim konumuz kesinlikle farklı ve Ukrayna'nın parçalanmasını istemiyoruz. Burada birçok kişi Kırım'ın Ukrayna'ya bağlı olmasının doğru olmadığını, Kırım'ın Rus toprağı olduğu gibi şeyler söylüyor." diyerek Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ancak yine aynı röportajda Kırım'daki olayların ve Rusya'nın eylemlerinin EuroMeydan'da yaşanan olayların intikamı değil, o dönemde Ukrayna hükümetinin yanlış politikaları olduğu, bu olaylarda Batı ile Rusya'nın ayrı ayrı sorumluluklarının olduğu ancak Batı'nın sorumluluğunun daha fazla olduğunu

²¹⁵ "Polonya'dan Ukrayna'ya 1 Milyar Avro", <http://www.avrasya-haber.com/2015/12/23/polonyadan-ukraynaya-1-milyar-avro/>, Erişim Tarihi: 15.06.2016

²¹⁶ Grant, C. G. (Nisan 2014). Can the EU Help Belarus to Guard It's Independence? Web: http://www.cer.org.uk/insights/can-eu-help-belarus-guard-its-independence?utm_source=All+email+3+April+14&utm_campaign=dd573dfaaf Insight 3 April 14 3 2014&utm_medium=email&utm_term=0_2142f23845-dd573dfaaf-301847713 adresinden 13 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

²¹⁷ "Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus", http://mfa.gov.by/en/press/news_mfa/e79664430da5569e.html, Erişim Tarihi: 10.06.2016

söylemesi Rusya'dan çekincesine işarettir.²¹⁸ Lukaşenko tarafından yapılan başka bir açıklamada, Kırım'ın ilhakının kötü bir örnek oluşturduğu söylenmiş olsa da Kırım'ın şu an Rusya Federasyonu'na bağlı olan bir de facto yönetim olduğu da belirtilmiştir. Buna ek olarak Kırım'ı tanımak ve tanımamanın artık bir şeyi değiştirmeyeceğini de söylemesi, Rusya'yı kesinlikle karşısına almak istemediğinin kanıtlarındandır. Yine bu çekince AB'nin Mayıs 2015 Doğu Ortaklığı kapsamındaki Riga Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde “Kırım'ın yasa dışı ilhakı” ibaresinin kullanılmasına Belarus ve Ermenistan'ın muhalefet etmesinde kendisini göstermiştir.²¹⁹ Yine Belarus Dışişleri Bakanı Vladimir Makei'nin yaptığı açıklamada Kırım'ın tanınması sorunsalı üzerinde değil önemli olan durumun Ukrayna'nın geri kalan kısmının toprak bütünlüğü olduğunu söylemesi, Kırım konusundan ziyade kendi güvenlik endişesi ile daha fazla ilgilendiklerini göstermektedir.²²⁰ Kırım'ın Belarus tarafından Rusya'ya bağlı de facto bir yönetim olarak kabul edilmesi aslında karşılıklı bir hareket olmuştur. Neredeyse kuruluşundan bu yana devlet başkanı olan Lukaşenko'nun defalarca hileli olduğu söylenen ve ülke içinde muhalefeti artıran seçimleri her zaman Moskova tarafından tanınmıştı. Şimdi Belarus'un bunun aksine adım atması Rusya ile karşı karşıya gelmesi ve yönetiminin meşruiyetinin Rusya tarafından da sorgulanmasına sebep olabilirdi.²²¹

Ukrayna'daki kriz daha öncesinde gerginleşen Batı-Belarus ilişkileri için Belarus açısından bir fırsat olarak algılanmıştır. 2010 başkanlık seçimlerinde tıpkı Ukrayna'daki gibi Belarus'ta da halk gösterilerde bulunmuş ve Lukaşenko yönetimi de buna karşılık vererek gösterileri bastırmış ve muhalif liderleri hapse attırmıştı. Batı ile özellikle bu dönemde ilişkiler gerginleşmiş ve Belarus yine aynı dönemde AB ile ABD yaptırımlarına maruz kalmıştı.²²² Hem bu gerginliğin unutulması hem de devlet temelli ekonomiye sahip olan ve ekonomik anlamda Rusya'ya bağımlı olan Belarus'un ülkesine dış yatırımları çekmesi için Batı yanlısı bir yönetime olan ihtiyacı, Ukrayna'daki krizde Belarus'un pozisyonunu etkiledi. Rusya'nın Batı yaptırımları

²¹⁸ “Alexander Lukaşenko Ukrayna'ya Askeri Müdahaleye Hazır”, <http://tr.euronews.com/2014/10/03/alexander-lukashenko-ukrayna-ya-askeri-mudahaleye-hazir>, Erişim Tarihi: 22.07.2016

²¹⁹ “Belarus Opposes West's Attempts to Involve it into Crimea Annexation Dispute”, <http://tass.ru/en/world/796239>, Erişim Tarihi: 22.07.2016

²²⁰ “Belarus Recognizes Crimea as Russian”, <http://www.fort-russ.com/2016/04/belarus-recognizes-crimea-as-russian.html>, Erişim Tarihi: 20.07.2016

²²¹ “3rd Belarus Reality Check: After the annexation of Crimea”, <http://www.cepolicy.org/publications/3rd-belarus-reality-check-after-annexation-crimea>, Erişim Tarihi: 10.06.2016

²²² Yalowitz, K. (Ekim 2015). Yeniden Seçilen Lukaşenko Yüzünü Doğu'ya mı Dönecek Batı'ya mı? Web: http://cherkessia.net/news_detail.php?id=6800 adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

sonrası ekonomik bir daralmaya girmesinden sonra Lukaşenko'nun yönünü yavaş yavaş Batı'ya çevirme çabalarından da bahsedilmektedir.

NATO'nun Doğu Avrupa'daki faaliyetleri ve bunun Kırım'ın ilhakından sonra daha da artması sonucunda Putin, Belarus'da bir hava üssü kurulması için talimat vermiştir. Rusya devletinin resmi sitesinden yapılan açıklamada, Belarus'ta üs kurulmasının amacı "Müttefik iki devletin hava sahasının ortak korunması ve ortak bölgesel hava savunma sistemi oluşturulması" şeklinde açıklandı. Ukrayna'nın da NATO ile bütünleşme fikrinden sonra NATO ile halen yakın görünmeyen tek ülke olarak Belarus kalmıştır.²²³ Mevcut hükümetten pek net açıklamalar gelmese de bu konu ile ilgili özellikle seçim döneminde Belarus muhalefetinden tepkiler gelmiş; Belarus Stratejik ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi Sivitskiy bu durumu Belarus'un normalleşme çabası içinde olduğu Batı ile ilişkileri Kremlin'in sekteye uğratma girişimi olarak değerlendirmektedir. Üssün kurulma çabaları için özellikle seçim döneminin seçilmesinin Lukaşenko'yu zor durumda bırakabileceği savunulurken, Lukaşenko bu şekilde bir üs kurulacağından haberleri olmadığını söylemiştir. Lukaşenko, Rusya ile ortak hava sahası anlaşmasının açık savaş durumunda geçerli olduğunu belirterek, ülkede yabancı üssün gerekli olmadığını kaydetti. Bağımsız Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Enstitüsünün yaptığı son ankete göre, Belarus halkının yüzde 45,1'i ülkede Rus hava üssünün kurulmasına karşı çıkarken yüzde 24,4'ü buna destek vermektedir.²²⁴

Belarus'un Rusya ile çeliştiği noktalardan birisi de Ukrayna ile AB arasında imzalanan anlaşmadan sonra Rusya'nın Ukrayna'ya serbest ticareti öngören anlaşmayı askıya alması Belarus'ta yankı bulmamış, Belarus yakın komşusu Ukrayna ile olan Serbest Ticaret Anlaşması hükümlerine devam edeceğini açıklamıştır. Yine Belarus'un Rusya zıttı politikalarından birisi de Suriye'de Rusya mevcut rejimi her anlamda desteklerken Belarus tıpkı Batı gibi Esat rejimi karşısında durduğunu dile getirmiş ve bu yönde politika izlediğini açıklamıştır.²²⁵ Ayrıca Lukaşenko tarafından

²²³ "Rusya, Belarus'ta Askeri Hava Üssü İnşa Edecek", <http://www.ntv.com.tr/dunya/rusya-belarusta-askeri-hava-ussu-insa-edecek.ftJ8N1PPJke9vidAVZbv3w>, Erişim Tarihi: 20.07.2016

²²⁴ "Belarus, Rusya'nın Hava Üssü Kurmasını İstemiyor", <http://www.konhaber.com/haber-belarus-rusya-nin-hava-ussu-kurmasini-istemiyor-411736.html>, Erişim Tarihi: 21.07.2016

²²⁵ Ramani, S. (Ocak 2016). Belarus's anti-Kremlin Tilt: Why Europe's Last Dictatorship is Drifting Away from Russia. Web: http://www.huffingtonpost.com/samuel-ramani/belaruss-antikremlin-tilt_b_9052152.html adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

seçim sürecinde Batı'nın desteğini almak için daha önce kendisine muhalif olarak tutukladığı 6 kişinin serbest bırakılması Batı'nın hoşuna giderken Rusya tarafından pek olumlu değerlendirilmemiştir.

Belarus'un Kırım ve Ukrayna konusundaki tavrı özünde nötr olarak değerlendirilmelidir. İnkâr edilemez bir gerçek ve tarihi olan Moskova-Minsk ilişkilerinin etkileri ilhaktan sonra da kendini göstermiştir. Kırım'ı resmi olarak Rusya'nın bir parçası olarak tanımasa da karşıt açıklamalardan da uzak durmuştur. Ancak bununla birlikte Ukrayna ile yakın ilişkilere devam edilmiş, toprak bütünlüğünden yana olduğu her defasında vurgulanmış ve Ukrayna'daki Batı yanlısı Poroşenko iktidarı Belarus tarafından hemen tanınmıştır. Hem ekonomik hem de güvenlik temelli endişeleri de Batı'ya sırt çevirmemesi gerektiğini hatırlatmış ve krizin çözümünde arabuluculuk faaliyetlerinde Batı ile birlikte aktif rol oynamaya çalışmıştır. Krizin başında daha çok Rusya'nın yanında olan, daha sonra Rusya-Ukrayna arasında Slav kardeşliğinde vurgu yaparak arabulucu pozisyonda olan, sonra da Batı-Rusya-Ukrayna arasında denge arayan Belarus, Kırım konusunda tepkileri belirsiz bir ülkedir diyebiliriz.

2.1.3.3. Romanya

Romanya, NATO ve AB'nin Ukrayna ve Karadeniz'e girişinde köprü vazifesi gören bir ülke ve ABD'nin füze kalkını sistemine ev sahipliği yapması münasebetiyle yakın müttefiklerindedir. Bölge devleti ve Ukrayna'nın komşusu olması sebebi ile Romanya'nın da tıpkı diğer komşu ve bölge devletleri gibi Kırım'ın ilhakına tepkisi, kendisinin ve bölgenin güvenliği çerçevesinde gelişmiştir. Romanya, AB'nin Karadeniz Sinerjisi, Doğu Ortaklığı Projesi ile Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliklerini de yıllardır desteklemektedir. Ukrayna'daki kriz sırasında, daha önce çok da sıcak bir görüntü vermeyen Romanya-Ukrayna ilişkileri farklı boyut kazanarak ısınmaya başlamıştır. AB ile Ukrayna arasında imzalanan Ortaklık Anlaşması'nı AB ülkeleri içinde ilk imzalayan Romanya olmuştur.²²⁶

Dönemin Romanya Devlet Başkanı Traian Basescu, Ukrayna Krizi'nde Rusya'nın ikili anlaşmaları hiçe sayarak Kırım'a asker çıkarmasını bir saldırganlık

²²⁶ "Ukrayna ve Romanya'nın İlişkileri Yeni Seviyeye Çıktı", <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-ve-romanya-nin-iliskileri-yeni-seviyeye-cikti/146274/>, Erişim Tarihi: 15.07.2016

olarak değerlendirmiş ve tıpkı Moldova’da cereyan eden ayrılıkçı ayaklanmalar gibi Kırım’daki gelişmeleri de yakından takip ettiklerini açıklamıştır.²²⁷ Kırım’ın ilhakından hemen önce Ukrayna’daki siyasi kriz devam ederken, Romanya dışişleri bakanı Kiev’i ziyaret etmiş ve Kiev’in Yanukoviç’ten sonra oluşan geçici hükümetine destek verdiğini göstermiştir. Bu ziyarette iki ülke arasında askeri işbirliğini artırmak amacıyla ikili bir anlaşma imzalanmış ve yine aynı dönemde Basescu, Rusya’nın Kırım’daki askeri faaliyetlerini durdurması için Moskova’ya çağrı yapmıştır.²²⁸

Kırım’da düzenlenen referandum ve Rusya’ya bağlayan anlaşmanın imzalanmasından sonra Romanya tarafından yapılan resmi açıklamada “Bu yasa dışı hareket uluslararası hukuk kurallarının temel ilkelerine aykırıdır. Komşu Ukrayna’nın bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve egemenliğine ters düşmektedir.” denilerek ilhak kesin bir dille kınanmıştır. Rusya’nın bu hareketi Romanya tarafından Rusya’nın diyalog ve işbirliği yerine politik, ekonomik ve askeri izolasyonu tercih ettiği şeklinde değerlendirilmektedir. Romanya yine aynı açıklamada, Rusya’nın Kırım’ı ilhak ederek, bölgede meydana getirdiği tehlikeye vurgu yapmış ve Avrupa’daki sınırları değiştiren bu hareketin Avrupa güvenlik ve istikrarına da tehdit oluşturduğunu vurgulamıştır.²²⁹

Romanya, Kırım’dan hareketle Rus yanlısı ayrılıkçıların hareketlerinden endişelenmiştir. Çoğunluğu Ukraynalı olmayan etnik gruptan oluşan Odessa, Romanya ile sınır olup, bu ayrılıkçı hareketlerden en fazla endişelenilen bölge olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrılıkçıların başarılı olması Romanya’yı bu bakımdan hem doğrudan, Moldova’ya da sıçrama riski ile de dolaylı olarak etkileyecek ve Romanya ulusal çıkarlarını tehlikeye sokabilecektir. Bu endişelerle Romanya, Kırım’ın ilhaka cevaben Karadeniz güvenliği için Karadeniz ile yakından ilgilenen NATO’ya çağrıda bulunmuştur. Zaten halen Romanya’da aktif olarak güçleri bulunan NATO’nun 2014’teki Wales Zirvesi’nde Karadeniz güvenliğini sağlaması adına bazı girişimlerde

²²⁷http://english.hotnews.ro/stiri-top_news-16713045-romania-sees-no-immediate-risks-national-security-related-crimea-crisis-president-basescu-says-any-russian-military-presence-ukraine-without-ukrainian-consent-would-aggression.htm, Erişim Tarihi: 15.07.2016

²²⁸ Asenova, M. (Mart 2014). Southeast Europe: Reactions to the Crisis in Ukraine. Web: http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42094&no_cache=1#.V6mzopiLSUk adresinden 5 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

²²⁹ “Press release on non-recognition of the annexation of the Autonomous Republic of Crimea and of the city of Sevastopol by the Russian Federation”, <https://www.mae.ro/en/node/25488>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

bulunmuş, özellikle Romanya ve Bulgaristan'ı içine alan hattın NATO tarafından korunması için ısrarcı olmuştur.²³⁰

Romanya, Kırım'ın ilhakı dahilinde uygulanan AB yaptırımlarını en başından beri desteklemiş ve uygulamış; bunun yanı sıra Polonya ve İngiltere gibi yaptırımların daha da sertleştirilmesi konusunda ısrarcı olan ülkelerden birisi olmuştur. AB ve ABD tarafından yaptırım listesine alınan Rusya Başkan Yardımcısı Dimitri Rogozin'in Transdinyester'deki bir ziyaretten dönüşte Romanya tarafından hava sahasının kapatılması hem tepki verildiğinin hem de Batı tepkilerine verilen desteğin bir işareti olmuştur.²³¹ Tıpkı Baltık ülkeleri ve Polonya gibi kendi ülkesinde NATO misyonunun artırılması talebinde bulunmuş ve NATO'nun bölgedeki tatbikatlarını desteklemekle kalmayarak bu tatbikatlara askeri olarak katılmıştır. Bununla birlikte Mayıs 2016'da Romanya'nın Deveselu kentinde NATO tarafından konuşlandırılan SM-2 füze savunma kalkanı özellikle Rusya'nın ve İran'ın karşı çıkmasına rağmen aktif hale getirildi.²³² Romanya'daki askeri hareketliliğe, 2016 yılında 1000 askerden oluşan üç taburluk ABD gücünü de eklemek gerekir. Romanya Savunma Bakanı Mihneo Motoc'un açıklamasına göre NATO'nun Doğu Avrupa sınırını güçlendirme projesinin bir ayağı olarak 2017 sonunda kadar tamamlanması düşünülen bu adım konusunda mutabakata varılmıştır.²³³ Romanya'nın Rusya'ya rağmen Kırım'dan sonra bu denli adımlar atması enerji anlamında Rusya'ya karşı bağımlılığının azalması ile açıklanmaktadır. 2012'de doğal gaz tüketiminin %25'ini Rusya'dan karşılayan Romanya, 2013'te bu rakamı %10'a indirmiş ve krizin yaşandığı yılda ise Romanya Enerji Bakanı'nın açıklamasına göre; Rusya gazı kesse dahi sıkıntı yaşamayacakları kaydedilmiştir. Romanya'nın buna ek olarak Karadeniz'de yeni rezervler keşfetmesi kendi kendine yeterliliğin yanı sıra gaz ihracatçısı olma düşüncelerini de beraberinde getirmiştir. Bu şekilde Romanya kendisi gibi tehdit altında olduğunu düşündüğü

²³⁰ Minzazari, D. (Eylül 2014). Romania Pushes NATO on Securing Black Sea Area in Response to Russia's Militarization of Crimea. Web: http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42865&cHash=d2b267c24f6dd3470254542a82650623#.V62KICiLTIW adresinden 20 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

²³¹ "Bir Daha Savaş Uçağıyla Geleceğim", <http://www.milliyet.com.tr/bir-daha-savas-ucagiyla-gelecegim/dunya/detay/1880571/default.htm>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

²³² Rusya'yı Kızdıran NATO Füze Kalkanı Açılışı Yaptı", <http://www.milliyet.com.tr/rusya-vi-kizdiran-nato-fuze/dunya/detay/2244436/default.htm>, Erişim Tarihi: 01.08.2016

²³³ Demirkan, B. (Şubat 2016). Romanya'ya 1000 ADB Askeri. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160223_abd_romanya_asker adresinden 10 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Moldova'ya ek olarak Bulgaristan ve Macaristan'a da gaz satışı yaparak, onların da Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmayı planladığı yönünde değerlendirmeler mevcuttur.²³⁴

2.1.3.4. Türkiye

Orta Doğu'da devam eden çatışmalar ve bilhassa Suriye Krizi, Türkiye'nin gündemini meşgul eden bir konu iken, yine Türkiye'nin güvenliğinin söz konusu olduğu Karadeniz havzasında meydana gelen Ukrayna Krizi, Türkiye'nin dış politika gündemini çeşitlendirmiştir. Bu durum Türkiye'nin Suriye'deki politikasının sona erdiği anlamına gelmedi ancak özellikle Kırım olmak üzere komşu Ukrayna'nın istikrarı da Türk dış politikasının bir odağı haline gelmiştir. Her ne kadar Türkiye'nin Kırım konusunda Suriye'deki kadar görünmediği yönünde eleştiriler olsa da bu Türkiye'nin Ukrayna ve Kırım konularına kayıtsız kaldığı anlamına gelmemektedir.²³⁵

Kırım'ın yıllar boyu Türk hâkimiyetinde kalmasının yanı sıra Kırım Tatarları ile olan soydaşlık ve halen Türkiye'de önemli bir grup olarak yaşamaya devam Kırım Tatarları Kırım'ı ve Kırım'daki gelişmeleri Türkiye açısından son derece önemli hale getirmektedir. Bununla birlikte Türkiye, coğrafya itibarıyla hem Ukrayna'ya hem de Rusya'ya komşudur. Ukrayna ile stratejik ortaklık düzeyinde olan ilişkiler yürüten Türkiye; Rusya ile de enerji, enerji güvenliği ve turizm gibi birçok önemli konuda işbirliği içerisinde. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem Türkiye-Rusya ilişkilerinin sürekli gelişme gösterdiği dönem olarak bilinmektedir. Türkiye NATO üyesi ve AB ile de üyelik görüşmelerine devam eden bir ülke olsa da Rusya ile de Karadeniz Ekonomik İşbirliği, AGİT ve Karadeniz Donanma İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) gibi bölgesel ve uluslararası organizasyonlarda işbirliği içerisinde.

Kırım'ın ilhak edilerek Rusya'ya bağlanması konusunda soydaş Kırım Tatarlarının durumu ve güvenliği Türkiye'de bir endişe meydana getirmiş, ancak verilen tepkilerde hem Rusya hem de Ukrayna ile devam edilen ilişkiler tepkilerin yapı taşı olmuştur. Ukrayna'daki siyasi kriz 2013 sonlarında patlak verdiğinde Türkiye'nin

²³⁴ Alina Inayeh, "Largely Immune to Russian Pressures", **The German Marshall Fund of the United States Europe Policy Paper**, Ed: Joerg Forbrig, Sayı, 1, 2015, s. 40

²³⁵ Şaban Kardeş, "Türkiye ve Ukrayna Krizi: Suriye Krizinin İzdüşümleri", **Ortadoğu Analiz**, Sayı 62, Mayıs-Haziran 2014, s. 5

ilk tepkisi Yanukoviç ve muhalefetin Ukrayna'nın istikrarı konusunda hareket etmesi gerektiği yönündeki düşünceler etrafında şekillense de krizin daha da tırmanarak Kırım'a sıçraması ve Kırım'da askeri müdahale işaretlerinin artması Türkiye'de endişe verici bir gelişme olarak yankı bulmuştur. Türkiye, Kırım konusunda Kırım Tatarlarından duyduğu endişe ile birlikte durumun diplomatik yollarla çözümünden yana olmuş, Ankara-Moskova ilişkilerine zarar vermemek öncelikli politikalardan birisi olmuştur.

Dönemin T.C. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 28 Şubat-1 Mart 2014 tarihleri arasında Ukrayna'ya gerçekleştirdiği resmi ziyarette Kırım'ın Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde kilit öneme sahip bir köprü olduğunu vurgulayarak, "Kırım'daki bütün etnik ve dini grupların barış ve huzur içinde bir arada yaşamaları, Kırım'ın refahı için de Ukrayna'nın refahı için de Karadeniz'in huzuru için de elzemdir. Türkiye olarak, Kırım'da bu tansiyonun, gerginliğin azaltılması ve sorunların çözülmesi için her türlü katkıyı yapmaya hazırız."²³⁶ diyerek özellikle Kırım'daki Tatar Türklerinden duyduğu endişeyi dile getirmeye çalışmıştır. Bakan Davutoğlu'nun sosyal medya üzerinden Türkiye'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğü içinde Kırım'ın geleceğinin teminat altına alınması için her türlü çabayı göstereceğini açıklaması da önemlidir.²³⁷ Referandum kararı alındıktan sonra 6 Mart 2014'te Dışişleri bakanlığından yapılan bir başka resmi açıklamada²³⁸ yapılacak referandumun yanlış ve tehlikeli bir karar olduğu ve Kırım'daki farklı etnik gruplar arasında kırımlara yol açabileceği ve krizin çözümüne katkı sağlamayacağı vurgulanmıştır. Yine Kırım'da askeri hareketliliğin başladığı tarihlerde referandumdan önce dönemin T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Putin'i telefonla aramış ve Kırım ile Ukrayna'daki bu istikrarsızlığın tüm bölgeyi olumsuz etkileyeceğini vurgulamıştır. Başbakan Erdoğan ayrıca bu konuşmada Kırım'ın asli unsurları olarak nitelendirdiği Kırım Tatar Türklerinin diğer etnik gruplarla kendi vatanlarında barış ve huzur içerisinde yaşamaları için gerekli

²³⁶<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-olarak-kirim-da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkayi-yap.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 12.04.2016

²³⁷ "Türkiye, Kırım'ın Ukrayna'da Kalması İçin Her Şeyi Yapacak", http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/news/2014_03_02/Turkiye-Kirimin-Ukraynada-kalması-ichin-her-shey-yapacak/, Erişim Tarihi: 20.04.2016

²³⁸ "No: 77, 6 Mart 2014, Kırım'daki Son Gelişmeler Hk.", <http://www.mfa.gov.tr/no-77-6-mart-2014-kirim-daki-son-gelismeler-hk.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 15.04.2016

zeminin elbirliği ile oluşturulmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.²³⁹ 16 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen referandumdan sonra T.C. Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamada referandumun Türkiye açısından herhangi bir hukuki geçerlilik taşımadığı, tanınmadığı ve bundan sonra da tanınmayacağı net bir dille belirtilmiştir.²⁴⁰

İlhaktan bir sene sonra Türkiye, Kırım Tatarları ile ilgili çok önemli bir organizasyon olan 2. Dünya Kırım Tatar Kongresi'ne ev sahipliği yapmıştır. Türkiye bu kongreye ev sahipliği yapmakla kalmamış Kırım Tatarlarına olan desteğini bu kongrenin yapılmasında hem siyasi hem de ekonomik olarak göstermiştir. Bu destek her ne kadar Rusya tarafından pek olumlu karşılanmamış ve Türkiye'ye destek verilmemesi için çağrı yapılmışsa da Türkiye, Rusya ile olan ilişkilerini Kırım Tatarları hassasiyetinden ayrı bir yerde tutarak bu desteği sağlamış ve kongre gerçekleşmiştir. Bu kongre de hem başbakan hem de cumhurbaşkanının Kırım'ın ilhakının kabul edilmeyeceğine ve Kırım Tatarlarına verilen desteği içeren mesajları okunmuş, ayrıca her iki makam tarafından da Kırım heyeti kabul edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye, Kırım'da insan hakları ihlalleri haberlerinin sıklaşmasından sonra Rusya yetkili makamlarından konu ile ilgili resmi bilgi istemiş, Prof. Dr. Zafer Üskül rehberliğindeki gayriresmi bir heyet 27-30 Nisan 2015 tarihleri arasında Kırım'daki durumu raporlamak üzere görevlendirilmiştir. Bu incelemenin sonucunda hazırlanan "Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakı Sonrasında Kırım Tatarlarının Durumu" başlıklı rapor hazırlanmıştır. Bu raporda Kırım'da konuşma ve basın hürriyetinin çığnendiği, Kırım Tatarlarının eğitim, mülkiyet ve konut edinme haklarının kısıtlandığı vurgulanmıştır. Kırım Tatarlarının Rusya vatandaşı olmaya zorlandıkları, ifade özgürlüğü, dil, adil yargılama, eğitim, mal ve konut dokunulmazlığı dâhil pek çok konuda ciddi hak ihlali yaşadıkları raporlanmıştır. Kırım Tatarcasının resmi dil olarak kabul edilmesine karşın bunun gündelik hayata yansıtılmadığının da belirtildiği bu rapor, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Putin'e teslim edilmiştir.²⁴¹

²³⁹ "Erdoğan Putin'i Telefonda Uyardı", <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-putin-i-telefonda-uyardi/dunya/detay/1846477/default.htm>, Erişim Tarihi: 12.04.2016

²⁴⁰ "No: 86, 17 Mart 2014, Kırım'da Düzenlenen Referandum Hk.", http://www.mfa.gov.tr/no_-86_-17-mart-2014_-kirim_da-duzenlenen-referandum-hk.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15.04.2016

²⁴¹ Salih Yılmaz, "Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi", **SDE Bakış**, No 13, Ağustos 2015, s. 6-8

Cumhurbaşkanı tarafından ilhaktan iki yıl sonra gerçekleştirilen Türkiye-Ukrayna 5. Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey Toplantısı sonrasında yapılan açıklamada yine Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne verilen önem ve Kırım Tatarlarına verilen öneme değinilerek Kırım'ın hiçbir zaman Rusya'nın bir parçası olarak tanınmayacağı vurgulanmıştır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Türkiye, Ukrayna Krizi'nin başından sonuna Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne olan desteğini vurgulamış ve referandum sonuçları ile Kırım'ı Rusya'ya bağlayan anlaşmayı tanımayarak Batı benzeri bir politika ortaya koymuştur. Ancak Batı'nın özellikle ABD ve AB'nin uygulamaya koyduğu Rusya'ya karşı yaptırımlara Türkiye katılmamıştır. Putin Türkiye'nin bu tutumunu "Türkiye'nin Rusya ile ekonomik işbirliği konusu dâhil olmak üzere, bağımsız biçimde kararlar almasını takdir ediyoruz. Türk ortaklarımız çıkarlarını birilerinin siyasi hırsları uğruna heba etmeyi reddetti. Bunun gerçek anlamda iyi düşünülmüş ve ileriye dönük bir politika olduğunu düşünüyorum."²⁴² şeklinde yorumlayarak hem yaptırımları Batı'nın şahsi hırsı olarak değerlendirmiş hem de Türkiye'nin buna dâhil olmamasını Türkiye-Rusya açısından önemli gördüğünü vurgulamıştır. Türkiye bu krizde Kırım Tatarlarının haklarının korunması ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün sağlanması gibi çağrılarını ile Ukrayna ile olan ilişkilerini zedelememiş; aynı zamanda Batı yaptırımlarına dâhil olmayarak da Rusya ile olan ilişkilere verdiği önemi göstermiştir. Türkiye'nin Batı'dan farklı gelişen bu tepkileri özellikle enerji sahasında kendini göstermiş; Aralık 2014'te Putin'in Türkiye ziyaretinde Bulgaristan'dan geçecek olan ve AB için son derece önemli olan Güney Akım Projesini iptal ettiğini açıklamıştır. Bu iptal; kendisine ekonomik, politik ve askeri yaptırım uygulayan AB için yaklaşık 2.5 milyar euro zarar anlamına gelmekteydi. Bu projenin yerine Putin'in Türk Akımı adı verilen proje konusunda anlaşmaya varılması, Batı'nın yaptırımları karşısında Putin'in Türkiye'ye verdiği önemin arttığı şeklinde değerlendirilmektedir.²⁴³ Yani enerji anlamında Ukrayna'daki kriz Türkiye'nin tepkisi ile fırsata dönüştürdüğü bir kriz olmuştur. 24 Kasım'da Suriye'de faaliyette bulunan Rus jetlerinden bir tanesi Türk hava sahasını ihlal edince TSK tarafından düşürülmüş ve bu durum Rusya ile

²⁴² Göksedef, E. (Ağustos 2016). Putin Dönemi Türk-Rus İlişkileri. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri> adresinden 9 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

²⁴³ Merve Suna Özel, "Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri, **IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – II**, İstanbul 2015, s. 81

Türkiye arasında bir krize sebep olmuştu. Bu kriz neticesinde Türk Akımı Projesi durdurulsa da Ağustos 2016'da Cumhurbaşkanının Rusya ziyareti ile tekrar normale dönmeye başlayan ilişkilerde bu projeye devam edileceği açıklanmıştır.

Özetle bakıldığında Türkiye'nin tepkisi Batı'nın verdiği reaksiyonla benzerlik göstermekle birlikte, ayrıştığı hususlar da mevcuttur. İlhakın tanınmaması ve Kırım'da devam eden insan hakları ihlalleri tıpkı Batı gibi Türkiye tarafından da dikkatle izlenmiş ve eleştirilmiştir. Ancak çoğu Batı ülkesi gibi Rusya ile ilişkiler kesilme pahasına hareket edilmemiştir. Bunun sebepleri de hem bölge devleti olarak Türkiye'nin Karadeniz Havzası güvenliğine verdiği önem, enerji alanında Rusya ile olan ilişkilerin büyüklüğü, turizm ve diğer ticari konulardaki işbirliği gibi hususlar olarak gösterilebilir.

2.1.3.5. Moldova

Moldova ülke içindeki ayrılıkçı bölgeler anlamında Ukrayna'ya oldukça benzemektedir. Bağımsızlığından bu yana Transdinyester ve Gagauz Özerk Bölgesi, Moldova içerisinde bu manada tedirginlik oluşturan bölgelerdir. Bunlardan Transdinyester, Rusçanın ağırlıkta olduğu bir bölgedir ve yıllardır Moldova'dan bağımsızlığını talep etmektedir. Moldova ile Transdinyester arasında 1992'de çıkan anlaşmazlık sonucu yüzlerce insan hayatını kaybetmiş, Temmuz 1992'de Rusya, Moldova ve Transdinyesterli arabulucuları kapsayan iki bölge arasında güvenlik bölgesi oluşturulan bir ateşkes ilan edilmiştir. Rusya askerlerinin de bulunduğu bir barış gücü ve AGİT'in de gözlemci olduğu bir komisyon tarafından denetleme faaliyeti başlamıştır. Moldova ve Transdinyester yetkilileri, AGİT ve Rusya'nın arabuluculuğunda, AB ve ABD'nin de katılımı ile bölgenin statüsünü belirlemek amacıyla 2005 yılında görüşmelere başlamışlar; Ukrayna ve AB'nin daha fazla sorumluluk almasına karşı çıkan Transdinyester yönetimi çalışmalarını askıya alarak masadan ayrılmışlardır.²⁴⁴ Eylül 2006'da Transdinyester'de bir referandum düzenlenmiş, referanduma katılanların %97'si Transdinyester'in bağımsızlığından

²⁴⁴ Bilgehan Atsız Gökdağ, "Moldova'nın AB Üyeliği Sürecinde Gagauz Özerk Bölgesi Bağımsızlığa mı Yürüyor?", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı, 43, Güz 2014, s. 20

yana oy kullanmıştır.²⁴⁵ Bu referandum Moldova tarafından illegal ve geçersiz olarak ilan edilmiştir.

Diğer bölge Gagauzya da Moldova'nın bağımsızlığından beri kendi bağımsızlıklarını almaya çalışmışlardır. 1991'de bir halk oylaması yapılarak egemenliklerini ilan etmişler ancak bu, Moldova hükümeti tarafından tanınmamıştır. Daha sonra Moldova Parlamentosu 23 Aralık 1994'te Gagauzlara özerklik veren bir anayasayı kabul etmiş ve yasa ile Gagauzlara Moldova hükümeti ile ters düşmemek şartıyla bazı yasaları çıkarabilme hakkı tanınmıştır.²⁴⁶

Ukrayna'daki krizde Rusya'nın Ruslar ve Rusça konuşulan bölgeleri politikası altında Kırım'a asker çıkarması Moldova'da tıpkı benzer ülkelerde olduğu gibi endişe uyandırdı. Ancak bu endişe yukarıda bahsedilen iki bölge dolayısıyla Moldova'da daha derinden hissedilmiştir. Moldova-Rusya ilişkileri Kırım ve Ukrayna'dan önce zaten ince bir çizgide seyrediyordu. Moldova'nın AB ile yakınlaşma sürecinde Moskova'dan gelen sesler giderek daha da yükselmiş; tıpkı Ukrayna'da gösterilen Kırım kartı gibi Moldova'da da Transdinyester üzerinden bu rahatsızlık dile getirilmiştir. Rusya Başkan Yardımcısı Rogozin'in "Moldova'nın Avrupa treni Transdinyester'de vagonlarını kaybedecektir." sözleri bu durumu daha net göstermektedir.²⁴⁷

Moldova devlet başkanlığı sitesinden 2 Mart 2014'te yapılan resmi açıklamada da Moldova'nın Kırım'daki durum ve askeri müdahaleden dolayı endişeli olduğu ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğün korunması gerektiği vurgulanmıştır. Durumun daha da kötüleşmemesi için uluslararası diplomatik kanalların acilen müdahalesi için çağrıda bulunmuşlardır.²⁴⁸ Moldova Başbakanı Iurie Leanca da Kırım'daki durumu endişe verici olarak niteleyip, kendileri gibi bölge devletlerinde tekrarlanabilme riski olduğunu vurgulamıştır. Başbakan Rusya'ya güçlü bir cevap için AB ve ABD'ye çağrıda bulunmuş, özellikle Transdinyester'in Ukrayna'da Rus

²⁴⁵ İsmayil, E. (Nisan 2014). Moldova'da Ayrılcı Bölgeler Sorunu ve Rusya-Batı Rekabeti. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/1812/-moldova'da-ayrilikli-bolgeler-sorunu-ve-rusya-bati-rekabeti/#.V6LwveiLTIU> adresinden 20 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

²⁴⁶ Bilgehan Atsız Gökdağ, "Moldova'nın AB Üyeliği ...", s. 29

²⁴⁷ "Repercussions of the Ukraine Crisis for Moldova", <http://iwp.org.ua/eng/public/1176.html>, Erişim Tarihi: 06.06.2016

²⁴⁸ "Moldova's Position Towards Critical Situation in Ukraine", <http://www.presedinte.md/eng/comunicate-de-presa/pozitia-republicii-moldova-fata-de-situatia-din-ucraina>, Erişim Tarihi: 04.06.2016

askerinin konuşlu olduğu yere sınır olmasının son derece endişe verici olduğunu belirtmiştir.²⁴⁹ Moldova'nın Leanca başbakanlığındaki Batı yanlısı partilerden oluşan koalisyon hükümeti, Kırım'ın ilhak edilmesini kınadı ve başbakan referandumdan bir gün sonra Ukrayna'nın geçici hükümetine verdiği destek çerçevesinde Kiev'e ziyarette bulundu.²⁵⁰

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz iki bölgeden Transdinyester Parlamentosu, Kırım'da yapılan referandum ve sonrasında Kırım'ı Rusya'ya bağlayan anlaşmanın taraflarca imzalanmasından sonra buradan cesaretle Rusya'ya bağlanma taleplerini ilettiler. Diğer bölge Gagauz Özerk Bölgesi ise bir referandum düzenleyerek halka Avrupa Birliği'ne mi yoksa Rusya'nın Gümrük Birliğine mi katılmak istedikleri soruldu. Bu referandumda insanların büyük çoğunluğu Rusya'nın liderliğindeki Gümrük Birliğine katılmak istediklerini belirttiler. Ancak ne Transdinyester'in ilettiği Rusya'ya bağlanma kararı ne de Gagauzya'da yapılan bu referandum Moldova'nın iradesini temsil etmemektedir. Çünkü bu bölgelerin Moldova çıkarlarına ters düşecek kararlar alamayacağı anayasada tescil edilmişti.

Nisan 2014'te Moldova'da gerçekleşen anketten de bahsetmek gerekir. Nüfus yapısında azımsanamayacak oranda farklı etnik grup barındıran Moldova'da yapılan ankette Avrupa Birliğine mi yoksa Avrasya Birliğine mi katılmak istedikleri ve Kırım'ın ilhakını destekleyip desteklemedikleri soruldu. Bu anketten çıkan sonuçlarda ise Moldovan/Romenlerin %52'si AB,%39 Avrasya Birliği; Rusların %19'u AB, %64 Avrasya Birliği ve Ukraynalıların %13'ü AB %78'i Avrasya Birliği demiştir. İkinci soruya verilen cevap ise Moldovan/Romenlerin %31'i evet %51'i hayır; Rusların %70'i evet %19'u hayır ve Ukraynalıların %72'si evet %17'si hayır demiştir.²⁵¹ Anket sonuçlarına bakıldığında Moldova ve Romanya etnik grubunun verdiği cevap içinde buldukları endişe düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Ancak Moldova içerisindeki Ukrayna etnik grubunun verdiği cevap son derece çarpıcıdır. Zira buradan şu sonuç çıkmaktadır ki, Ukrayinler, ana ülkelerinin (Ukrayna'nın) dışında ve özellikle etnik

²⁴⁹ "Moldova Sees Contagion in Russian Intervention in Crimea", <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-03-05/moldova-sees-contagion-in-russian-intervention-in-crimea>, Erişim Tarihi: 05.06.2016

²⁵⁰ "Repercussions of the Ukraine Crisis ..."

²⁵¹ Knott, E; Rinnert, D. (Haziran 2014). The Ukraine Crisis has Complicated Moldova's Political Situation Ahead of Signing an Association Agreement with the EU. Web: <http://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2014/06/13/the-ukraine-crisis-has-complicated-moldovas-political-situation-ahead-of-signing-an-association-agreement-with-the-eu/> adresinden 20 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

Ruslarla iç içe yaşadıkları bölgelerde Rusya'ya müzahir bir tutum içinde olmaktadırlar.

Moldova bu süreçte tıpkı Ukrayna ve Gürcistan gibi Haziran 2014'te AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamış ve Kırım konusunda AB ve ABD yaptırımlarına destek vermiştir. 2016 yazında Moldova Devlet Başkanı Nicolae Timofti, Rusya'nın Transdinyester'deki Rus yanlısı ayrılıkçılara destek verdiğini söylemiş ve ABD ile AB yaptırımlarının uzatılması gerektiğine vurgu yapmıştır.²⁵²

2.1.3.6. Çin Halk Cumhuriyeti

Tek kutuplu bir dünya düzeni ve ABD hegemonyasını reddeden iki ülke Rusya ve Çin'dir. Uluslararası sistemin yükselen gücü olarak tanımlanan Çin Halk Cumhuriyeti son dönemde Rusya ile ikili ilişkilerini önemli ölçüde geliştirmiş ve ABD'nin küresel üstünlüğüne meydan okuyabilme potansiyeline sahip bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. İki ülke arasında devam eden ilişkilere askeri anlamda Şangay İşbirliği Örgütü ve ekonomik anlamda ise BRICS örnek olarak gösterilebilir. Yine 2010 yılında dönemin Çin Başbakan Yardımcısı Xi Jinping ve Rusya Devlet Başkanı Putin'in "Çin ve Rusya ileride çok kutuplu bir dünya düzeni içinde uluslararası ilişkilerin ve demokrasinin dünya yüzeyinde gelişmesi için ortak hareket etmelidirler."²⁵³ şeklinde ortak bir açıklama yaparak hem işbirliğinin sinyallerini hem de ABD üstünlüğüne karşı duruşlarını göstermiş oldular.

Çin'in Kırım konusundaki reaksiyonuna geçmeden önce tepkilerini anlayabilmek adına Çin dış politikasının temel noktalarına bakmakta fayda vardır. Çin dış politikası genel hatları ile barış içinde bir arada yaşama ilkesine bağlı olarak; diğer ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüklerine saygı, karşılıklı olarak saldırmazlık, başka ülkelerin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı çıkar çerçevesinde şekillendirilmiştir.²⁵⁴

²⁵² "Moldova'dan Rusya Yaptırım Çağrısı", <http://www.sabah.com.tr/dunya/2016/06/12/moldovadan-rusya-yaptirim-cagrisi>, Erişim Tarihi: 15.7.2016

²⁵³ Halil Kürşad Aslan, "Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Orta Doğu Politikası", **Akademik Orta Doğu**, Cilt 9, Sayı 1, 2014, s. 30

²⁵⁴ Akçadağ Alagöz, E. (Mart 2010). Yükselen Güç Çin'in Dünden Bugüne Dış Politika Analizi. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/865/-yukselen-guc-cinin-dunden-bugune-dis-politika-analizi/#.WBRuxPqLTIU> adresinden 5 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

Ukrayna krizi, Çin açısından tehdit olarak algılanmasının yanı sıra fırsat olarak da değerlendirilebilecek bir sorun özelliği taşımaktadır. Etnik sorun olan Doğu Türkistan, Tibet ve Tayvan bölgeleri açısından bir tehdit olarak algılanabilir ancak Batı ambargosu sonrası Rusya'nın ticarete Çin mallarına yönelmesi, Çin için krizin bir fırsata dönüştüğünü göstermektedir. Ayrıca Çin için Doğu Avrupa'daki Rusya-ABD gerilimi, Asya-Pasifik'teki ABD tehdidini de azaltmış görünmektedir. Her ne kadar Çin'in dış politikasının en önemli temellerinden birini, ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüklerine saygı ilkesi oluşturuyor olsa da Çin yönetimi Ukrayna konusunda daha genel açıklamalar yapmayı tercih etmiştir. Çin devlet yetkilileri, sorunun barışçıl ve diplomatik yollarla çözümü, tarafsızlık ve bölgede istikrarın sağlanması gibi açıklamalar üzerinde yoğunlaşmışlardır. Ayrıca Kırım konusunda Kırım'ın tarihsel yönlerinin karmaşıklığından bahsederek Rusya'yı eleştirmekten de kaçınmıştır.²⁵⁵

Kırım referandumundan bir gün önce ABD'nin talebi ile BM'de Güvenlik Konseyi tarafından, Kırım'da yapılacak referandum sonuçlarının geçersiz sayılması için bir oylama yapılmış; veto hakkı bulunan daimi üye Rusya'nın kararı veto etmesi ile karar kabul edilememiştir. Bu oylamada Çin, çekimser yönde oy kullanmıştır. Çin'in bu çekimserliği, BM temsilcisi tarafından "Çin'in başka ülkelerin içişlerine karışmak istememesi" olarak açıklamıştır. Analizciler Çin'in bu çekimserliğini üç sebebe dayandırmaktadır: Batı'nın geçmişte yapılan referandumlara bakışından doğan çifte standardı, Çin'in başka ülkelerin içişlerine karışmama politikası ve Kırım'daki tarihsel karmaşıklık.²⁵⁶ Yani Çin, Batı'nın daha önce yine Sovyet coğrafyasında yapılan referandumlara olan tepkisinin kendi çıkarları doğrultusunda farklı olduğunu ve yine Batı'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne olan desteğinin Doğu Avrupa ve Avrasya'daki kendi çıkarları doğrultusunda olduğunu değerlendirmektedir.

Çin her ne kadar Ukrayna ve Kırım konusunda Batı'nın duruşunu ve politikalarını eleştiriyor olsa da Rusya'yı destekler nitelikteki açıklamalardan da uzak durmuştur. Genel olarak tarafsızlığını ve çekimserliğini vurgulamış ve Martın sonunda

²⁵⁵ Alpere, Ü. (Nisan 2014). "Ukrayna Krizi ve Çin: Tehdit mi, Fırsat mı? Web: <http://www.bilgesam.org/incele/1094/-ukrayna-krizi-ve-cin--tehdit-mi--firsat-mi-/#.WBR2zPqLTIU> adresinden 5 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁶ Lihua, Z. (Nisan 2015). Explaining China's Position on the Crimea Referendum. Web: <http://carnegieendowment.org/2015/03/31/explaining-china-s-position-on-crimea-referendum-pub-59600> adresinden 5 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

BM’de Kırım ilhakının yasadışı olduğu yönünde alınan kararda da çekimser oy kullanmıştır. Bazen Batı’yı eleştiren ancak hiçbir zaman Rusya’yı da övmeyen ve destekleyen açıklamalardan uzak duran Çin, bu politikası ile Batı-Rusya arasında bir denge siyaseti izlemektedir. ABD Çin’in bu çekimser duruşunu, Rusya’nın izole edilmesinde bir araç olarak kullanıp Çin’in de destek verdiği yönünde yorumlarken; Rusya, Çin’in bu duruşunu kendine bir destek olarak değerlendirmektedir. Çin medyasının tepkisine bakıldığında ise daha çok Batı’yı eleştiren ve Ukrayna’daki krizin sorumlusunun Batı olduğu yönündeki değerlendirmeler ile Rusya’yı destekler bir yanının olduğunu görmekteyiz.²⁵⁷

Çin’in şüphesiz ki Kırım konusu ile ilişkili en önemli çekincesi Çin’de yer alan özerk bölgelerin de kendi kaderini tayin etme girişiminde bulunmasıdır. Halihazırda sorun olan Tayvan, Doğu Türkistan ve Tibet gibi bölgelerden kaynaklanan bu hassasiyeti, Kırım konusunda Çin’in tepkilerini şekillendiren unsurlar arasındadır. Çin yönetiminin Merkezi Propaganda Dairesi aracılığı ile medyanın Kırım konusunu abartmaması ve Kırım konusunun Tibet, Doğu Türkistan ve Tayvan ile ilişkilendirilmemesi konusundaki uyarısı bu hassasiyeti net bir şekilde göstermektedir.²⁵⁸ Rusya, Batı yaptırımları ve izolasyon politikalarından sonra özellikle ekonomik anlamda Çin ile daha fazla işbirliğini tercih etmiş ve Çin tarafından da karşılık bulmuştur. Batı yaptırımlarından sonra ağır darbe alan Rusya’nın devlet kontrolünde olan Rosneft’in %10 hissesini Çin devletinin kontrolünde olan CNPC’ye satması bu işbirliğinin örneklerinden birisidir.²⁵⁹ Yine Rusya’nın Batı ile gerilen ilişkilerden sonra yeni enerji pazarı arayışında Çin ön plana çıkmış ve Mayıs 2014’te imzalanan anlaşma ile yıllık 38 milyar metreküp doğalgaz satışı gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

Görülüyor ki Çin, Kırım’ın ilhakını ne açık bir şekilde kınamış ne de kabul etmiştir. Bu çekimser tavrı ve Batı ile Rusya arasında yürüttüğü denge siyaseti ile hem yumuşak karnı olan özerk bölgeler konusunu idare etmek istemiş, hem de Batı

²⁵⁷ Repnikova, M. (Nisan 2014). Why China Stands To Benefit From Ambiguity On Crimea. Web: <http://www.eastasiaforum.org/2014/04/17/why-china-stands-to-benefit-from-ambiguity-on-crimea/> adresinden 6 Ağustos tarihinde alınmıştır.

²⁵⁸ “Minitrue: Crimea Votes to Join Russia”, <http://chinadigitaltimes.net/2014/03/minitrue-crimea-votes-join-russia/>, Erişim Tarihi: 20.09.2016

²⁵⁹ “Rusya ve Çin Ekonomik İşbirliğini Genişletiyor”, <https://www.wsws.org/tr/2014/dec2014/ruch-d02.shtml>, Erişim Tarihi: 25.09.2016

yaptırımlarını lehine çevirerek yükselen ekonomisini daha da geliştirme çabası için kullanmayı tercih etmiştir. Çin'in bu denge politikasının halen başarılı olarak devam ettiği görülmektedir. Esasen Çin'in, 1945 sonrası dünyada, uluslararası sistemde elde ettiği avantajlı konumu yani BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinden biri olma ayrıcalığını önemseyerek, BM hukukuna aykırı adımlara karşı tavırlı olduğunu da görmek gerekir. Nitekim Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika'da da Çin'in resmi tutumu istikrarlı olmuştur.

2.1.3.7. Gürcistan

Uzun yıllar SSCB hâkimiyetinde kalan ve 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Gürcistan topraklarının bir kısmı, 2008 yılında yine Rusya tarafından aynı senaryo kullanılarak işgal edilmişti. İki olay arasındaki fark ise Kırım sözde bir referandum ile Rusya tarafından ilhak edilmiş ve Rusya'nın bir parçası olarak kabul edilmiş iken; Gürcistan'a bağlı Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde sadece bağımsızlık ilan edilmiştir. Ancak her ne kadar Rusya'ya resmi olarak bağlanmak yönünde bir adım atmasalar da hem Güney Osetya hem de Abhazya liderleri Rusya ile birlikte hareket edeceklerini açıklamışlardır.

SSCB dağıldıktan sonra her ne kadar aynı kökenden olmasalar da Gürcistan ve Ukrayna ikili ilişkilerini iyi bir seviyede tutmaya gayret göstermişlerdir. Rus politikalarını dengelemek için GUAM'da (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova) işbirliği de yapan bu iki devlet yukarıda açıklandığı üzere bir bakıma aynı kaderi paylaşmış oldular. Ukrayna'daki krizin başından itibaren Gürcistan, Kiev'e destek verdiğini vurgulamıştır. Bu destek iki ülke arasında süregelen iyi ilişkiler kadar Gürcistan'ın Ukrayna'dakine benzer bir sorunu daha önce tecrübe etmiş olmasından ileri gelmektedir. Gürcistan, Ukrayna'ya hem siyasi hem de insani yardımlarda bulunmuş; bazı Gürcü vatandaşları Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemek için Ukrayna'ya gitmiştir. Tiflis yönetimi, Ukrayna'ya ilaç, sağlık ekipmanı ve doktorlardan oluşan yardımlar da göndermiştir.²⁶⁰

1 Mart 2014'te Gürcistan Cumhurbaşkanı Giorgi Margvelashvili, Rusya'nın bölgedeki Rus vatandaşları korumak bahanesi ile Ukrayna'nın parçası olan Kırım'a

²⁶⁰ Kakachia, K. (Eylül 2014). Georgia and the Ukraine Crisis. Web: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/kornely-kakachia/georgia-and-ukraine-crisis> adresinden 10 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

asker çıkarma hamlesini bağımsız bir devletin toprak bütünlüğünü ihlal etmek ve Ukrayna'nın içişlerine karışmak olarak değerlendirmiştir. Yine dışişleri bakanlığından yapılan açıklama, Rusya'nın Kırım'a asker çıkarmak üzere karar almasının bir saldırganlık anlamına geldiği vurgulanmıştır.²⁶¹ Gürcistan'ın muhalefet partisi konumundaki UNM Partisi de Kırım'daki durumu kınayarak, Gürcistan'ın Avrupa-Atlantik entegrasyonunu hızlandırmak için Rusya'ya karşı sert bir çizgide yer alıp somut adımlar atmak için çağrıda bulunmuştur. 6 Mart 2014'te Gürcistan Parlamentosu Rusya'nın hareketlerini kınayan ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne verilen desteği içeren bir tasarıyı oylayarak kabul etmiştir. Söz konusu tasarıda sadece Rus eylemleri kınanmamış, Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdit eden bu hareketlerinin aynı zamanda bölgenin hatta tüm Avrupa'nın güvenliğine tehdit oluşturduğuna vurgu yapılmıştır.²⁶² Yine BM tarafından Kırım'ın ilhakının kabul edilmediği karar Gürcistan tarafından onaylanmıştır.

Gürcistan, Kırım'daki referandumdan sonra, Abhazya ve Güney Osetya örneklerine vurgu yaparak 2008 yılında uluslararası toplumun Rusya'ya yeterli cevabı verememesinin, Kırım'daki politikaları anlamında Rusya'yı daha fazla cesaretlendirdiğini açıklayarak, sert bir cevap verilmesi konusunda Batı'ya çağrı yapmıştır.²⁶³ Gürcistan eski Cumhurbaşkanı olan Mikheil Saakashvili'nin Batı'nın daha fazla harekete geçmesi gerektiğini, aksi takdirde Rusya'nın ve Putin'in bu olaydan sonra daha da cesaretlenerek, Baltık bölgesi ve Doğu Avrupa'da da yeniden aktif politikalara ve operasyonlara başlayacağını²⁶⁴ açıklaması hem bir uyarı hem de Gürcistan konusunda yeterli tepkinin verilmemesine bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra bölgede sınırların değişmesi ile ilgili önemli bir gelişme olan 2008 Gürcü-Rus Savaşı, uluslararası aktörlerin yeterli cevabı verememesi ile Kırım'ın işgal ve ilhakını daha kolay hale getirmiştir.

²⁶¹ "Georgia Condemns Russian Moves in Ukraine", <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=26995>, Erişim Tarihi: 25.09.2016

²⁶² "Georgian Parliament Adopts Resolution On Supporting Ukraine", <http://www.tabula.ge/en/story/80828-georgian-parliament-adopts-resolution-on-supporting-ukraine>, Erişim Tarihi: 25.09.2016

²⁶³ Georgia Says 2008 War Encouraged Russia To Take Crimea", <http://www.straitstimes.com/world/georgia-says-2008-war-encouraged-russia-to-take-crimea>, Erişim Tarihi: 24.09.2016

²⁶⁴ Örmeci, O. (Mayıs 2015). Ukrayna Krizi ve Rusya'nın Batı ile Satrancı. Web: <http://ydemokrat.blogspot.com.tr/2015/05/ukrayna-krizi-ve-rusyann-bat-ile-satranc.html> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Gürcistan, Kırım’da yapılan referandum nedeniyle yakın zamanda yaşadıklarını hatırlamış aynı zamanda oluşabilecek Rusya kaynaklı yeni bir tehdidin kapsamını hissetmiştir. Elbette bölgede ve Avrupa’nın genelinde oluşabilecek istikrarsızlık ve Rus tehdidi önemli bir konudur. Ancak Gürcistan için bu tehdidi daha önemli hale getiren iki coğrafya, Abhazya ve Güney Osetya’dır. Gürcistan yönetimi her ne kadar Kırım’ın ilhakını kınayan ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü destekleyen açıklamalar yapsa da aşırıya kaçan eleştirilerden ve Anti-Rus politikalarından uzak durmuştur.

2.1.3.8. Azerbaycan

Azerbaycan, Ukrayna’daki krizin başlarında yani Yanukoviç hükümetinin devrilmesinde daha tarafsız bir politika izlemiş, krizin Kırım’a sıçraması ve Rusya’nın Kırım’a asker çıkarmasından sonra Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü destekleyen ülkelerin başında gelmiştir. Referandumdan sonra Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev “ülkelerin isteği olmadan toprak bütünlükleri değiştirilemez” ve Dışişleri Bakanı: “Ukrayna’nın toprak bütünlüğü Azerbaycan için çok önemlidir.” diyerek Ukrayna’ya desteklerini açıklamışlardır.²⁶⁵ Kırım ilhakının kabul edilmemesi ile ilgili yapılan BM oylamasında olumlu oy kullanan ülkelerden de birisidir. Azerbaycan, Karabağ’ın Rusya yardımı ile Ermenistan tarafından işgalini hatırlar tutarak Kırım’ın ilhakı sebebi ile kendisini Ukrayna’ya yakın hisseden bir ülke oldu. Bu bağlamda Azerbaycan kendi desteğinin yanı sıra uluslararası kuruluşlar nezdinde de Ukrayna’ya destek arayışında olmuş; Ukrayna’da bulunan Azerbaycan diasporası da (yaklaşık 500.000²⁶⁶ Azeri Ukrayna’da yaşamaktadır) dâhil olmak üzere Ukrayna’ya verilen destek her zaman tekrar edilmiştir. Azerbaycan, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi’nin 25 Mart 2014 tarihinde Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü destekleyen; Kırım’ın ilhakını yasa dışı ve uluslararası hukukun ihlali sayan deklarasyona destek vermiştir.²⁶⁷

²⁶⁵ “Azerbaijan Divided Over Crimea’s Implications for Karabakh Peace”, <http://www.eurasianet.org/node/68172>, Erişim Tarihi: 29.09.2016

²⁶⁶ <http://tuid.org.ua/ukraynadaki-azerbaycanlilar-ulkenin-toprak-butunlugunden-yana>, Erişim Tarihi 30.09.2016

²⁶⁷ Veliyev, C. (Nisan 2014). Azerbaijan’s Approach to the Crimean Crisis. Web: <https://jamestown.org/program/azerbaijans-approach-to-the-crimean-crisis/> adresinden 12 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Azerbaycan da Kırım'daki Rus hareketlerini kendi toprak bütünlüğüne tehdit olarak algılamıştır. Bilindiği üzere Azerbaycan toprağı olarak tanınan ve fiilen Ermenistan işgalinde olan Dağlık Karabağ, zaman zaman sıcak çatışmanın sürdüğü önemli bir sorundur. Rusya'nın Kırım'daki referandumu bir işgal değil, ulusların kendi kaderini tayin etmesi olarak nitelemesi Ermenistan tarafından kabul edilmiş ve Kırım'ın ilhakı konusunda BM'de yapılan oylamada Ermenistan, Rusya lehinde oy kullanmıştır. Ermenistan yönetimi bu tutumunu, "toprak bütünlüğü ilkesinin halkların kendi geleceklerini tayin hakkını ihlal etmesine asla müsaade etmeyeceğiz" diyerek gerekçelendirmesi ilerleyen zamanda bu gerekçe ile Dağlık Karabağ'da bu yönde tavır sergileyebilme ihtimalini ortaya çıkarmış, bu da Azerbaycan tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır. 2008 Gürcistan ve 2014 Ukrayna meselelerinin eski Sovyet coğrafyasında sınırların değişebilme ihtimalini ortaya çıkarmış olması Azerbaycan tarafından endişe ile karşılanmaktadır. Azerbaycan'ın Karabağ konusunda Batı'dan yeterli desteği bulamaması, Ermenistan ile Rusya'nın stratejik ortaklığı, Ermenistan'da bulunan ve bulunmaya devam edecek Rus askeri ile Ermenistan'ın Batı yerine Gümrük Birliği çerçevesinde Rusya ile ilişkilerini ilerletmesi bu endişeyi artıran gelişmelerdir.²⁶⁸

Azerbaycan, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemekle birlikte hem Güney Kafkasya'nın güvenliği hem de enerji hatlarının güvenliği nedeni ile Rusya ile karşı karşıya gelmemek için de çaba göstermiştir. Kırım Krizi ile gerilen Avrupa-Rusya ilişkilerine enerji özelinde bakıldığında bu durum Avrupa'nın Azerbaycan enerjisine daha fazla yöneleceğine de işaret olmuştur. Azerbaycan'ın Kırım konusunda izlediği politikada, Kırım Tatarlarıyla soy ve dil birliği yanında Türkiye'nin izlediği tutumun da etkisi olmuştur. Azerbaycan bu tip krizlerde Türkiye ile ters taraflarda yer almamaya da özen göstermekte, böylece diplomatik sahadaki işbirliğini güçlendirmeye gayret etmektedir.

2.1.3.9. Kazakistan

Kazakistan da eski Sovyet coğrafyalarının birçoğu gibi Kırım'ın ilhakı ile birlikte bir tehdit algılaması ile karşılaşmıştır. Kazakistan nüfusunun genel olarak

²⁶⁸ Karaca, K. (Mayıs 2014). Dağlık Karabağ – Kırım Hayaleti. Web: http://www.dw.com/tr/da%C4%9Fl%C4%B1k-karaba%C4%9F_k%C4%B1r%C4%B1m-hayaleti/a-17627792 adresinden 12 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

dörtte birini Ruslar oluşturmaktadır. Bu oran Kazakistan'ın kuzeyinde yüzde ellilere çıkmaktadır. Rusya'nın Kırım'ı işgalinde kullandığı *Rusça konuşan vatandaşların güvenliği* konusu hatırlandığında akıllara bir sonraki adım “*Kuzey Kazakistan mı?*” sorusu gelmektedir. Kazakistan her ne kadar Rusya ile yakın ve ortaklığa giden bir ilişki yürütse de Rusya'nın jeopolitik hesaplarında önemli bir yer tutan Kazakistan'da bu konu Kırım'ın ilhakından sonra epey gündemi meşgul etmiştir.²⁶⁹

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, krizin başında Ukrayna'nın egemenliğine saygı duyduklarını açıklamıştır. Ancak Kazakistan birkaç hafta sonra Kırım'da yapılan referandumun sonuçlarını tanıyarak bu tutumu ile çelişmiştir. Kazakistan Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklama ile Kırım'da yapılan referandumun, Kırım halkının özgür iradesinin bir sonucu olduğunu belirterek referandum sonuçlarını tanımıştır.²⁷⁰ Referandumdan bir hafta kadar önce Putin ve Nazarbayev konu ile ilgili bir telefon görüşmesi yapmış; bu görüşmede Nazarbayev'in Putin'e, Kırım'da Rusya'nın etnik Rusların çıkarlarını koruma çabasını anladıklarını söylemesi, referandum sonuçlarının tanınacağına bir işaret olmuştur. Kazakistan nüfusunun da konuya bakışı karışık olmuş, ülkenin kuzeyindeki nüfus büyük oranda Rus etnik kökenli olduğu için Putin'in hareketlerini desteklemiştir.²⁷¹ Kazakistan her ne kadar Kırım'daki referandumun sonucunu kabul eden bir açıklama yapmış olsa da BM'de referandumun sonuçlarını geçersiz sayan oylamada çekimser kalmıştır. Bu da Kazakistan'ın Batı-Rusya veya Ukrayna-Rusya arasında bir denge politikası benimsediğini göstermektedir.

Kazakistan, Ukrayna'daki krizde Rusya'nın Kırım'ı ilhakından çok Ukrayna genelindeki hareketler üzerinde yoğunlaştı. 2015 yılı içerisinde krizin barışçıl yollarla çözümü için çağrı yapmasının yanı sıra Normandiya ruhunu Astana'da devam ettirmek için lider pozisyonda arabuluculuk yapmaya da çalışmıştır. Rusya ile geliştirdiği ekonomik ilişkileri, Kuzey Kazakistan'da oluşabilecek olumsuzlukları ve enerji işbirliğini de düşünerek çok yönlü dış politikasını aktif tutmaya çalışmış, Rusya'ya

²⁶⁹ Lourie, R. (Ocak 2016). Ukrayna Krizi Neyin Provası. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ukrayna-krizi-neyin-provasi> adresinden 18 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

²⁷⁰ “Statement by the Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan on the Referendum in Crimea”, <http://www.kazembassy.ru/en/mpolitika/6681-2014-03-18-16-10-33>, 01.10.2016

²⁷¹ Satke, R. (Nisan 2014). Kazakhstan Opposition Fears Ukraine's "Russian Spring". Web: <http://thediplomat.com/2014/04/kazakhstan-opposition-fears-ukraines-russian-spring/> adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

yakın görünüm sergilerken arabuluculuk faaliyetleri ile de Batı'yı karşısına almaktan kaçınmıştır.

2.2. Uluslararası Örgütlerin Tepkileri

Uluslararası ilişkilerde devletler gibi, uluslararası örgütler de önemli birer aktördür. Devletler kendi çıkar ve güvenlikleri kapsamında kalan bölgesel ve uluslararası meseleler ile nasıl ilgileniyorsa, bağlı buldukları uluslararası organizasyonlar aracılığı ile de bu meselelere tepki vermekte veya çözüm aramaktadırlar. Bu tepkiler bazen örgüt içerisindeki güçlü bir devletin tepkisini yansıtabileceği gibi bazen de üye devletlerin çoğunluğunun tepkisi olabilmektedir. Çalışmanın bu kısmında bölgesel ve küresel uluslararası örgütlerin tepkileri ortaya koyulacaktır.

2.2.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletlerin Kırım konusunda gösterdiği reaksiyon önemlidir. Çünkü organizasyonun en önemli yürütme organı olan Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biri ilhakı gerçekleştiren Rusya Federasyonu'dur. Putin'in Kırım'a asker çıkarmak üzere parlamentonun onayını alması endişeleri artırmış ve BM Güvenlik Konseyi 1 Mart 2014'te daimi üyelere İngiltere'nin talebi üzerine acil olarak toplanmıştır. Toplantı sonrası Konsey, Rusya'nın Budapeşte Memorandumunu ihlal ettiğini ve garantör ülkeler olan ABD, Fransa ve Çin'i acil tepki vermeye çağırmıştır.²⁷² Referandum daha yapılmadan 15 Mart 2014'te ABD'nin önerisi üzerine BM Güvenlik Konseyi referandumun yapılması durumunda geçersiz sayılacağına dair oylama yaptı. Yapılan oylamada Çin çekimser kalırken daimi üyelere Rusya'nın veto hakkını kullanması sonucu tasarı geçersiz oldu.²⁷³ 13 ülkenin evet oyu kullandığı bu oylama her ne kadar veto edilmiş olsa da, Güvenlik Konseyi üyelerinin Kırım konusundaki tutumlarını ortaya koymaları açısından önemlidir. Rusya, Kırım ve Ukrayna konusunda Güvenlik Konseyi'nde yalnız kalmıştır. Ancak yine de veto

²⁷² "Ukraine, in Emergency Meeting, Calls on Security Council to Stop Military Intervention by Russian Federation", <http://www.un.org/press/en/2014/sc11302.doc.htm>, Erişim Tarihi: 01.06.2016

²⁷³ "UN Security Council Action on Crimea Referandum Blocked", <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47362#.V3zf4OILTIU>, Erişim Tarihi:01.06.2016

gücünü kullanarak, aleyhinde veya istemediği bir kararı önleyebildiğini göstermiştir.²⁷⁴

BM'nin gözle görülür en net tepkisi referandumdan sonra 27 Mart 2017 tarih ve 68/262²⁷⁵ sayılı Genel Kurul Kararı olmuştur. Karar, Kırım'da düzenlenen referandum sonuçlarının uluslararası alanda geçersiz sayılması, BM yasaları ve Ukrayna anayasasını hiçe sayan bu hareketin Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı bir ihlal olduğunu içermektedir. 193 ülkenin oy kullanması beklenen oylamada 100 kabul, 11 ret, 58 çekimser oy çıkarken 24 ülke de oy kullanmaktan kaçınmıştır. Kararı analiz edecek olursak esasen beklenen bir sonuç karşımıza çıkmaktadır. Batı ittifakı içerisinde yer alan neredeyse tüm ülkeler ve Türkiye olumlu oy kullanmış, Rusya'nın kendisi ve eksenindeki ülkeler ise olumsuz oy kullanmışlardır. Ermenistan, Belarus, Bolivya, Küba, Kuzey Kore, Nikaragua, Sudan, Suriye, Venezuela, ve Zimbabwe olumsuz oy kullanan ülkelerdir. Bu ülkelerden Nikaragua ve Venezuela tıpkı Kırım gibi Rusya tarafından işgal edilen Abhazya ve Güney Osetya'yı da tanımış ülkelerdir. Çin, Kazakistan, Mısır, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Irak ve Özbekistan gibi ülkeler ise çekimser oy kullanmışlardır. Kırgızistan, Tacikistan, Sırbistan ve Türkmenistan da oylamaya katılmayanlardan önemli sayılabilecek ülkelerdir. Ret ve çekimser oy kullananlar ile oylamaya katılmaktan kaçınan ülke isimlerine bakıldığında ya Rusya ile tarihi işbirliği içinde olan ülkeler ya da muhtelif sebeplerle Rusya'dan çekindiği bilinen ülkeleri görmekteyiz. Yapılan oylama, Batılı ülkeler tarafından beklenenden daha yüksek olumlu oy çıktığı ve 15 Mart'ta Güvenlik Konseyinde veto edilen kararın bir rövanş şekline değerlendirilmiştir.²⁷⁶

2.2.2. Avrupa Birliği

Daha önce Sovyet coğrafyasına ait olan devletlerin bugün birçoğu AB'nin birer üyesidir veya üyelik için çabalamaktadır. AB'nin özellikle Doğu Avrupa'daki bu genişlemesi aynı zamanda Rusya'nın aynı coğrafyada siyasi ve ekonomik etkinliğinin azaldığı anlamına gelmiştir. AB, çeşitli yumuşak güç argümanlarını devreye sokarak

²⁷⁴ Hilal Ekici, *Kırım Krizi ve Uluslararası Aktörlerin Krize Yaklaşımları (2015)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, s. 84,85

²⁷⁵ BM Genel Kuruluna ait 27.04.2014 tarih ve 68/262 sayılı kararın orijinal metni için bakınız: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262, Erişim Tarihi: 12.04.2016

²⁷⁶ Charbonneau, L; Donath, M. (Mart 2014). U.N General Assembly Declares Crimea Secession Vote Invalid. Web: <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-un-idUSBREA2Q1GA20140327> adresinden 3 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

bölge devletlerinin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılarını etkilemiş ve Birliğe yakın hale getirmiştir. Bu devletlerden Ukrayna, AB açısından kilit önem taşımakta ve bağımsızlığından bu yana AB'nin radarında yer almaktadır. Ukrayna, AB'nin ticari menfaatleri, enerji güvenliği ve Karadeniz havzası ile etkileşimi çerçevesinde önemlidir. AB, Ukrayna'yı önce 2004'te Komşuluk Politikasına daha sonra 2008'de Doğu Ortaklığı Projesine dâhil ederek, güçlü ticari ilişkiler amaçlamıştır.²⁷⁷ Ukrayna'da Kırım'ın ilhak edilmesi ile devam eden krizin başlangıcı, AB'nin Ukrayna'ya yönelik politikaları ve Ukrayna'nın da buradan hareketle Batı yanlısı duruş sergilemesi olmuştur. Çalışmanın bu kısmında sorunun başlangıcına temel teşkil eden AB'nin ilhaka karşı sergilediği reaksiyona değinilecektir. Ukrayna siyasi krizi ve Kırım'ın ilhakı AB açısından bir sınav dönemi gibi oldu. Uluslararası bir meseleye ne şekilde tepki vereceği merak edilen aktörlerden birisi oldu çünkü daha önce böyle bir mesele ile kendini karşı karşıya bulmamıştı. AB'nin verdiği reaksiyon akademisyen Birgül Demirtaş'a göre birkaç açıdan önemliydi: İlk olarak, krize olan tutumu Maastiricht Antlaşması'ndan bu yana ulaşmaya çalıştığı ortak dış politika hedefinin neresinde olduğunu görmeyi sağlayacak, ikinci olarak, krizleri çözmedeki potansiyel gücünü görmek ve göstermek fırsatı elde edecek ve üçüncü olarak, hangi araçları ne düzeyde kullanabileceği görülecektir.²⁷⁸

Krizin başladığı tarihten sonra Avrupa devletlerinin yanı sıra AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton birden fazla kez Kiev'e giderek artan gerilime çözüm ve Ukrayna'da Yanukoviç sonrası oluşan hükümete desteğini göstermiştir. Kriz boyunca AB üye devletlerinin açıklama ve kınamaları ile görece aktif politika izlemiş olmaları konunun uluslararası arenada diri tutulmasını kolaylaştırmıştır.²⁷⁹ İlk önce Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve kendi geleceğini kendisinin karar vermesi gerektiği gibi klasik söylemlerle tepki veren AB'nin reaksiyonu elbette her Batılı güç gibi Kırım'a asker çıkarılması ve referandumun ilan edilmesi ile birlikte farklı bir ivme kazanmıştır.

²⁷⁷ Enes Bayraklı, "Avrupa Birliği'nin Ukrayna Krizi ile İmtihani", **SETA Perspektif**, Sayı 40, Mart 2014, s. 3

²⁷⁸ Demirtaş, B. (Mayıs 2014). Uzman Gözünden Avrupa Birliği ve Ukrayna Krizi: Çıkarlar ve Değerler Paradoksu. Web: <http://www.turksam.org.tr/haberin-yorumu-detay/1088-uzman-gozunden-avrupa-birligi-ve-ukrayna-krizi-cikarlar-ve-degerler-paradoksu> adresinden 12 Nisan tarihinde alınmıştır.

²⁷⁹ Yılmaz Elmas, F. (Mart 2014). Ukrayna Krizi: AB'nin Yeni Aktörlük Sınavı. Web: <http://www.usak.org.tr/tr/kose-yazilari/ukrayna-krizi-ab-nin-yeni-aktorluk-sinavi> adresinden 12 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

AB'nin Rusya'ya karşı tepkisi birliğin kompleks yapısından ötürü biraz daha karmaşık olmuştur. Üye sayısının fazla oluşu ve bu üyelerin hem coğrafik hem de tarihi açılardan Rusya ile olan münasebetleri doğal olarak bireysel tepkilerini şekillendirmiş, buradan hareketle de AB'nin tepki ve reaksiyonları üzerinde etkili olmuştur. Birliğin bu karmaşık yapısı Kırım'a verilecek reaksiyon konusunda gecikmeye sebep olmuştur. Bununla birlikte Avrupa'nın yeni devletleri olarak adlandırılan ve tarihinde Sovyet işgaline uğramış olan Polonya gibi devletler daha ağır ekonomik yaptırımlar ve gerekirse askeri müdahaleyi dahi savunurken, eski Avrupa devletlerinin daha zayıf tepkiler ve diplomatik uzlaşısı üzerinde direktmesi Birlik içerisindeki ayrışmanın öne çıkan örneklerindedir.²⁸⁰

Rusya'ya bir tepki göstermek amacıyla, 3 Mart 2014 tarihinde AB Dış İlişkiler Konseyi olağanüstü toplanarak Soçi'de sürdürülen G8 zirvesinin hazırlıklarını askıya aldığı açıklanmış ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne zarar verilmesinde parmağı olan kişilere yönelik varlık dondurma yaptırımlarının uygulanması ile ilgili çalışma başlatılmasına karar verilmiştir.²⁸¹ Bu toplantıdan birkaç gün sonra bu sefer AB ülke başkanları, Ukrayna hükümetinin de katılacağı olağanüstü toplanma kararı aldı. Bu toplantı BBC politika editörü Nick Robinson'a göre 28 üyesi bulunan AB içerisinde, Rusya konusundaki fikir ayrılıklarının yaşandığı toplantı olmuştur. İngiltere, İsveç, Polonya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri Kırım'ı ilhak ettiği için Rusya'ya bir bedel ödettilmesini ve sadece vize yasakları değil daha sert yaptırımlar uygulanmasını da desteklemiş; Almanya liderliğindeki diğer ülkeler ise çıkış için en iyi yolun arabuluculuk için bastırmak olduğunu öne sürmüştür.²⁸² 6 Mart'taki olağanüstü zirvede 3 Mart'ta kararlaştırılan varlık dondurma ve vize yasakları gibi uygulanması düşünülen yaptırımlar kabul edilmiştir. AB bu zirvede Kırım'da yapılması düşünülen referandumu illegal olarak tanımlamış, Ukrayna'nın geçici yönetimine olan desteğini vurgulamıştır. Her ne kadar yaptırımların uygulanmasına karar verilse de AB hem

²⁸⁰ Enes Bayraklı, "Avrupa Birliği'nin Ukrayna", s. 4

²⁸¹ "Timeline – EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine", <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>, Erişim Tarihi: 06.06.2016

²⁸² "AB Liderleri Ukrayna Krizi İçin Bir Araya Geliyor", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_ukrayna_ab_zirve, Erişim Tarihi: 15.12.2015

Rusya ile hem de Ukrayna ile diyaloga hazır olduğunu vurgulayarak direk Rusya'yı rahatsız edecek söylem ve hareketlerden kaçınmaya çalışmıştır.²⁸³

AB'nin Kırım konusundaki esas tepkisi referandumdan sonra oldu. 17 Mart'ta AB; Kırım Başbakanı Sergey Aksenov ve Kırım hükümet sözcüsü Vladimir Konstantinov gibi isimlerin de aralarında bulunduğu yirmi bir kişiye²⁸⁴, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne tehdit oluşturdukları gerekçesi ile malvarlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı getirdi. Alınan bu karar Kırım'ın ilhakını öngören referandumdan sonra gelen ilk yaptırım kararı oldu.²⁸⁵ Ayrıca aynı tarihte Ukrayna ile daha önce imzalanmayan anlaşmanın bazı hükümlerinin 21 Mart tarihinde imzalanması için onay verilmiştir. Yapılan referandum neticesinde Putin'in Kırım'ı Rusya'nın parçası haline getiren anlaşmayı imzalamasına tepki olarak AB, Ukrayna ile daha önceye askıya alınan anlaşmanın siyasi hükümlerini imzalayarak siyasi ortak olmuşlardır. Ayrıca aynı tarihte AB, Rusya ile Haziran 2014'te yapacağı AB-Rusya zirvesini ve yetkililerin aralarında gerçekleştirilecek birçok ikili görüşmeyi de askıya aldığını açıklamıştır.²⁸⁶ Yine 21 Mart tarihinde daha önce varlık dondurma ve seyahat yasağı getirilen listeye on iki isim²⁸⁷ daha eklenmiştir. Bu isimler arasında Putin ile yakın oldukları bilinen Rusya Başbakan Yardımcısı Dimitri Rogozin, Putin'in danışmanı Sergey Glazyev, Federasyon Sözcüsü Valentina Matviyenko, Putin'in yardımcısı Vladislav Surkov gibi doğrudan Rusya Federasyonu'nun devlet yönetimindeki kişiler epey dikkat çekici olmuştur. Avrupa Konseyi Başkanı Herman Van Rompuy, AB'nin uyguladığı yaptırımları Rusya'ya karşı bir hedef değil bir dış politika aracı olarak tanımlamış ve amaçlarının Rusya'nın Kırım'ı ilhakından sonra Ukrayna'nın diğer bölgelerindeki hareketini durdurmak olarak açıklamıştır.²⁸⁸ Bu doğrultuda Ukrayna'nın doğu ve güneyinde patlak veren ve Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasından sonra da bitmeyen

²⁸³ "Extraordinary Meeting of EU Heads of State or Government on Ukraine", <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/06/>, Erişim Tarihi: 06.06.2016

²⁸⁴ Bu yirmi bir kişinin tamamını içeren listenin ekli olduğu **269/2014** sayılı AB kararının orijinal metni için bakınız: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0006:0015:EN:PDF>, Erişim Tarihi: 06.06.2016

²⁸⁵ "AB ve ABD'den Rusya'ya Kırım Yaptırımları", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140317_ab_abd_kirim, Erişim Tarihi: 01.06.2016

²⁸⁶ "AB-Ukrayna Siyasi Orak Oldu", **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Mart 2014

²⁸⁷ Bu yirmi bir kişinin tamamını içeren listenin ekli olduğu **284/2014** sayılı AB kararının orijinal metni için bakınız: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:JOL_2014_086_R_0030_01, Erişim Tarihi: 06.06.2016

²⁸⁸ <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/>, Erişim Tarihi: 08.06.2016

ayrılıkçı harekette etkin isimler de AB tarafından Nisan 2014 sonlarında listeye dâhil edilmiştir. Her ne kadar hiçbir aktör tarafından tanınmasa da Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan eden Donetsk Halk Cumhuriyeti yetkilileri AB'nin yaptırım listesine girmişlerdir. Takip eden Mayıs ayında liste yeniden güncellenmiş Doğu Ukrayna'nın istikrarsızlaştırılmasında rolü olan kişiler listeye dâhil edilmiştir. Bu güncellemede ek olarak Kırım'da insanların mal varlıklarının haczedildiği ve haczedilmesine yardımcı olduğu gerekçesi ile AB tarafından içlerinde Putin tarafından atanan ve daha sonra Kırım Tatarları başta olmak üzere Kırım'da birden çok radikal karara imza atan Kırım Başsavcısı Natalya Poklonskaya'nın da yer aldığı isimler vardı.²⁸⁹ Bu yaptırım dalgasında dikkat çeken husus ise Kırım merkezli iki enerji şirketinin listede yer almasıydı. Bu da AB'nin artık yavaş yavaş bahsettiği ekonomik yaptırımları uygulamaya başlayacağını işaretleri olarak değerlendirilmiştir.

Ancak yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki AB üyeleri arasında Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlar konusunda ayrışma bulunmaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin ağırlıkta olduğu grup yaptırımlara destek verirken diğer üyelerin çoğu halen daha diplomatik uzlaşma ve diyalog söylemlerine devam etmektedirler. Özellikle Mayıs seçimlerinden önce gündeme gelen bu ayrışmada başını İngiltere'nin çektiği ve çoğunlukla eski Sovyet ülkelerinden oluşan grup, 25 Mayıs seçimlerinde Rusya'nın anti-demokratik ve olumsuz bir tavır takınması halinde ağır ekonomik yaptırımların uygulanmasını vurgulamışlardır.²⁹⁰

Haziran 2014'te AB Dış İlişkiler Konseyi Kırım'ın ilhakını ve Rusya'ya bağlanmasını tanımama politikası çerçevesinde Kırım ve Akyar'dan ithal edilen ürünlere yasak koydu. AB'nin bu hamlesi yatırımları tam anlamıyla değil kısmen yasaklamıştır. Bu yasak Kırım'dan AB pazarına giren malları hedef almış, yatırımları tam anlamıyla bitirmemiştir.²⁹¹

Haziran 2014 sonlarında AB, Rusya'ya tepki olarak daha önce imzalanmayan Ortaklık Anlaşması'nı (Association Agreements) tüm hatları ile imzalama kararı

²⁸⁹ <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/05/12/>, Erişim Tarihi: 08.06.2016

²⁹⁰ "AB'de Rusya Bölünmesi Aşılıyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mayıs 2014

²⁹¹ "AB Kırım'a Yatırımları Ağırlaştırdı", <http://www.dw.com/tr/ab-kirima-yatirimlari-agirlastirdi/a-18140987>, Erişim Tarihi: 30.06.2016

almıştır. Üstelik sadece Ukrayna ile değil Gürcistan ve Moldova'yı da içerecek şekilde imzalanması planlanmıştır. 27 Haziran 2014'te daha önce siyasi kısımları imzalanan anlaşmanın serbest ticaret bölgesi ve enerji konuları gibi önemli kısımları içeren ekonomik bölümü de taraflarca imzalandı. Ancak Rusya'nın kaygıları neticesinde her iki tarafı da ayrı ayrı uyarması sonucu anlaşmanın yürürlüğe girmesi zorlaştı. Nitekim görüşmeler sonucunda aranım bulunması ile birlikte 1 Ocak 2016 tarihi itibari ile Ortaklık Anlaşması yürürlüğe girmiş oldu.²⁹² Bu durum yukarıda bahsettiğimiz Birlik içerisindeki çekincenin örneklerindedir. Rusya'nın verdiği ya da vereceği karşı tepkiler Birlik içerisinde fikir ayrılığı oluşturacağı gibi alınan kararların uygulanmasını da doğrudan etkilemektedir.

Aynı dönemde AB, Rusya'ya tepkisi çerçevesinde Rusya tarafından durumun daha kötüye götürülmesi halinde önlemlerin daha da artacağını belirtmiş ve Rusya'dan dört adım atmasını istemiştir. Ateşkes ve sınır kontrolü üzerine AGİT tarafından izlenen bir anlaşma sağlamak, sınır kapılarının Ukrayna'ya iadesi, AGİT gözlemcileri dâhil tüm rehinelere serbest bırakmak ve barış planı üzerine müzakereler başlatmak.²⁹³

Avrupa Konseyi 18 ve 22 Temmuz'daki toplantılarında Rusya'nın istedikleri barışı sağlamak adına adım atmadığını üzüntüyle karşıladıklarını belirtmiş ve artık ekonomik yaptırımlar daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. 25 Temmuz 2014 tarih ve 810/2014 sayılı Konsey kararında yaptırım listesine 15 kişi daha eklendi. Dikkat çekici husus listeye bazı kurum ve kuruluşların da eklenmesi oldu. Luhansk Halk Cumhuriyeti, Donetsk Halk Cumhuriyeti, ikisinin birleşmesi ile oluşturulan Novorossiya Federal Hükümeti ve bunların bazı organları ile bazı askeri birlikler yasadışı olarak tanımlanmıştır. Dahası listede Kırım ve Akyar'daki liman işletmelerini de içine alan şirketlere de yasaklamalar getirilmiştir.²⁹⁴ Temmuz ayının sonunda liste genişlemeye devam etmiş ve yine kişilerin yanı sıra Rus ekonomisine yönelik adımlar da atılmıştır. Bazı Rus şirketleri ile birlikte Rusya Ulusal Ticaret Bankası da eklenmiştir.²⁹⁵ Kendisi Rusya'ya enerji anlamında bağımlı olan AB, Rusya'ya karşı

²⁹² "Ukrayna'nın Zorlu AB Yolculuğu", <http://www.bugun.com.tr/dunya/ukraynanin-zorlu-ab-yolculugu-1991226.html>, Erişim Tarihi: 30.06.2016

²⁹³ Belirtilen adımların belirlendiği Avrupa Konseyi'nin 27 Haziran 2014 tarih ve 79/14 sayılı kararı için bakınız: <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/06/26-27/>, Erişim Tarihi: 15.06.2016

²⁹⁴ Avrupa Konseyi'nin adı geçen 25 Temmuz 2014 tarih ve 810/2014 sayılı kararı için bakınız: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:221:FULL&from=EN>, Erişim Tarihi: 30.06.2016

²⁹⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:226:FULL&from=EN>, Erişim Tarihi: 30.06.2016

uygulama kararı aldığı ekonomik kısıtlamalarda daha çok Rusya'nın AB pazarına bağımlı olduğu sektörleri seçmeye çalıştı. AB sermaye piyasalarına erişimi kısıtlayan, hem askeri hem de sivil alanda kullanılan teçhizat ve silah ambargosu gibi yöntemlerle hem kendi daha az zarar görmeyi hem de her ne kadar başarılı olamasa da Rusya'yı daha fazla caydırmayı hedefledi.²⁹⁶ AB'nin üçüncü dalga yaptırımını adı verilen bu önlemler ekonomik unsurları içermesi açısından önemli sayılmaktadır. Eylül 2014'te AB tarafından ekonomik tepkiler devam etmiş, Rus enerji şirketleri Gazprom Neft, Rosneft ve Transneft'in kredi kullanımları sınırlandırılmış ve derin sularda petrol arama işi yapan şirketlerin faaliyetleri yasaklanmıştır.

2014 sonlarından itibaren AB'nin Rusya'ya olan tepkisinde bir kayma meydana gelmiştir. Bu ana kadar genel anlamda Kırım ve Akyar'ın Rusya topraklarına tek taraflı katılması üzerinden ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ihlalden kaynaklı tepki veren AB, Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketlenmelerden daha fazla rahatsız olmuş görünmektedir ve yukarıdaki paragrafta bahsedilen daha ağır sayılabilecek ekonomik yaptırımların gelmesi de bu zamana denk gelmiştir. Ukrayna'nın doğusunda meydana gelen bu çatışmalar Ukrayna'yı daha istikrarsız ve güvensiz hale getirmekte, bu durum AB güvenliğini ilgilendirmektedir. Bu nedenden ötürü AB gerek Birlik olarak gerek Birlik üyesi ülkelerin bireysel girişimleri ile barış sağlanması adına Minsk görüşmelerinde etkin rol oynamış ve Rusya'ya olan yaptırım söylemleri bu tarihten itibaren ve protokole uyulmaması çevresinde şekillenmiştir.

Eylül 2014'te Minsk Anlaşması'nın imzalanması ile sakinleşen bir ortamdan sonra 2015 başlarında Doğu Ukrayna'da cereyan etmeye başlayan olaylar tekrar Rusya'ya verilecek tepkileri gündeme getirmeye başladı. 9 Şubat'ta Konsey bazı grup ve kişilerin de yaptırım listesine eklenmesine dair karar almış ve 16 Şubat tarihinde de bunu onaylayarak silahlı ayrılıkçı grup ve kişileri listeye dâhil etmiştir. 2015 Haziran ayında daha önce uygulamaya konulan yaptırımların uzatılması kararı alınmış ve bu bağlamda Kırım ve Akyar'a yönelik ürünlere getirilen ithalat yasağı, turizm, altyapı ve telekomünikasyon ambargoları, petrol ve maden aramada kullanılan teknolojinin ihracatına getirilen yasaklamalar devam edecektir. Aynı konsey kararında Kırım'ın

²⁹⁶ "AB Rusya'ya Yaptırımlarda Bağımlılık Kriteri Uyguladı", <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1599499-ab-rusyaya-yaptirimlarda-bagimlilik-kriteri-uyguladi>, Erişim Tarihi: 20.06.2016

yasadışı ilhakının tanınmayacağı da tekrar vurgulanmıştır.²⁹⁷ Kırım sebebi ile uygulanan ekonomik yaptırımlar önce Ocak 2016 sonuna ve sonra Temmuz 2016'ya uzatıldı. Bununla birlikte Doğu Ukrayna'daki hareketler nedeni ile uygulanan yaptırımlar da Eylül 2016'ya kadar uzatıldı.

Tıpkı ABD ve diğer birçok Batılı aktör gibi AB de Kırım Tatar Milli Meclisi'nin faaliyetlerinin Rusya'nın emrinde olan bir savcı tarafından durdurulma kararına sert tepki gösterdi. AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin yaptığı açıklamada bu durumun Kırım Tatar halkına karşı ciddi bir saldırı olduğu ve son derece endişe verici olduğu kaydedilmiştir. Aynı açıklamada ayrıca Kırım'da ilhaktan bu yana azınlıkların eziyet ve kötü muameleye maruz bırakıldıkları belirtilmiştir.²⁹⁸ Hatta Avrupa Parlamentosu tarafından hazırlanan bir taslakta Kırım'daki insan hakları ihlalleri konu alınmış ve özellikle Kırım Tatarları üzerindeki baskıya değinilmiştir. Söz konusu taslak 79 oya karşı 427 oyla kabul edilmiştir. AB son dönemde yaptırımların devam etmemesi için Minsk Anlaşması'na uyulması gerektiği şartına Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesini de ekleyerek Kırım'ın ilhakını tanımayacağı yönünde sinyal vermiştir ki bu da önemli bir tepki olarak değerlendirilebilir.²⁹⁹

2.2.3. NATO

NATO'nun reaksiyonunu ele almadan önce konuya ışık tutması amacıyla, özellikle Soğuk Savaş'tan bu yana iki rakip aktör NATO-Rusya ilişkilerine değinmekte fayda vardır. Soğuk Savaş boyunca gergin bir şekilde seyreden ve hiçbir resmi ilişkisi bulunmayan bu iki aktör arasındaki resmi ilişkiler Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Varşova Pakti'nin dağılması ile birlikte başlamıştır. SSCB'nin dağılması ile birlikte tıpkı AB gibi NATO da SSCB mirası ülkeleri bünyesine katmak üzere yoğun mesai harcamış ve bunu kısmen başarmıştır. Böyle bir genişlemede bu ülkelerde yıllar boyu hüküm süren Rusya göz ardı edilemeyeceği için NATO-Rusya arasındaki ilişkiler önem arz etmektedir. Bu argümana Batı ile iyi ilişkilere çok daha fazla önem

²⁹⁷ "Crimea: EU Extends Restrictions in Response to Illegal Annexation", <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/19-crimea-eu-extends-restrictions-illegal-annexation/>, Erişim Tarihi: 30.06.2016

²⁹⁸ "AB'den Rusya'ya Sert Kırım Tepkisi", **Sabah Gazetesi**, 15 Nisan 2016

²⁹⁹ "EU Says Crimea Return Necessary For Lifting Russia Sanctions", <http://www.themoscowtimes.com/news/article/eu-says-crimea-return-necessary-for-lifting-russia-sanctions/558693.html>, Erişim Tarihi: 01.06.2016

veren Rusya Federasyonu'nun ilk başkanı Boris Yeltsin'in de olumlu bakması duruma daha farklı boyutlar kazandırmıştır. Bu bağlamda Rusya, NATO'ya tam üye olmamakla birlikte 1992'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne ve 1994'te de Barış İçin Ortaklık Programlarına dahil olmuştur. NATO'nun Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleri için geliştirdiği bu programlara Rusya'nın da dâhil edilmesi sonraki yıllarda ittifakın genişlemesini kolaylaştırmak düşüncesinden ileri gelse de Rusya bu genişlemeye destek vermediğini her defasında dile getirmiştir.³⁰⁰ Bu iyileşme belirtilerinin devamı olarak 1996'da Bosna'da barış gücüne katılarak işbirliği sinyalleri vermiş; 1997'de iki aktör arasında NATO Paris Zirvesi'nde her iki taraf karşılıklı ilişkiler, işbirliği ve güvenlik konusunda bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile NATO ve Rusya birbirlerini hasım olarak mütalaa etmediklerini imza altına almıştır. 2002'de bir adım daha atılarak NATO-Rusya Konseyi oluşturulmuş ve bu konsey ile terörizmle mücadele, askeri eğitimler, Afganistan'da işbirliği gibi bazı ortaklıklar planlanmıştır.³⁰¹

NATO bu süreçte Sovyet coğrafyasının bazı önemli devletlerini ittifaka dâhil etmeyi başarmıştır. Ancak ne var ki 2008'de Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO bünyesine katılma fikri gündeme geldiğinde durum çok farklı bir boyut kazanmıştır. Bu gelişmeden sonra 2008'de Gürcistan'a müdahale eden Rusya ile yürütülen ilişkiler NATO-Rusya Konseyi kapsamında askıya alınmış, Güney Osetya ile Abhazya'nın Rusya tarafından tanımaması ve Gürcistan'daki askeri varlığını bitirmesi çağrısında bulunulmuştur.³⁰² Rusya'nın bu iki bölgeyi de tanıması ve askeri varlığını devam ettirmesine rağmen ilişkileri askıya alma kararı 2009'da kaldırılmıştı.

Kırım'da referandumun yapıldığı 16 Mart 2014 tarihinde NATO karar organı Kuzey Atlantik Konseyi resmi bir açıklama yaparak, bu sözde askeri zorlama yoluyla yapılan ve özgür iradede uzak olan referandumun sonuçlarını tanımadıklarını açıklamıştır. Yapılan açıklamada Kırım'ın bu şekilde ilhakının BM şartı ve uluslararası hukukun ihlali olduğu belirtilmiş ve Rusya'ya Ukrayna ile Kırım'daki her

³⁰⁰ Merve İrem Yapıcı, "NATO-Rusya İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği", **38.Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 1453

³⁰¹ Erdurmaz, S. (Ocak 2010). NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerine Bir Bakış. Web: <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/660-nato-rusya-federasyonu-iliskilerine-bir-bakis> adresinden 20 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁰² "Relations With Russia", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm, Erişim Tarihi: 25.05.2016

türlü askeri faaliyetini durdurma çağrısı yapılmıştır.³⁰³ Uyarıyı takiben Rusya'nın geri adım atmaması ve Kırım'ı Rusya Federasyonu'nun bir parçası yapan anlaşmanın imzalanması üzerine NATO Dışişleri Bakanları 1 Nisan'da Brüksel'de toplandı. Toplantı NATO tarafından yapılan resmi açıklamada, bağımsız ve istikrarlı bir Ukrayna'nın NATO'nun esas görev alanı olan Avrupa-Atlantik güvenliği için son derece anahtar bir konumda olduğu vurgulanmış ve Kırım'ın ilhakı tekrar kınanmıştır. Ayrıca bu toplantıda NATO'nun Rusya ile her türlü sivil ve askeri işbirliğini askıya aldığı açıklanmış, olası bir saldırı endişesi ile Doğu Avrupa'daki NATO güçlerinin artırılması karara bağlanmıştır.³⁰⁴ Ancak yine de askeri cevap seçeneği gündeme gelmemiştir. Bu kararların devamı niteliğinde NATO tarafından alınan başka bir yaptırım kararı da Rus diplomatların NATO karargâhına girişi ile ilgili oldu. Sadece büyükelçi ve yanında iki destek personelinin karargâha girişine izin verilirken bunun dışındaki her türlü yetkilinin girişinde normal ziyaret prosedürlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.³⁰⁵

Alınan kararlar açısından NATO'nun 4-5 Eylül 2014 tarihlerinde Galler'de düzenlenen zirvesini incelemek önemlidir. Sonuç bildirgesine³⁰⁶ baktığımızda dikkat çeken husulardan bir tanesi NATO Hazırlık Eylem Planı'nın (Readiness Action Plan) oluşturulmasıdır. NHP; Doğu Avrupa'da kara, deniz ve hava unsurlarının varlığının artırılması ve askerî faaliyetlerin icra edilmesi, Doğu Avrupa'daki NATO ülkelerinde altyapının güçlendirilmesi, silah, teçhizat ve ikmal maddeleri konuşlandırılıp depolanması, NATO kuvvetlerinin hazırlık durumlarının artırılması ve NATO komuta yapısının yeni tehditlere karşı adapte edilmesi gibi önemli maddeler içermektedir.³⁰⁷ Alınan kararlardan önemli bir tanesi de tehlike altında olan ülkelere 48 saat içinde kaydırılabilecek, Ukrayna'daki krize benzer durumlarda caydırıcı rol oynayacak Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü (Very High Readiness Joint Task Force-VJTF)

³⁰³ "Statement by the North Atlantic Council on the So-Called Referandum in Crimea", http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108030.htm, Erişim Tarihi: 01.06.2016

³⁰⁴ "Statement by NATO Foreign Ministers", http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108501.htm, Erişim Tarihi: 01.06.2016

³⁰⁵ "NATO'dan Rus Diplomatlara Kısıtlama", http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/58337/NATO_dan_Rus_diplomatlara_kisitlama.html, Erişim Tarihi: 02.07.2016

³⁰⁶ NATO'nun 4-5 Eylül 2014 tarihinde Galler'de düzenlenen zirvesinin sonuç bildirgesinin orijinal metni için bakınız: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, Erişim Tarihi: 08.7.2016

³⁰⁷ Oktay Bingöl, Ali Bilgin Varlık, "NATO'nun 2014 Galler Zirvesi", **Merkez Strateji Enstitüsü**, Rapor No: 001, 9 Eylül 2014, s. 5

oluşturması idi. Bu kuvvetin Rusya'nın Ukrayna'daki politikaları nedeniyle oluşturulmasına karar verildiği, ancak gelinen aşamada nerden gelirse gelsin her türlü tehdide karşı caydırıcı rol oynamak ve tehdit algısının yükseldiği üye ülkeleri rahatlatmak amacıyla tasarlandığı belirtilmiştir.³⁰⁸

Zirve bildirisinin başka bir bölümünde yine Kırım'ın illegal ilhakı kınanmış ve Rus birliklerinin Kırım ve Ukrayna'nın diğer bölgelerinden çıkarılması talep edilmiştir. Rusya'nın tıpkı Kırım'ı yasadışı olarak kendine bağladığı gibi Ukrayna'nın diğer bölgelerinde toprak bütünlüğünü hiçe sayan desteklerinin de son bulması için çağrıda bulunulmuştur. NATO, AB, G7 ve ABD başta olmak üzere uluslararası toplumun Rusya konusunda uygulamaya koyduğu mali, ticari, ekonomik ve askeri yaptırımları desteklediğini açıklamış; siyasi kanallar açık tutulmak üzere askeri ve sivil işbirliğinin askıya alınma kararının devam edeceği vurgulanmıştır.³⁰⁹

Aynı zirvede bir de NATO-Ukrayna Birleşik Komisyonu Bildirisi yayımlanmıştır. Bu bildiri hem Rusya'nın inkârlarına rağmen Ukrayna'da cereyan eden mevcut durum hem de Ukrayna'ya olan destek üzerinden Rusya'ya verilecek cevapları içermektedir. Bildiride Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğine olan tacizinin halen devam ettiği, Ukrayna'da devam eden ayrılıkçı hareketlere Rusya tarafından destek sağlandığı ve bu durumun Avrupa-Atlantik güvenliğine doğrudan tehdit oluşturduğu ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte NATO müttefiklerinin bu işgal ve ilhakı tanımadığı vurgulanmış ve Rusya'ya Kırım'ın geri verilmesi ile askeri harekâtına son vermesi çağrısı tekrar edilmiştir. Ukrayna ile NATO arasında uzun süreden beri devam eden 1997 Ayrıcalıklı Ortaklık İlişkisi (Stratejik Ortak) çerçevesinde, NATO'nun 28 müttefikinin de kriz boyunca Ukrayna'yı desteklediği; NATO'nun NATO-Ukrayna Komisyonu çerçevesindeki stratejik danışmaya önem verdiği; ittifakın, komuta kontrol, muhabere, lojistik ve standartlaşma, siber savunma, asker yetiştirme ve stratejik iletişim konularında yeni programları başlatacağı; NATO'nun Ukraynalı yaralıların tedavisine yardım sağlayacağı; Kiev'deki NATO danışma ofisini güçlendireceği; ittifakın Ukrayna'nın teknik-askerî yardım talebini dikkate alacağı; pek çok müttefikin ikili bazda Ukrayna'ya yardım sağladığı belirtilmiş

³⁰⁸ Yalçın Sarıkaya, Gül Sarıkaya, "NATO Zirvesinin Ardından Ukrayna Krizi", *EkoAvrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 7, Sayı 28, 2014, s. 20

³⁰⁹ Oktay Bingöl, Ali Bilgin Varlık, "NATO'nun 2014 Galler...", s. 7

olup NATO tatbikatlarını da içine alan karşılıklı işbirliğinin geliştirileceği açıklanmıştır.³¹⁰

Yukarıda ortak bildiride bahsedilen NATO tarafından Ukrayna'ya yardım sağlanması hususundaki adımlar ilhaktan hemen sonra atılmaya başlanmıştı. Bu kapsamda Ukrayna, NATO'dan silah içermeyen askeri teçhizat talebinde bulunmuş, NATO'da bu talebi ihtiyaçları tespit etmek üzere Ukrayna'ya bir uzman göndererek önemsendiğini göstermişti. Bununla birlikte NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen'in "Ukrayna'ya NATO tatbikatlarına katılmak üzere bundan sonra daha fazla şans vereceğini" açıklaması NATO'nun Ukrayna'ya yardım edeceğinin göstergesi olarak algılandı.³¹¹ Bu yardım talebi Ağustos 2014'de cevap bulmuş ve Kanada'ya ait bir kargo uçağı ile NATO tarafından Ukrayna'ya yaklaşık 4.5 milyon dolar değerinde askeri malzeme yardımı gönderilmiştir. Bu malzemeler çelik kask, kurşun geçirmez gözlük ve çelik yelek gibi savunma amaçlı malzemelerden oluşmakta; içerisinde silah bulunmamaktaydı.³¹²

NATO, Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'da devam eden Rus eylemleri karşısında Doğu Avrupa ve Baltıklar'daki etkinliğini üç temel başlık altında göstermeye çalıştı: Hava savunması ve gözlem, deniz savunması ve askeri tatbikatlar. Hava savunması gözlem anlamında NATO Baltık Hava Polislik Misyonu çerçevesinde ek savaş jetleri görevlendirdi. Bu çerçevede Polonya ve Romanya hava sahasında gözlem uçuşları yaparak kendi hava savunma sistemi olmayan Baltık ülkelerinin güvenliğini sağlamak ve bu iki Ukrayna komşu devleti üzerinden Rusya'nın Ukrayna'daki askeri faaliyetlerini gözlemlemek amaçlandı. Deniz savunması konusunda beş ila yedi mayın temizleme gemisinden oluşan iki grup Baltık Denizi ve Akdeniz'de; dört gemiden oluşan bir grup da Karadeniz'de görevlendirildi. Bir diğer başlık askeri tatbikat ve eğitimlerdir.³¹³ Tatbikatlar NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in dediği üzere "tatbikatlar NATO'nun kolektif savunmasını güçlendirmek ve Rusya'nın Kırım ile

³¹⁰ Oktay Bingöl, Ali Bilgin Varlık, "NATO'nun 2014 Galler...", s. 9,10

³¹¹ "NATO Flexes its Muscle in Response to Crimean Crisis", <http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/nato-flexes-its-muscle-in-response-to-crimea-crisis/>, Erişim Tarihi: 27.05.2016

³¹² "NATO'dan Ukrayna'ya Askeri Malzeme Yardımı", <http://www.dunyabulteni.net/haber/306009/natodan-ukraynaya-askeri-malzeme-yardimi>, Erişim Tarihi: 27.05.2016

³¹³ Paul Belkin, Derek E. Mix, Stephen Woehrel, "NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe", **Congressional Research Service CRS Report**, 31 Temmuz 2014, s. 3

Doğu Ukrayna'da yaptıklarına bir cevap"³¹⁴ olarak nitelendirilebilir. İlhakı müteakiben yapılan tatbikatlara bakacak olursak ilhaktan hemen sonra 16-23 Mayıs 2014 tarihleri arasında Estonya'da yapılan Steadfast Javelin I isimli tatbikat toplu savunma ve Baltık Bölgesi'nin güvenliği konularını kapsayan tatbikata Belçika, Danimarka, Estonya, Fransa, Letonya, Litvanya, Polonya, İngiltere ve ABD'den 6.000 asker katılmıştır.³¹⁵

Önemli tatbikatlardan bir tanesi Rusya'nın Kırım'ın ilhak edilmesinin yıl dönümünü kutlama hazırlıkları sırasında Kırım açıklarında gerçekleşmiştir. Kanada, İtalya, Romanya ve Almanya'dan savaş gemileri ile düzenlenen tatbikatta manevra, savaş hazırlığı ve iletişim kanallarının kullanımı amaçlanmıştır.³¹⁶ Rus askeri gemilerinin gözle görülür uzaklıkta olduğu bir yerde gerçekleşen bu tatbikat Rusya'ya karşı bir gövde gösterisi niteliğinde olmuştur. Başka bir tatbikat Galler Zirvesi'nde kararlaştırılan Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü (VJTF) kapsamında Haziran 2015'te Polonya'da gerçekleştirildi. Algılanan Rus tehdidine karşı ittifakın doğu sınırını gerçekleştirmek amacıyla The Noble Jump II adı altında yapılmıştır.³¹⁷ Yapılan askeri eğitim ve tatbikatların önemlilerinden bir tanesi tarih olarak pek yakında Polonya'da gerçekleştirilen Brillant Jump tatbikatıdır. Yine Galler Zirvesi'nde oluşturulan NATO Hazırlık Eylem Planı (RAP) kapsamında ve VJTF'nin devamı niteliğindeki tatbikat NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında gerçekleştirdiği en büyük tatbikat olarak kayıtlara geçmiştir.³¹⁸

Özetle NATO'nun Ukrayna'daki krize olan yaklaşımı genel hatları ile Nisan 2014'ten bu yana Ukrayna ile olan ilişkileri derinleştirme, Rusya'yı her ortamda kınama gibi temel noktalar üzerinden şekillenmiştir. Ukrayna'ya sağladığı teknik ve askeri ekipman, danışmanlık hizmetleri ve Ukrayna'nın savunma ve güvenliği için kurulan fonlar bunu göstermektedir. Ayrıca Ukrayna'da yaşanan durum NATO'nun

³¹⁴ "Two Years After Crimea Annexation, NATO Chief Urges Continued Sanctions on Russia", <http://news.ge/en/news/story/173899-two-years-after-crimea-annexation-nato-chief-urges-continued-sanctions-on-russia>, Erişim Tarihi: 28.05.2016

³¹⁵ "NATO's Steadfast Javelin I Exercise Underway in Estonia", http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_109929.htm, Erişim Tarihi: 06.07.2016

³¹⁶ "NATO Warships in Blacksea As Crimea Prepares To Mark Anniversary of Russian Annexation", <http://uatoday.tv/politics/nato-warships-in-black-sea-as-crimea-prepares-to-mark-anniversary-of-russian-annexation-415289.html>, 08.07.2016

³¹⁷ "NATO Starts Very High Readiness Force Drills in Poland", <https://www.rt.com/news/266170-spearhead-drills-nato-poland/>, Erişim Tarihi: 08.07.2016

³¹⁸ "NATO To Hold Military Exercises in Poland", <http://uawire.org/news/nato-military-exercices-will-take-place-in-poland>, Erişim Tarihi: 08.07.2016

Baltıklar ve Doğu Avrupa’da hem üye ülkeler hem de üye olmayan ülkelerle işbirliğini geliştirmesi açısından önemli olmuştur. Bunun da somut sonucu, 1 Nisan 2014’te dışişleri bakanları toplantısında üye olmayan ülkelerle geliştirilecek Özel Ortaklık (Distinctive Partnership) kavramının ortaya çıkarılması ile daha net görülmüştür.³¹⁹

Yine de diğer Batılı aktörler gibi NATO’nun da verdiği tepki ve reaksiyonlar Rusya’nın hareketlerini engelleyememiştir. NATO’nun Rusya’ya verdiği reaksiyon daha çok bir gövde gösterisi görünümünde olmuştur. NATO’nun Kırım ve Ukrayna konusundaki tepkilerinin yetersiz kalışı, Gürcistan Krizi ile de ilişkilendirilmiştir. Batı ile entegrasyon aşamasında Rusya’nın agresif tavırlarına maruz kalan bir diğer ülke Gürcistan liderlerinden Saakaşvili: “Eğer NATO Gürcistan’da gerekli cevabı vermiş olsaydı Ukrayna Krizi olmazdı.” diyerek NATO’yu eleştirmiştir. Bu eleştiri Rusya’nın Gürcistan’dan sonra Ukrayna’da daha cesur hareket etmesi ile ilişkilendirildiğinde doğruluk payı son derece yüksektir. Belki de Gürcistan’da daha farklı bir tepki verilseydi Rusya’nın Ukrayna konusundaki cesareti daha az ve Kırım’ı ilhakı daha zor gerçekleşebilirdi. Ancak Putin’in Ukrayna ve Gürcistan konusundaki hassasiyetini de unutmamak gereklidir. NATO’nun hatalarından birisinin de genişleme konusunda Rusya’nın çıkarlarını görmezden gelmesi olduğunu söylemek mümkündür. NATO, genişleme ile Ukrayna ve Gürcistan’ı bünyesine dâhil etme konusunda hem Rus çıkarlarını hem de bu ülkelerdeki Rus baskı ve gücünü görmezden gelmiştir.³²⁰

2.2.4. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Yukarıda tepkileri analiz edilen örgütler Batı’yı temsil etme noktasında nispeten homojen örgütlerdir. Ancak AGİT bu anlamda hem kuruluş amacı hem de krizin başrol oyuncusu Rusya’yı da bünyesinde barındıran bir uluslararası aktör olma özelliğine sahiptir. Yani Kırım’ın ilhakı ve genel anlamda Ukrayna’daki krize AGİT tepkilerini incelerken bu hususu unutmamak gereklidir.

AGİT de diğer aktörler gibi Kırım’ın ilhakını ve krizi engelleyemedi ve AGİT’in Ukrayna’daki tepkileri temel anlamda Ukrayna’daki durumdan dolayı oluşabilecek güvenlik endişeleri ve Kırım’daki insan hakları ihlalleri gibi konular

³¹⁹ Dimitrios Dagdeverenis, “NATO Response To Russia After Crimea”, **Bridging Europe**, Working Paper No: 38, Kasım 2015, s. 4

³²⁰ Şafak Oğuz, “NATO’s Mistakes That Paved The Way For Russia-Ukraine Crisis”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 45, Bahar 2015, s. 6,7

üzerinden şekillendi. Ukrayna krizinde anahtar rol oynadığı dile getirilen AGİT'in bu rolü, kuruluşundan bu yana siyasi arenada hiçbir zaman bu kadar etkili olma arayışına girmemesinden ileri geliyordu. Gerek bölgesel gerekse de uluslararası birçok mutabakatı hiçe sayarak Kırım'ın ilhak edilmesi ve Ukrayna'da büyük çapta meydana gelen kriz, gözlerin bir anda AGİT'e çevrilmesine neden oldu; çünkü Avrupa'nın güvenliği söz konusuydu ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Avrupa güvenliğini tehdit eden en büyük gelişme bu olmuştu. Genel anlamda AGİT'in Ukrayna'daki rolü krizin en başında Yanukoviç hükümeti ile muhalifler arasında, daha sonra da Kırım'ın ilhak edilmesi ve Ukrayna'nın diğer kısımlarına yayılan istikrarsızlıktan dolayı Rusya, Ukrayna ve Batı arasında arabuluculuk faaliyetleri oldu.³²¹ 2014 yılında AGİT dönem başkanı İsviçre olmuş ve teşkilat tarafından çatışmaların önlenmesi ve durumun daha kötüye gitmemesi için bazı misyonlar oluşturulmuştur. Bu kapsamda oluşturulan misyonlardan ilki AGİT Özel Gözlem Misyonu, üye ülkelerin ortak kararı ile 21 Mart 2014'te 6 aylık süre için kurulmuş daha sonra çatışmaların devam etmesi ile süresi uzatılmıştır. Misyonun amacı çatışmaların sürdüğü bölgelerde tarafsızlık ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde sivil gözlemciler kanalıyla bilgi toplama ve gerekli diyalogları kurarak sorunların çözülmesine katkıda bulunmaktır. İkinci misyon; Gözlem Misyonu (Ukrayna-Rusya sınırı), iki ülke sınırında gözlem yaparak oluşabilecek sorunları haftalık olarak AGİT üye devletlerin bilgisine sunmaktır. Üçüncü misyon; Seçim Gözlem Misyonu, Ukrayna'nın talebi üzerine Mayıs 2014 seçimlerinin şeffaflık ilkesine uygun yapıldığını belirlemek amacıyla görev yapan geçici misyon görevidir. Seçimler yaklaşık 1000 tarafsız gözlemci tarafından izlenmiştir. Dördüncü misyon; İnsan Hakları Değerlendirme Misyonu, Kırım ve Ukrayna'nın diğer bölgelerinde insan hakları ihlalleri olup olmadığını gözlemlemek üzere Mart 2014-Mayıs 2014 aralığında oluşturuldu. Son olarak Diyalog Projesi, Ukrayna'da yaşayan farklı dil, din ve kültürdeki insanların sorunsuz yaşaması adına neler yapılabileceğini tespit etmek üzere oluşturulmuştur.³²²

³²¹ Elena Kropatcheva, "The Evolution of Russia's OSCE Policy: From the Promises of the Helsinki Final Act to the Ukrainian Crisis", *Journal of Contemporary European Studies*, 23:1, 2015, s. 16

³²² Erdal Düzdaban, "AGİT ve Ukrayna Krizi", ", *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*, Ed: Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 426,427

Bu misyon hareketlerinin Kırım ile ilgili en önemli gelişmesi İnsan Hakları Değerlendirme Misyonunun ilhaktan sonra Kırım ile ilgili 12 Mayıs 2014'te yayınladığı rapor oldu. İlgili raporda, Kasım 2013'te Meydan'da başlayan protestoların Kırım'da bugün meydana gelen siyasi gelişmeler üzerinde son derece etkili olduğu yer almaktadır. Şubat 2014 sonlarında silahlı güçlerin devlet binalarını ele geçirmesi ve Rus yanlısı Aksenov'un başbakan olarak başa getirildiği ve bu silahlı güçlerin Rus askeri olduğunun daha sonrasında Rusya Devlet Başkanlığı tarafından doğrulandığı raporda teyit edilmiştir. 16 Mart'ta yapılan referandumun meşruiyetinin sorgulamasından kaçınıldığını belirtilen rapor, Kırım'da yaşanan insan hakları ihlallerini ortaya koymak amacı ile yazılmıştır. Cinayet, tehdit, zorlama, saldırı ve zorla alıkoyma gibi insan haklarına vurgu yapılan raporda, Kırım Tatar toplumunun içinde bulunduğu tehlikeden duyulan endişeye özellikle dikkat çekilmiştir.³²³ İlhakın birinci yıldönümünde AGİT Parlamenter Asamblesi'nden yapılan resmi açıklama ile Rusya'nın Kırım'ı ilhakının yasadışı olduğu vurgulanmış ve özellikle Kırım Tatar halkının haklarının ihlal edildiği, sivil toplum kuruluşlarının baskı ile susturulduğu ve medya özgürlüğü üzerinde baskı uygulandığı gibi konuşların halen AGİT tarafından gözlemlendiği belirtilmiştir.³²⁴

AGİT'in Ukrayna Krizi'nde öne çıkan en belirgin rolü Minsk görüşmeleri ve protokolleri oldu. Minsk görüşmelerinden ilki AGİT'in arabuluculuğunda Ukrayna, Luhansk (LNR) ve Donetsk Halk cumhuriyetleri (DNR) taraflarının katıldığı 2014 Haziran ayındaki üçlü koordinasyon grubu şeklinde başladı. 23 Haziran ve 6-7 Temmuz tarihlerinde toplanan grup imzalanacak olan barış anlaşmasını olgunlaştırmaya çalıştılar. Buna müteakip 5 Eylül 2014'te imzalanan protokol ile görüşmeler son buldu. İmzalanan Minsk I Protokolü ateşkesin sağlanması başta olmak üzere on iki maddeden oluşuyordu. Çok geçmeden aynı Eylül'ün sonlarında tarafların birbirini sorumlu tuttuğu çatışmalar yeniden patlak vermeye başladı. Bunun üzerine daha sonra Minsk II olarak tamamlanacak görüşmeler yeniden başlamıştır. Bu sefer Almanya ve Fransa'nın da desteği alınarak Normandiya Dörtlüsü olarak anılan

³²³ AGİT Ukrayna İnsan Hakları Değerlendirme Misyonu'nun İnsan Hakları ve Azınlık Hakları Durum Raporu'nun tam ve orijinal metni için bakınız: <http://www.osce.org/odihr/118476?download=true>, Erişim Tarihi: 08.07.2016

³²⁴ "OSCE PA President Marks Anniversary of Crimea's illegal Annexation", <https://www.oscepa.org/news-a-media/press-releases/2015/2148-osce-pa-president-marks-anniversary-of-crimea-s-illegal-annexation>, Erişim Tarihi: 08.07.2016

Ukrayna, Rusya, Fransa ve Almanya AGİT desteği çerçevesinde bir çözüm arayışı içerisine girmiştir. Şubat 2015'te görüşmeler sonuç vermiş ve taraflar arasında Minsk II Anlaşması imza edilmiştir. Böylece taraflar arasında 15 Şubat 2015 tarihi itibari ile ateşkes yeniden sağlanacak, ağır silahlar geri çekilecek, Donetsk ve Luhansk'ta Ukrayna yasalarına uygun ve AGİT gözlemcileri tarafından takip edilecek yerel seçimler düzenlenecekti. Rus yanlısı ayrılıkçıların kaybı gibi görünen böyle bir anlaşmaya Rusya'nın onay vermesi de güç kaybeden ayrılıkçı milislere zaman kazandırmak olarak değerlendirilmektedir. AGİT, bu anlaşmada her ne kadar sahada öyle olmasa da garantör pozisyonunda yer almıştır.³²⁵

AGİT'in Kırım'da azınlıklara özellikle Kırım Tatarlarına yönelik hak ihlalleri raporlaması çerçevesinde Kırım Tatar Milli Meclisi'nin kapatılması ile ilgili düşüncesi de şaşırtıcı olmadı. İlhak edilen Kırım'ın yerel halkı olan Kırım Tatarlarının faaliyetlerini engellemek üzere alınan bu karar AGİT tarafından kınanarak kararın geri alınması çağrısı yapılmıştır. Yapılan açıklama ile gayrimeşru bir mahkeme tarafından verilen bu kararın temel özgürlüklerin ihlali anlamına geldiği ve Kırım'da oluşturulan sözde hükümetin baskılarını haklı göstermek adına Kırım Tatarlarını aşırı olarak gösterildiği vurgulanmıştır.³²⁶

2.2.5. İslam İşbirliği Teşkilatı

İslam İşbirliği Teşkilatı, Kırım'ın ilhaki sürecinde ve sonrasında genel anlamda Kırım'daki Müslüman nüfus üzerinden tepki vermiştir. Referandumdan sonra örgütten yapılan "İslam İşbirliği Teşkilatı, Ukrayna'daki gelişmeler çerçevesinde Kırım'daki Müslüman Kırım Tatar toplumunun güvenliği ve refahı konusunda büyük endişe duymaktadır. 20. yüzyılda vatanlarından kovulan Müslüman Kırım Tatarlarının aynı acıyı yaşamasına izin verilmemelidir. Kırım Tatar halkının dini, kültürel miras ve mülkiyet hakkının güvence altına alınması İslam İşbirliği Teşkilatı açısından büyük

³²⁵ Muhammet Koçak, "Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize ...", s. 20-21

³²⁶ "OSCE Parliamentary Assembly Human Rights Chair Calls for Reversal of Court Decision Banning the Tatar Mejlis in Crimea", <http://www.oscepa.org/news-a-media/press-releases/2478-osce-parliamentary-assembly-human-rights-chair-calls-for-reversal-of-court-decision-banning-the-tatar-mejlis-in-crimea>, Erişim Tarihi: 09.07.2016

önem arz etmektedir.”³²⁷ şeklindeki resmi açıklama teşkilatın Müslüman halk için duyduğu endişeyi dile getirmektedir.

Yine İslam İşbirliği Teşkilatı 18 Haziran 2014’teki 41. Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısı’nda Genel Sekreter İyad Bin Emin Medeni, Teşkilatın Kırım’daki gelişmeleri yakından izlediğini ve bu gelişmelerin Kırım’daki Müslümanların kültürel, dini ve siyasi haklarını etkilememesini beklediğini belirtmiştir. Sovyet Rusya bayrağı altındaki gibi bir sindirme ve zorlamanın bugün tekrar olmaması için Rusya Federasyonu’na çağrıda bulunmuştur. Toplantıda konu ile ilgili öne çıkan bir önemli husus da Rusya’nın Kırım’ın bağımsızlığını Kosova’daki duruma benzetmesi ile ilgiliydi. Kosova’daki durumun farklı olduğunu söyleyen İslam İşbirliği Teşkilatı Kosova’nın bugün yüzden fazla ülke tarafından tanındığını belirtmiş ve Kosova’ya teşkilata üye olması için çağrıda bulunmuştur.³²⁸

İslam İşbirliği Teşkilatı’nın 14-15 Nisan 2016 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen 13. İslam Zirvesi’nin sonuç bildirgesinde 98. maddede yine Kırım’a yer verilmiştir. Kırım’daki gelişmeler ışığında Kırım Tatar Müslümanlarının durumları ile ilgilendiğinin vurgulandığı maddede Müslümanların statü, güvenlik ve emniyeti konusunun uygun şekilde ele alınması gerektiği belirtildi. Bildirinin ilgili maddesinde Kırım Tatarlarının, din, kültür, eğitim ve mülkiyet haklarının etkin şekilde garanti altına alınması ve İslam İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri’nin, Tatarlarının durumunun araştırılması için gerekli çalışma ve bağlantıları kurması için faaliyetler yürütmesi gerektiği vurgulandı.³²⁹ Bu zirveye Kırım Tatarları milli lideri Mustafa Abdülcemil Kırımçoğlu ve Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Rifat Çubarov’da katılmıştır. Bu zirve kapsamında Kırımçoğlu, Genel Sekreter Medeni ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve Kırım’daki durum ele alınmıştır. Yapılan görüşmede Medeni’nin Ukrayna’nın İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde olması gerektiğini belirtmesi dikkat çekici olmuştur. Ayrıca görüşmede İslam İşbirliği Teşkilatı eli ile Kırım’da milli okulların açılması ve Kırım Tatarlarının İslam dünyasında eğitim alabilmeleri gibi

³²⁷ “OIC Calls For Respecting The Rights of Muslims in Crimea, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=8947&ref=3592&lan=en, Erişim Tarihi: 09.06.2016

³²⁸ “Statement Of H.E. Iyad Ameen Madani Secretary General of the Organization Of Islamic Cooperation at the 41st Session of The Islamic Conference of Foreign Ministers Session of Exploring Areas of Islamic Cooperation”, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=9147&ref=3666&lan=en, Erişim Tarihi: 09.06.2016

³²⁹ “Final Communique Of The 13th Islamic Summit Of The Heads Of State/Government Of The OIC Member States”, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=11093&ref=4364&lan=en, Erişim Tarihi: 09.06.2016

konularda mutabakata varılmıştır.³³⁰ Kırım lideri Mustafa Abdülcemil Kırımoglu, İslam ülkelerinden gerekli tepkinin gelmediğini düşünerek İslam İşbirliği Teşkilatından gereken desteği almadıklarını belirtmiştir. Batı dünyasından daha net tepkiler ve yaptırımlar geldiğini düşünen lider bu zirveden Kırım ile ilgili tatmin edici bir tepki gelmediğini söyleyerek sitemini dile getirmiştir. Kırımoglu, teşkilattaki ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek İslam dayanışmasının eksik olduğunu eleştirmiş ve bu zirveden Kırım ile ilgili somut bir gelişme çıkmadığına vurgu yapmıştır.³³¹

2.2.6. Şanghay İşbirliği Örgütü

Küresel bir güç olma ve Kırım'ın ilhakı başta olmak üzere diğer dış politika adımlarını meşrulaştırma çabasında olan Rusya, bazı uluslararası kuruluşlar çerçevesinde bu çabalarını hayata geçirmeye çalışmaktadır. ABD'nin tek kutuplu düzeni ve NATO'ya karşı kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü bunlardan birisidir. Ancak Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) üyelerinin tutumları bütüncül ve Moskova'nın arzu ettiği yönde olmamıştır. Bilindiği üzere ŞİÖ'nün kurucuları arasında olan Rusya, Çin ile birlikte bu örgüte öncülük etmektedir. Kırım'ın ilhakından sonra Batı'nın yaptırımları ve Rusya'nın G8'den çıkarılması gibi izolasyon hareketleri Rusya'nın bu çabalarını daha da artırdı. Batı'nın tepkilerinin menfi ve yaygın olmasını dengelemek adına Rusya, ŞİÖ zemininde daha fazla mesai yapmaya başladı; çünkü ŞİÖ'de ABD ve diğer Batılı aktörler yoktu.³³² ŞİÖ üyeleri 2008'de Rusya, Gürcistan'a savaş açtığı anda Rusya'yı kınamışlardı. Ülkelerin toprak bütünlüğüne ve halklarının uluslararası kanunlarla korunması gerektiğine vurgu yapan ŞİÖ üyelerinin Kırım konusunda verecekleri reaksiyon da merak uyandırmıştır. Örgüt üyelerinden Kazakistan ve Çin'in Kırım'daki referandumun geçersizliği ile ilgili BM'de yapılan oylamada çekimser kaldıkları yukarıda belirtilmişti. Diğer örgüt üyelerinden Özbekistan da oylamada çekimser kalırken; Kırgızistan ve Tacikistan oylamaya hiç katılmamışlardır.

³³⁰ “Mustafa A.Kırımoglu, İyad bin Emin Madani İle Görüştü”, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/mustafa-a-kirimoglu-iyad-bin-emin-madani-ile-gorustu/131730/>, Erişim Tarihi: 10.06.2016

³³¹ “Kırım Tatar Liderinden İslam Ülkelerine Sitem, Rusya'ya Gözdağı”, <http://www.milliyet.com.tr/kirim-tatar-liderinden-islam-ulkelerine-istanbul-yerelhaber-1339810/>, Erişim Tarihi: 10.06.2016

³³² Piekos, W. (Temmuz 2015).The Risks and Rewards of SCO Expansion. Web: <http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/risks-rewards-sco-expansion/p36761> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

ŞİÖ'nün Kırım'ın ilhakından sonra Eylül 2014'te yapılan Duşanbe Zirvesi, Rusya'nın Ukrayna müdahalesini haklı çıkarmak ve ŞİÖ üyelerinden uluslararası destek almak için giriştiği mücadeleye sahne olmuştur. Zirvede üyeler, Batı'nın Rusya'ya yönelik yaptırımlarını eleştirmiş; Ukrayna'daki krizin çözümünde taraflar arasında diyalogun sürdürülmesi çağrısında bulunmuşlardır.³³³ Ayrıca zirvede Putin: “ŞİÖ üyelerinin Ukrayna konusunda bakış açısı özdeş ve yakındır.” diyerek destek çabasını göstermiş oldu. Her ne kadar Batı yaptırımları eleştirilse ve Kırım'ın ilhak edilmesinden bahsedilmese de, Rusya'nın Ukrayna topraklarını işgale varan hareketleri ŞİÖ üyelerinin birçoğu tarafından endişe olarak algılanmıştır. Çin ve Kazakistan'ı ele aldığımız kısımlarda da bahsettiğimiz üzere, özellikle bu iki ülke etnik ayrılık sorunları ile karşı karşıya gelme konusunda diğer ülkelere nazaran daha endişeli olmuşlardır. Zirvede en şaşırtıcı çıkış Özbekistan'dan gelmiş; Rusya ile mesafesini korumaya çalışması ile bilinen Özbekistan lideri Kerimov: “Rusya'nın Ukrayna'daki tarihi çıkarlarını dikkate almamak ciddi bir hata olacaktır.” diyerek Rusya'ya destek veren bir görünümde olmuştur. Rus medyası da bu zirveyi Rusya lehine çevirmeye çalışmış “ŞİÖ Zirvesi: İzolasyona Karşı Birleşme” ve “Kardeş Ruhların Çemberinde Putin” gibi başlıklara yer vererek ŞİÖ üyeleri ile birliktelik ve uluslararası alanda haklılık mesajları vermeye çalışmıştır.³³⁴ Örgüt Haziran 2016'da yapılan Taşkent Zirvesi'nde, Ukrayna'daki durumun politik-diplomatik diyaloglarla çözülmesi ve Minsk Anlaşması temelinde bir çözüm geliştirilmesi üzerinde karar almakla yetinmiş; Kırım'ın ilhak edilmesi ile ilgili bir karar ya da çözüm önerisinden kaçınmıştır.³³⁵

Genel manada hem örgütün kendisi hem de örgüte üye olan aktörler Kırım konusunda pek de net tepkiler ortaya koymamışlardır. Özellikle Batı ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirme politikası seyreden Çin ve Kazakistan; Rusya'yı kızdıracak, Batı'yı da karşısına alacak açıklama ve tepkilerden uzak durmuştur. ŞİÖ üyelerinin tepkisindeki bu belirsizliği temelde Çin ile açıklamak mümkündür. Çin, Rusya gibi 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş uluslararası sistemin ana güçlerinden

³³³ Oğan, G. (Eylül 2014). Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı IŞİD. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isis> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

³³⁴ “Putin Fails to Win Ukraine Consensus at SCO Summit”, <http://www.eurasianet.org/node/69961>, Erişim Tarihi: 20.09.2016

³³⁵ “SCO Member States Emphasized the Importance of a Political Resolution of the Ukrainian Crisis”, <https://sputniknews.com/politics/201606241041869359-sco-ukraine-crisis/>, Erişim Tarihi: 20.09.2016

biridir. Bu sistemsel güç kapasitesinin temelini BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği teşkil etmektedir. Çin bu nedenle BM hukukuna aykırı işlemlerden özellikle kaçınmaktadır. Eğer mevcut sistem aşındırılırsa bundan kendisinin nasıl etkileneceği konusunda endişeleri vardır. Bu nedenle toprak bütünlüğü, müdahale, egemenlik gibi kritik konularda net davranmaktadır. Çin'in bu tutumu, ŞİÖ'nün diğer üyelerini de etkilemiştir. Belki Çin faktörü olmasaydı, Türkistan devletlerinin oyları da Rusya'nın istediği istikamette olacaktı.

Her şeye rağmen Rusya, olan biteni kendisine verilmiş bir destek olarak görmektedir. 2015 yazında Rusya'da gerçekleşen ŞİÖ toplantısında Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un, ŞİÖ üyelerinin Kırım'ın Rusya'nın bir parçası olarak görmedikleri ile ilgili bir açıklamalarının olmadığını ve tam tersi Kırım'ı Rusya'nın bir parçası olarak tanıdıklarını söylemesi Rusya'nın bu yorumlarına örnek olarak gösterilebilir.³³⁶

2.2.7. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, Rusya'nın NATO'su olarak bilinen ve 1992'de imzalanan Kolektif Güvenlik Anlaşması temelinde 2002 yılında kurulan bir örgüttür. Halen üyeleri Rusya, Kazakistan, Belarus, Ermenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dır. 11 Eylül'den sonra uluslararası terörizmle mücadele politikası altında Orta Asya'daki askeri varlığını artırmış ve bu ülkelerin bazılarında askeri üsler kurmuştur. Bu durum Rusya tarafından tehlike olarak algılanmış ve buna karşılık askeri işbirliği çerçevesinde KGAÖ ortaya çıkmıştır. Ukrayna, KGAÖ'ye üye değildir. İlhak öncesinde de, Rusya'nın KGAÖ'ye üye olan ülkeler dışında sahip olduğu tek üs Ukrayna'nın Kırım Özerk Cumhuriyeti sınırlarında yer alan Akyar üssüydü.³³⁷

KGAÖ'nün Kırım'ın ilhakı ile ilgili net bir açıklaması olmamakla birlikte, örgüt ilhaktan sonra Aralık 2014'teki toplantısında taraflara siyasi çözüm ve barışın yeniden tesis edilmesi çağrısında bulunmakla yetinmiştir. Kırım'ın ilhakı konu dahi edilmezken genel olarak Ukrayna'da devam eden çatışmalar üzerinde durulmuştur.³³⁸

³³⁶ "Kırım Meselesi Kapandı mı? Kapanmadı mı?", <http://www.turkasi.net/kirim-meselesi-kapandi-mi-kapanmadi-mi/>, Erişim Tarihi: 19.09.2016

³³⁷ Habibe Özdal, **Rus Dış Politikasında Ukrayna**, USAK Yayınları, Ankara 2016, s. 141

³³⁸ "Rus NATO'su KGAÖ, Moskova'da toplandı; Gelişmelerden Endişeliyiz", <http://haberus.com/politics/2014/12/23/rus-natosu-kgao-moskovada-toplandi-gelismelerden-endiseliyiz.html>, Erişim Tarihi: 15.11.2016

KGAÖ, Kırım'ın ilhakına net bir tepki göstermemekle birlikte, ilhak sonrası Batı'nın tepkisine de karşı bir duruş sergilemiştir. 2015 Eylül ayında Tacikistan'da düzenlenen KGAÖ toplantısının sonuç bildirisinde, "BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan yaptırım uygulanması ve yeni ayrıştırıcı sınırlar oluşturulması, sınırların kapatılması kabul edilemez."³³⁹ ifadelerine yer verilerek Batı yaptırımları eleştirilmiştir.

KGAÖ, Kırım'ın ilhakından sonra NATO'nun Ukrayna başta olmak üzere eski Sovyet coğrafyasında gerçekleştirdiği tatbikatları da sert bir dille eleştirmiştir. Ukrayna ordusunun ABD ve NATO ile askeri işbirliğini geliştirmek amacıyla Eylül 2014'te gerçekleştirilen tatbikat KGAÖ tarafından, Ukrayna'daki durumu daha kötüye götüreceği endişesi ile eleştirilmiştir. KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja: "İç savaş yaşanan bir ülkede tatbikat düzenlemek, ülke yönetimini ya da çatışmanın taraflarından birini güç kullanmaya zorlamak anlamına gelir."³⁴⁰ diyerek KGAÖ'nün bu eleştirisini dile getirmiştir. NATO'nun Ukrayna'ya verdiği desteği *böl ve yönet* politikasının bir parçası olarak gören Bordyuja, NATO ve ABD'nin Ukrayna politikasını "Slav birliğini bölmek" olarak değerlendirmektedir.³⁴¹

Rusya'nın liderlik ettiği KGAÖ, Ukrayna'daki krizi daha çok Kırım'ın ilhakı dışında ele almaktadır. Genel manada Ukrayna'da devam eden çatışmalara çözüm bulunması gibi yüzeysel söylemlerle tepki gösteren KGAÖ, Batı'nın Rusya'yı izole etme politikasına da karşı çıkmaktadır. KGAÖ, Putin'in Batı'ya karşı politikalar üretmeye çabaladığı önemli bir organizasyondur. Kırım'ın ilhakından sonra Putin'in KGAÖ toplantılarında ortak önlemler alınması gerekliliğini sıklıkla vurgulaması bu çabanın somut bir örneği olarak söylenebilir.

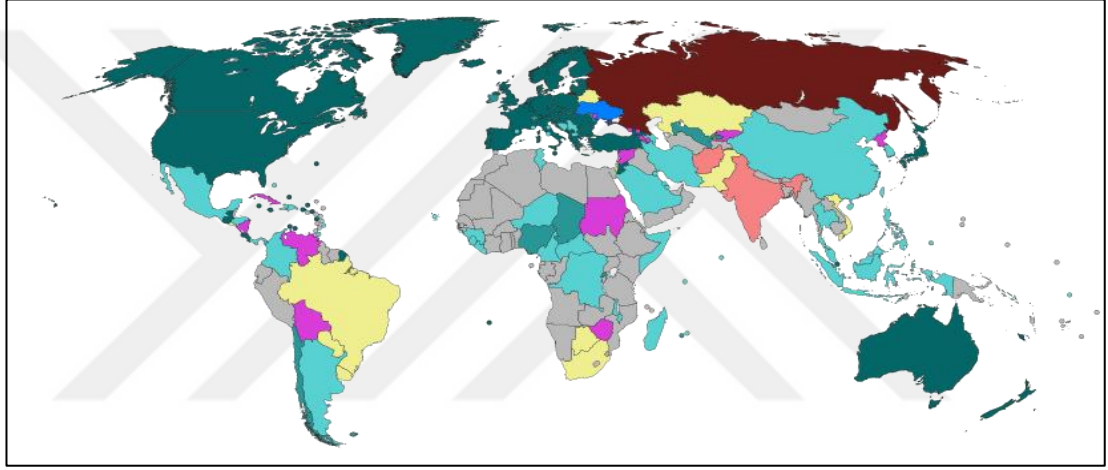
³³⁹ "KGAÖ Liderler Zirvesi Tamamlandı", <http://www.trthaber.com/haber/dunya/kgao-liderler-zirvesi-tamamlandi-203826.html>, Erişim Tarihi: 15.11.2016

³⁴⁰ "KGAÖ'den NATO'ya Ukrayna Tepkisi", https://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_09_23/kgao-nato-ukrayna/, Erişim Tarihi: 15.11.2016

³⁴¹ "KGAÖ Genel Sekreteri: NATO, 'Böl ve Yönet' Politikası Uyguluyor", <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201610231025433395-kgao-nato-bol-yonet/>, Erişim Tarihi: 15.11.2016

BÖLÜM 3. TEPKİLERİN ANALİZ EDİLMESİ

Yanukoviç'in AB ile imzalanması planlanan anlaşmayı askıya alması ile başlayan ve kısa sürede siyasi bir kriz halini alan mesele, bir sonraki aşamada Kırım'a Rusya tarafından asker çıkarılması ve bu askeri müdahale eşliğinde yapılan sözde demokratik bir referandum ile bambaşka bir hal almıştır. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu'na bağlanma kararını takiben Rusya'nın Kırım'ı federal statü ile bünyesine katması genel manada olumsuz birçok tepkiyi beraberinde getirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde uluslararası aktörlerin tepkileri analiz edilecek. Aşağıda verilen harita³⁴² Kırım konusunda verilen tepkileri belirlemektedir:

Haritada:

- renkle belirlenen bölgeler, *barışçıl çözümden yana olduğunu ifade eden devletleri;*
- renkle belirlenen bölgeler, *Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü destekleyen devletleri;*
- renkle belirlenen bölgeler, *Rusya'nın eylemlerini kınayan devletleri;*
- renkle belirlenen bölgeler, *Rusya'nın eylemlerini destekleyen ya da yeni Ukrayna hükümetini kınayan devletleri;*
- renkle belirlenen bölgeler, *Rusya'nın eylemlerini tanıyan devletleri;*
- renkle belirlenen bölgeler, *Ukrayna 'yı;*
- renkle belirlenen bölgeler, *resmi açıklama yapmayan devletleri* ifade etmektedir.

Ayrı ayrı birçok ülkenin konu ile ilgili tepkilerine bakılmıştır. Ancak harita üzerinde genel olarak devletlerin ne düşündükleri gösterilmeye çalışılmaktadır. Harita

³⁴²Harita https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Crimea_reaction_clean.svg adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 20.05.2016

analiz edilecek olursa, Kazakistan, Brezilya, Uruguay, Güney Afrika ve Pakistan gibi ülkelerin sadece sorunun barışçıl yollarla çözümüne vurgu yaptıkları; Çin, Arjantin, Kolombiya ve Meksika gibi ülkelerin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü destekledikleri; Avrupa ve Kuzey Amerika devletlerinin neredeyse tamamının Rusya'ya kınadıkları ve Rus eylemlerini bir işgal olarak değerlendirdikleri; Ermenistan, Mısır, Suriye, Hindistan, Afganistan, Venezuela ve Bolivya gibi ülkelerin de Rus hareketlerini destekledikleri ve tanıdıkları görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Kırım'ın ilhakından hareketle oluşan tepkiler askeri-güvenlik, diplomatik, ekonomik ve Suriye Bunalımı açısından analiz edilecektir.

3.1. Tepkilerin Ekonomik Boyutta Etkilerinin Analizi

Uluslararası ilişkilerde ekonomi, aktörler üzerinde baskı kurabilmek veya bir aktörü eylemlerinden vazgeçirmek için sıkça kullanılan etkili bir yöntemdir. Askeri, politik ve ekonomik gücü ortada olan Rusya da Batı tarafından özellikle ekonomik kısıtlamalar getirilerek dizginlenmeye çalışılmış ve bu sayede hem Kırım'ın ilhaknya hem de Ukrayna'nın genelinde, buradan hareketle ileride oluşabilecek bu tür tehlikelere bir cevap verilmek istenmiştir. ABD Başkanı Obama, ekonomik yaptırımların amacının Putin'e Ukrayna'daki eylemlerinin ekonomik etkilerinin olumsuz olacağını göstermek ve konunun diplomatik yollarla çözüme kavuşturulmasını sağlamak için araç olarak kullandıklarını açıklamıştır.³⁴³ Yine buna benzer birçok açıklama Avrupa liderleri tarafından da yapılmıştı. Rusya'yı uluslararası pazarlardan çıkarma ve Rusya'nın iç ekonomik gelişmesini zayıflatarak müdahalelerini kısıtlamak, Batı'nın ekonomik izolasyonunun temelini oluşturmuştur.³⁴⁴

Almanya Ekonomik Araştırma Enstitüsü tarafından hazırlanan "Kırım ve Ceza: Yaptırımların Avrupa ve Rusya Ekonomileri Üzerindeki Etkisi" başlıklı rapora göre, Batı'nın Rusya'ya Kırım'ın ilhaka ve Doğu Ukrayna'daki faaliyetleri için uyguladığı yaptırımların doğrudan ve dolaylı olarak iki etkisi olduğu belirtilmiştir.

³⁴³ Özdal, H. (Nisan 2014). Ukrayna'da Son Durum ve Yaptırımların Rusya'ya Etkileri. Web: <http://www.usak.org.tr/tr/kose-yazilari/ukrayna-da-son-durum-ve-yaptirimlarin-rusya-ya-etkileri> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁴⁴ Natylie Baldwin, Kermit Heartson, **Ukraine Zbig's Grans Chessboard And How The West Was Checkmated**, Tayen Lane Publishing, 2015, s. 291

Aynı rapora göre yaptırımların doğrudan etkisi GSMH üzerindeki etkisi iken; ticaret, ithalat ve ihracat üzerindeki etkileri ise dolaylı etkiler olarak ele alınmıştır. Yaptırımların doğrudan olan etkisi *Euro* bölgesinde görülmezken Rusya’da oldukça hissedilmiştir.³⁴⁵

AB, Rusya’nın en büyük ticari partneriydi. Kırım’ın ilhakına verilen tepkiler kapsamında uygulanan Batı yaptırımlarının en büyük ayağını AB oluşturmuştur. Haliyle en büyük ticari partnerin birtakım kısıtlamalar uygulaması öncelikle Rus ekonomisinde etkili olmuştur. Ekonomik yaptırımların tam anlamıyla uygulanmaya başladığı Temmuz 2014’ten sonra Rusya’nın en büyük ihracat ürünü olan petrol fiyatlarındaki düşüş, öncelikle Rusya’nın ihracat seviyesini düşürmüştü; bu da Rus ekonomisindeki kötüleşmeyi beraberinde getirmiştir. Rus para birimi olan *Ruble*, *ABD Doları* ve *Euro* karşısında rekor değer kaybetmiş olup bu kayıp Rus ekonomisinin kötüleştiğinin somut göstergesi olmuştur.³⁴⁶ Dünyanın en önemli petrol ihracatçılarından olan Rusya, petrol fiyatlarının düşmesi ile birlikte Batı yaptırımları kapsamında teknolojinin %50’sini ve yazılımının %80’ini aldığı petrol arama faaliyetleri konusunda da büyük kayba uğradı. Genel anlamda Batı teknolojisine bağımlı olan Rus petrol şirketleri yaptırımlardan sonra gelen kısıtlamalar ile teknolojik anlamda %68 oranda etkilendi. Bununla beraber ekonomik yaptırımlar kapsamında listeye alınan Novatek, Rosneft, Gazprom ve Transneft gibi en önemli Rus şirketlerine Batı bankalarından kredi sağlanmaması kararı, bu şirketlerin proje ve faaliyetlerinde küçülme yaşanmasına sebep oldu. Bu şirketler Rus hükümetince sağlanan ekonomik paketlerle faaliyetlerini sürdürse de yeni rezervler keşfetmek yerine hazır rezervlerin artırılması yolunu tercih ettikleri için özellikle 2015 yılında büyüme oranlarını küçültmek zorunda kaldılar ve Rus hükümetinin bu şirketleri ekonomik olarak desteklemesi iç ekonomide bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmiş oldu. Ayrıca petrol ve doğal gaz projeleri için yaptırımlara dâhil olmayan ekonomilerden kredi sağlama yoluna giden bu şirketler projelerin belli miktardaki hisselerini bu ülkelere verdi. Örneğin Novatek, LNG Yanal projesi için Çin bankasından destek

³⁴⁵ Konstantin A. Kholodilin, Aleksei Netsunajev, “Crimea and Punishment: The Impact of Sanctions on Russian and European Economies”, **German Institute for Economic Research Discussion Papers**, No: 1569, Nisan 2015, s.2

³⁴⁶ Askeroğlu, S. (Aralık 2014). Batı’nın Rusya’yı Bitirme Stratejisi. Web: http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya-slav-arastirmalari_merkezi/2014/12/20/7933/batinin-rusyayi-bitirme-stratejisi adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

istemmiş ve projenin %10'unu Çin'e satmıştır. Ama genel anlamda özellikle enerji şirketleri politik bağlantılarını kullanarak Rus hükümetinden destek almış ve ayakta kalabilmişlerdir.³⁴⁷

Batı tarafından Rusya'ya verilen tepki doğrultusunda uygulanan izolasyon politikaları kısmen işe yaramış; her ne kadar esas amacın Rusya'yı ekonomik olarak çökertmek olmadığı söylene de Rus ekonomisi, Kırım ve Ukrayna üzerinden uygulanan yaptırımlardan olumsuz etkilenmiştir. Ancak sorulacak esas soru ve aranacak cevap, Batı'nın verdiği tepkinin ve bu doğrultuda uygulanan ekonomik-finansal yaptırımların yine Batılı liderlerin öne sürdüğü üzere Rusya üzerinde Ukrayna'daki faaliyetlerini sonlandırma konusunda işe yarayıp yaramadığıdır. Üçüncü bölümün ilk başlarında belirtildiği üzere hem ABD hem de Avrupalı ülkeler uyguladıkları yaptırım ve izolasyon politikalarının esas amacı, Rusya'yı Ukrayna'da yaptıklarından ve yapmayı düşündüklerinden vazgeçirmektir. Verilen bilgiler ve Rus ekonomisindeki olumsuz etkileri analiz edecek olursak Rusya'nın özellikle 2014 ve 2015'te ekonomik bir daralmaya girdiği net olarak görülecektir. Ancak bu yaptırımlar politik anlamda pek de Rusya'yı engelleyici boyutta olmamıştır. Bu yorumumun en destekleyici örneği güncel olarak Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığıdır. Nerdeyse tüm Batı ülkeleri Suriye'deki savaşta mevcut Esat yönetimine karşı muhaliflere destek verirken bugün Rus askeri unsurları Esat rejimine karşı savaşan diğer muhalif unsurlara karşı mücadele etmektedir.

Kırım'ın ilhakından önce gösterilen tepkiler ile Rusya'nın Kırım'a asker çıkarmasından sonra Batı'nın bunun bedelinin olacağı yönündeki yaptırımları çağrıştıran açıklama ve tehditleri Rusya üzerinde etkili olmamış ve Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Neredeyse dünyanın hiçbir devleti bunu tanımamış ve kınamıştır; ancak ne tehditler ne de yaptırımlar Rusya'nın Kırım'dan çekilmesini sağlayamamıştır. Yaptırımlardan sonra iç politik bir değerlendirme olarak ekonomik anlamda refah seviyesi düşen Rus halkının Kremlin'in yaptıkları konusundaki fikri de değişmemiş; Rusya'nın Ukrayna'daki politikası halk tarafından destek bulmaya

---

³⁴⁷ Andres Mae, "Impact of Sanctions on the Russian Oil Sector", **Estonian Foreign Policy Institute Policy Paper**, No: 29, Mart 2016, s. 3

devam etmiştir.³⁴⁸ Rusya’da yapılan ankette³⁴⁹ ilhaktan sonra Rus halkının, Putin’in politika ve liderliğine olan inancı artış gösterirken; yaptırım uygulayan AB ve ABD’ye karşı pozitif bakış açısı düzenli olarak gerilemiştir.

Öte yandan, Rusya’ya yönelik yaptırımların petrol fiyatlarına etkisi, piyasa şartlarının tabii bir sonucu olarak sadece Rusya’yla sınırlı kalmamış ve Hazar havzası ile Ortadoğu’nun ABD’yle yakın ilişkileri bulunan petrol ve gaz üreticilerini de etkilemiştir. Rusya’nın yakın çevresinde bulunan ve Rusya’daki ekonomik kırılganlığa karşı duyarlı olan pek çok eski Sovyet ülkesi de Rusya krizini Rusya’dan daha çok hissetmişlerdir. Bu süreçte Azerbaycan’da iki defa devalüasyon yaşanmasının bu anlamda iyi bir gösterge olduğu değerlendirilmektedir.³⁵⁰

3.2. Tepkilerin Diplomatik, Askeri ve Güvenlik Boyutunda Analiz Edilmesi

Ukrayna, Rusya için bir ulusal güvenlik meselesidir. Konuya Ukrayna geneli ve Kırım özelinde bakıldığında Rusya için sadece ekonomik önemi değil, askeri ve güvenlik açısından önemi de yadsınamaz bir gerçektir. Ukrayna, Rusya’nın yüzyıllardır süregelen Akdeniz’e açılma ve Karadeniz’e hâkim olma siyaseti açısından hayati öneme sahip iken; Akyar ve Odessa limanları da ekonomik olduğu kadar askeri ve stratejik açıdan bir o kadar önemlidir.³⁵¹ Soğuk Savaş’tan sonra Avrupa toprakları ilk defa bu denli bir kriz ile karşı karşıya gelmiş; Ukrayna’da Rusya lehine sınırların değişmesi ve Doğu Ukrayna’daki durumun savaşa dönüşme ihtimali Avrupa güvenliğini ciddi manada etkilemiştir.

Batı, Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü ihlal eden Rusya üzerinde ekonomik araçlar gibi bazı diplomatik veya siyasi araçlar da kullanmaya çalışmıştır. Rusya’nın G8 üyeliğinin askıya alınması, NATO-Rusya ilişkilerinin askıya alınması, bazı diplomat ve devlet adamlarına uygulanan yasaklar, Rusya’nın başı çektiği uluslararası organizasyonlara katılmama gibi örnekler bu araçlardan birkaç tanesi olarak söylenebilir. Rusya Batı’nın bu araçları kullanmasını, kendisinin Batı tarafından izole

³⁴⁸ Russell, M. (Mart 2016). Sanctions Over Ukraine Impact On Russia. Web: <https://epthinktank.eu/2016/03/11/sanctions-over-ukraine-impact-on-russia/> adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁴⁹ Anket sonuçlarını gösteren grafik için bakınız: <https://epthinktank.eu/2016/03/11/sanctions-over-ukraine-impact-on-russia/russian-public-opinion-and-sanctions/>. Erişim Tarihi: 25.05.2016

³⁵⁰ “Azerbaycan’da İkinci Devalüasyon”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/azerbaycanda-ikinci-devaluasyon>, Erişim Tarihi: 01.01.2017

³⁵¹ Habibe Özdal, **Rus Dış Politikasında ...**, s. 257

edilme çabası olarak yorumlamaktadır. Bazı uzmanlar, Batı'nın ekonomik, finansal ve enerji araçları üzerinden Rusya'yı dizginleme veya izole etme çabalarının, Rusya ile işbirliğine ihtiyaç duyulan uluslararası terörizmle mücadele, nükleer güvenlik, silahsızlanma ve Suriye başta olmak üzere bazı bölgesel meseleler gibi konulara dikkat çekmektedir. ABD'li siyaset bilimci ve eski Savunma Bakan Yardımcısı Joseph S. Nye'ye göre, Batı, Rusya'yı izole ederken yukarıda sayılan alanlarda Rusya ile geliştirmek ve korumak zorunda olduğu işbirliği ihtiyacını da unutmamalıdır.³⁵²

Batı'nın ekonomik alanda uyguladığı yaptırım ve izolasyon politikası gibi askeri, diplomatik, siyasi ve güvenlik alanlarında da Rusya'yı izole etme çabası, yine ekonomik araçlar gibi Rusya üzerinde etkili olmuş; Rusya, yönünü Batıdan Doğu'ya daha fazla çevirmeye başlamıştır. NATO ile kesilen ilişkiler sonrası Şangay İşbirliği Örgütü'ne daha fazla sarılan Rusya, enerji ve enerji güvenliği konusunda da Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye önem göstermiştir. 2014'ün sonlarında Rusya'da gerçekleştirilen Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) toplantısında Putin'in eski sorunların tekrar gündeme gelmeye başladığını ve bu sorunlardan hareketle yeni sorunların meydana geldiğini açıklaması, Putin'in bu çabaları kapsamında KGAÖ'yi de daha aktif hale getirmeye çalıştığına işaret olmuştur. Putin bu toplantıda KGAÖ üyelerinin ortak önlemler alması gerekliliğine de vurgu yapmıştır.³⁵³

Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhakından sonra bölgesel güvenlik anlamında en tedirgin olan bölge hiç şüphesiz Doğu Avrupa ve Baltıklar oldu. Özellikle Polonya ve Baltık ülkelerinin tehdit algıları ve sert yaptırımlardan yana olan tavırlarından bahsetmiştik. NATO'nun ve ABD'nin de son derece önem verdiği bu bölgelerde Mart 2014'ten sonra NATO tatbikatları artmıştı. Bölgesel güvenlik ve NATO'nun bölgedeki çıkarları çerçevesinde Kırım'ın ilhakinin tepki olarak bölgedeki varlığını artırması ve genişletme çabası, Rusya tarafından askeri güvenliğine yeni bir tehdit olarak algılanmış; Rusya bu anlamda 2014 sonlarında yeni bir askeri doktrin kabul etmiştir. Kabul edilen doktrinde, NATO'nun Rusya sınırına daha fazla yaklaşması, Rusya ve müttefiklerine yönelik toprak talepleri ve güç kullanma potansiyeli en önemli

³⁵² Nye, J. S. (Eylül 2014). Batı, Putin'i Dizginlerken Rusya'yı Kaybetmemeli. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bati-putini-dizginlerken-rusyayi-kaybetmemeli#comments> adresinden 10 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁵³ Şahbazov, İ. (Ocak 2015). Rusya: Yaptırımların Kıskaçındaki Ülke. Web: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/rusya-yaptirimlarin-kiskacindaki-ulke/4141> adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

dış askeri tehditler olarak sayılmıştır. Askeri stratejinin belirlendiği bu doktrinde tehditleri önleme amaçlı olarak, BRICS ve Latin Amerika ülkeleri ile işbirliğinin ilerletilmesi; KGAÖ çerçevesinde güvenlik sisteminin geliştirilmesi ve Şangay İşbirliği Örgütü ile işbirliğinin artırılması gibi konular yer almaktadır.³⁵⁴ Zaten bir tehdit olarak algılanan NATO'nun genişlemesi konusu, NATO'nun Ukrayna'yı bahane ederek Doğu Avrupa ve Baltıklarda faaliyetini artırmasıyla Rusya gündeminde daha fazla yer bulmaya başladı. Rusya'nın karşı çıkmasına rağmen, 2014 Aralık ayında Ukrayna parlamentosunda NATO'ya katılma ile ilgili bir kararın da alınması, Rusya'nın algıladığı tehdidin boyutunu genişletmiştir.³⁵⁵

Görüldüğü üzere; ekonomik yaptırımlar gibi askeri, güvenlik ve diplomatik alanda uygulanan yaptırımlar veya Batı'nın Rusya'yı yalnızlaştırma politikası da Rusya'yı Kırım'ın ilhak ve işgalinden vazgeçirmemiştir. Rusya için önemli bir tehdit olan ve kendisinin Batı tarafından çevreleme politikası olarak değerlendirdiği AB ile NATO'nun genişlemeye devam etme çabaları, Kırım'ın ilhakından sonra oluşan yeni jeopolitik ortamda da devam etmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra geliştirilmeye çalışılan NATO-Rusya ve Avrupa-Rusya ilişkilerinin de güvenlik ve askeri anlamda, Kırım ve Ukrayna'dan sonra pek de olumlu havada seyretmesi mümkün görünmemektedir.

3.3. Suriye Bunalımı ve Ortadoğu'daki Gelişmeler Bakımından Analizi

Suriye penceresinden Ukrayna'ya bakmadan önce, sınırı olmamasına rağmen Rusya'nın neden Suriye'de bu kadar aktif bir politika izlediğini anlamak gerekir. İlk olarak, Rusya'nın Orta Doğu'daki tek askeri (Tartus deniz üssü) üssü Suriye'dedir. Rusya için Esad rejiminin devrilmesi bu üssün kaybedilmesi anlamına gelecektir ve bu da stratejik çıkarlarına bir darbe vuracaktır. Hem Suriye hem de Orta Doğu'da söz sahibi olmak isteyen Rusya, bu üssü kaybetmek istememektedir. İkincisi, enerji alanındaki rekabettir. Doğalgazda rezerv ve üretim bakımından dünya devleri arasında olan küçük Körfez ülkesi Katar'ın, Suriye üzerinden Avrupa'ya döşenmesi düşünülen doğalgaz boru hattı sayesinde, Avrupa'daki doğalgaz piyasasında belirleyici olmak

³⁵⁴ Elnur İsmayilov, "Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", **BİLGESAM Analiz**, No:1190, 25 Şubat 2015, s. 2,3

³⁵⁵ "Rusya'da Yeni Askeri Doktrin: En Büyük Tehdit Nato", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141226_rusya_askeri_doktrin, Erişim Tarihi: 02.10.2016

istememesi etkenlerden biridir. Ancak daha önemlisi Avrupa'nın Rus enerji kaynaklarına bağımlılığının azalmasını isteyen ABD'nin tercihidir. Bu da Rus enerjisinin en önemli tüketicilerinden birinin Avrupa olması sebebi ile Rusya'yı rahatsız etmektedir. Üçüncüsü, Rusya'nın kazanmak için çok uğraş verdiği ve kaybetmek istemediği uluslararası prestij ve küresel bir güç olma düşüncesidir. Ortadoğu'da beliren bu uğraş, kendi prestij çıkarlarını sürdürmek olarak da yorumlanabilir. Dördüncüsü, Suriye'nin Rusya'nın en önemli silah alıcılarından biri olmasıdır. Bugün Suriye ordusu envanterinde Rus yapımı silahlar açık ara öndedir. Son olarak söylenmesi gereken, Suriye ve yakın çevresinde çatışmalara devam eden radikal İslamcı grupların içerisinde savaştan Rusya vatandaşı sayısının yüksek boyutlara ulaşmasıdır. Rusya bu durumu özellikle Kuzey Kafkasya'da radikal hareketlerin artması ve ulusal güvenliğine bir tehdit olarak algılamaktadır.³⁵⁶ Nitekim, yukarıda bahsedildiği üzere, Rusya'nın 2014 yılında güncellenen askeri doktrinde Suriye'nin önemine de vurgu yapılmıştır.

Rusya, 2008'de Gürcistan'ın ve 2014'te Ukrayna'nın Batı ile entegre olma çabalarına sert güç kullanarak cevap vermiştir. Her iki bölge de kendi jeopolitik çıkarları için hayati konumda olmakla birlikte Batı'nın bu alanlara hâkim olmasını engellemek istemiş ve bunu başarmıştır. Rusya'nın Suriye politikasına da bu pencereden bakmak doğru bir bakış açısı olacaktır. Çünkü bazı noktalarda (mesela IŞİD/DAEŞ'le mücadele) Batı ile aynı düşündüğü kanısı olsa da, Rusya genel anlamda Batı'nın Suriye'deki politikası ile çatışmaktadır.³⁵⁷ Rusya'nın Paris'teki terör saldırıları sonrasında, Suriye'deki hava hareketini dünya (özellikle Batı) kamuoyuna yansıtma biçimi, kamu diplomasisi ve psikolojik savaştaki maharetini göstermiştir. Rusya'nın Suriye'de muhtelif muhalif unsurlara yönelik hava hareketinde kullandığı bombaların üzerine “#Paris!” gibi yazılar yazıp sosyal medyada bunları paylaşması oldukça manidardır.³⁵⁸

³⁵⁶ Türkoğlu, S. (Ekim 2015). Suriye, Rusya İçin Neden Önemli? Web: <http://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/suriye-rusya-icin-neden-onemli-952597/> adresinden 19 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁵⁷ Mehmet Efe Çaman, “Suriye Örneğinde Türkiye ve Rusya Arasındaki Jeopolitik İhtilafın İdeolojik Nedenleri”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s. 79

³⁵⁸ “Rusya'dan IŞİD Hedeflerine Paris Mesajlı Füzeler”, <http://www.hurriyet.com.tr/rusyadan-isis-hedeflerine-paris-mesajli-fuze-40016822>, Erişim Tarihi: 01.01.2017

Ağustos 2008 Savaşı'nda gerekli tepkinin verilmemesi ve Suriye'de Esad'ın kırmızı çizgileri ihlaline rağmen cezalandırılmaması, küresel güvenlik yönetiminde bir boşluğun olduğunu göstermiş; bu da Putin'in Ukrayna'da daha cüretkâr davranmasına olanak sağlamıştır.³⁵⁹ Nitekim hem Gürcistan'da hem de Kırım'da bağımsız bir devlete karşı saldırmazlık ilkesi ihlal edilmiş ve Batı'nın bu konudaki reaksiyonunun Rusya açısından pek de caydırıcı veya engelleyici olmadığı tecrübe edilmişti. Rusya, Kırım'ın ilhakından sonra uygulanan yaptırımlar devam ederken, Suriye'deki krizde daha aktif bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu durumdan yola çıkarak, Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçılara verilen desteği unutturmak şeklinde bir analiz yapmak yanlış olmayacaktır.³⁶⁰ Ayrıca Rusya, Suriye'deki varlığı ile yaptırımlara rağmen geri adım atmadığı Ukrayna konusunda anlaşmazlık halinde olduğu Batıya, önemli görülen uluslararası sorunların Rusya'nın onayı olmadan çözülemeyeceği, Rus çıkarları ile çatışmamaları konusunda mesaj verdiği de yorumlanabilir.³⁶¹

Rusya, jeopolitik çıkarları için hayati öneme sahip Ukrayna Krizi'ni kendi lehine çevirerek hallettikten sonra, Suriye meselesine daha fazla angaje olmaya başlamıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere Suriye'de sahip olduğu Tartus Üssü'nün yanı sıra, Lazkiye'de bulunan üstte de askeri varlığını artırma yoluna gitmiş ve 24 Kasım 2015'te Türkiye tarafından uçağının düşürülmesini bahane ederek, Lazkiye'deki Bassel el-Esed Hava Üssü'nde hem asker sayısını hem de teçhizatını artırmıştır. 2014 yılında tüm aktörler Kırım'ın ilhakı ve Ukrayna'da devam eden kriz üzerinde yoğunlaşmış iken; Rusya 2015 yılı itibariyle Suriye'de DAESH ile mücadele adı altında hem Şam rejimine olan desteğini hem de kendi bölgesi dışındaki varlığını da dünyaya göstermek istemiştir.³⁶² Rusya'nın Suriye'de uluslararası terörizmle mücadele etme adı altında Suriye'deki tüm rejime muhalif unsurları hedef alması, Suriye'nin geleceğini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalıştığını göstermektedir.

³⁵⁹ Şaban Kardeş, "Türkiye ve Ukrayna Krizi: Suriye Krizinin ...", s. 5

³⁶⁰ Mannteufel, I. (Ocak 2016). Putin'in Ukrayna Krizindeki Suriye Kozu. Web: <http://www.dw.com/tr/yorum-putinin-ukrayna-krizindeki-suriye-kozu/a-18956977> adresinden 18 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁶¹ Köse, T. (Ekim 2015). Suriye Krizi ve Rusya'nın Uluslararası Sistemle Hesaplaşması. Web: <http://setav.org/tr/suriye-krizi-ve-rusyanin-uluslararasi-sistemle-hesaplasmasi/yorum/31207> adresinden 18 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁶² Burak Çalışkan, "Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi", **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**", Rapor No:14, 22 Mart 2016, s. 8

Çünkü kaybedilmiş bir Suriye, Rusya'nın hem Akdeniz'deki çıkarlarının son bulması anlamına gelecek hem de küresel bir güç olma çabasına ağır bir darbe olacaktır.

SONUÇ

Ukrayna’da baş gösteren siyasi krizi Rusya kendi jeopolitik çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmiş; kendisi için tarihi öneme sahip Kırım’ı işgal ve ilhak etmiştir. Rusya’nın Kırım’ı ilhakı literatürde *sert güç* (hard power) olarak bilinen güç türünün etkili kullanımına örnektir. Bununla birlikte enformasyon savaşı, psikolojik savaş, kamu diplomasisi gibi günümüz uluslararası ilişkiler anlayışında öne çıkan unsurlardan da etkili biçimde istifade ettiğini belirtmek gerekir. Rusya’nın bu genişlemeci politikasına hem devletler hem de uluslararası örgütler tarafından bazı (olumlu ve olumsuz) tepkiler verilmiş ve Batı dünyası tarafından Rusya’yı vazgeçirmek adına yaptırımlar uygulanmışsa da Rusya geri adım atmamıştır. Rusya, Kırım’ı ilhak ederek, Suriye krizinin başından beri dile getirdiği *ülkelerin içişlerine karışmama* düsturu ile çelişmiştir. Kendi aleyhinde bir gelişme söz konusu olduğunda içişlerine karışmak bir tarafa, çıkarları doğrultusunda o bölgeyi işgal dahi edebileceğini göstermiştir.

Bu ilhak, ABD merkezli Batı’nın “demokrasiyi geliştirme” adı altında belli bölgelerdeki varlığının, Rusya’nın hayati önem verdiği coğrafyalarda işlemez olduğunu göstermiştir. Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ve sonrasında ABD liderliğinde uygulanan Rusya’nın izole edilme politikası, akıllara Soğuk Savaş’ın yeniden başlayabileceğini getirmiştir. Ukrayna’da patlak veren kriz ve devamında Kırım’ın Rusya tarafından işgal ve ilhak edilmesi, hem bölgesel açıdan hem de uluslararası ilişkiler açısından önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ancak tarih aynı şartlarla yeniden yaşanmaz. Soğuk Savaş’ın şartları ve enstrümanları ile günümüzün şartları ve araçları arasında farklar vardır. Rusya’nın hedefinin, 21. Yüzyılda ABD’nin sistemi tek başına yönetmesinin, diğer bir deyişle “tek kutuplu dünya” sisteminin gerçekleşmemesi, bunun yerine Çin’in de uzun zamandır altını çizdiği çok kutupluluk yaklaşımının kabul görmesini güç yoluyla temin etmek olduğunu belirtmeliyiz.

Kırım’ın ilhakı neticesinde II. Dünya Savaşı’ndan sonra ilk defa Avrupa’da siyasi sınırlar işgal ve ilhak yolu ile değişmiş, Avrupa güvenliği açısından zaten var olan bir sorun farklı bir boyutta gün yüzüne çıkmıştır. Yapılan uluslararası anlaşmalar ve devletlerin birbirine verdiği taahhütlerin, yine aynı devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda değiştirilebileceği daha doğrusu ihlal edilebileceği ortaya çıkmıştır. Çünkü

1994 Budapeşte Memorandumu ile nükleer silahların imhası karşılığında Rusya, Büyük Britanya ve ABD tarafından Ukrayna'ya toprak bütünlüğünün korunması taahhüt edilmişti. Bu ihlalin, aynı zamanda nükleer silahsızlanma çabalarına da darbe vurmuş olduğu şeklinde bir yorum yaparsak bu yanlış olmayacaktır. Yine bu ilhak, BM Anlaşması'nın da açıkça ihlali olmuştur. Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden Rusya'nın bu ihlali BM Anlaşması'nın geçerliliği konusunda da bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Bir diğer önemli sonuç Karadeniz'de devam eden Batı (NATO) ve Rusya arasındaki rekabet, Kırım'ın ilhak edilmesi ve Akyar gibi önemli bir coğrafyanın tamamen elde edilmesi ile Rusya lehine doğru kaymıştır. Akyar zaten Rusya'nın Karadeniz filosuna ev sahipliği yapmaktaydı. Ancak her ne kadar uluslararası ortamda genel manada tanınmasa da, artık bu coğrafyanın Rusya'nın hâkimiyetinde olması Rusya'yı Karadeniz'de bir adım öne taşımıştır. Yine Suriye'deki Rus politikalarına olan etkisi de Ukrayna Krizi'nin uluslararası ilişkiler açısından başka bir sonucudur. Önce Gürcistan ve sonra Kırım'a verilen tepkilerin yetersizliği veya cılızlığı, Rusya'nın Suriye ve Suriye'den hareketle Ortadoğu politikasında daha serbest kalmasını sağlamıştır. En önemli sonuçlarından bir tanesi de Türkiye açısından Batı ile Rusya'nın gerginliğinin bir fırsata çevrilebilme ihtimalidir. Bilindiği gibi Bulgaristan'a ulaştırılarak buradan Avrupa'ya dağıtılacak Güney Akımı Projesi askıya alınmış; bunun yerine ise gazın Türkiye'ye aktarılacağı Türk Akımı Projesi gündeme gelmiştir. Nitekim, Türk Akımına ilişkin Türkiye-Rusya Antlaşması 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında oluşan atmosferde, Suriye'deki Türkiye-Rusya uzlaşısına paralel olarak imzalanmıştır.³⁶³

Rusya, Kırım'ı ilhak ederek sadece stratejik öneme sahip bir bölgeyi ele geçirmedir. Bununla birlikte ekonomisinin temel taşı olan birçok enerji kaynağını ve daha önce Ukrayna'nın elinde olan Çernomor Neftgaz gibi bazı önemli şirketlere de sahip oldu. Bu kazanımlar Rusya'nın iç kesimlerdeki kaynaklarından daha ucuza mal ettiği daha kârlı kaynaklar anlamına gelmektedir.³⁶⁴ Bu kazanımlarla birlikte

³⁶³ "Türkiye ve Rusya Türk Akımı Projesini İmzaladı", <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37607207>, Erişim Tarihi: 01.01.2017

³⁶⁴ Toğrul İsmayil, "Ruslar Kırım'da Neleri Ele Geçirdi?", *EkoAvrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 7, Sayı 27, 2014, s. 49

Rusya'nın Kırım'ı ilhakından sonra Kırım ekonomisinin en önemli unsurlarından olan turizm sektörü, Batı'nın yaptırımları ve yasakları ile ağır bir yara almış; yeni bir coğrafyanın Rusya'ya dâhil olması da Rus ekonomisi açısından bir yük meydana getirmiştir. Kırım sebebi ile uygulanan ekonomik kısıtlamalar da buna eklendiğinde Rusya için özellikle ekonomik anlamda ciddi bir eksilme kendini göstermiştir.

İlhaktan sonra Kırım'da baş gösteren ve özellikle Kırım Tatarları'nı etkileyen insan hakları ihlalleri de apayrı bir konu olarak ortaya çıkmıştır. 1944 yılındaki büyük sürgünde anavatanlarından zorla sürgün edilen Tatar Türkleri, Kırım'ın ilhak edilmesinden sonra da hak ihlalleri ve birtakım kısıtlamalar ile karşılaştılar. Kırım'ı Ukrayna'nın bir parçası olarak kabul etmeye devam eden Kırım Tatarları, Ukrayna pasaportlarından vazgeçerek Rusya pasaportu almaları konusunda zorlanmış, sözde suçlar sonrasında adil olmayan yargılamaya tabi tutulmuş, toplumsal hareketlerine engel olunmuş, Kırım Tatar Milli Meclisi aşırı örgüt olarak nitelendirilip yasaklanmış, Kırım Tatar Milli Meclisi liderleri Mustafa Abdülcemil Kırımoglu ve Rifat Çubarov gibi kişilere Kırım'a giriş yasağı koyulmuştur. Bu durum, Rusya'nın Kırım'da sadece jeopolitik olarak değil, etnik olarak da bir şeyleri değiştirme çabalarının göstergesidir. Kırım'ın bağımsızlığı ve Rusya'ya bağlanmasını öngören referanduma katılmayan Kırım Tatarlarının durumu yaşanan gelişmeler çerçevesinde endişe teşkil etmekte ve bunun daha ne kadar süreceği kestirilememektedir.

Bu çalışmada tespit edilen en önemli çıktılardan birisi de Şangay İşbirliği Örgütü'ne Rusya ile birlikte hükmeden Çin'in krizdeki tutumunun çarpıcılığıdır. Her ikisi de çok kutuplu bir uluslararası sistem arzusunu taşıyan bu iki aktörden birinin böylesine hayati bir konuda diğerine açık destek vermemesi (Çin'in Rusya'ya), BM hukukunun birinci öncelik olarak algılandığının ve Çin'in ulusal endişelerine verdiği önemin açık göstergeleridir.

Son olarak, Kırım'ın ilhakından sonra uluslararası aktörler tarafından verilen tepkinin geçerliliği veya işe yarayıp yaramadığını tartışmak yerinde olacaktır. Hemen hemen tüm ülke liderleri ve uluslararası örgüt yöneticileri, ilhak sonrası verdikleri tepki ile uyguladıkları yaptırımlardaki amacın Rusya'yı zora sürüklemek ve ekonomik olarak bitirmek olmadığını vurgulamışlardır. Buradaki asıl amacın Rusya'yı bağımsız bir devletin toprak bütünlüğüne karşı saygısızlığından ötürü cezalandırmak ve

vazgeçirmeye çalışmak olduğu yine liderler tarafından defalarca dile getirilmiştir. Aynı ülke ve örgütler Kırım'ın yasadışı ilhakını tanımadıklarını, tanımayacaklarını ve Kırım'ı Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olarak gördüklerini birçok kez açıklamışlardır. Batı tarafından önce diplomatik araçların sonra da ekonomik ambargoların Rusya'yı özellikle ekonomik açıdan zor soktuğu doğrudur. Ancak ne ilhaktan önce ortaya atılan tehditler ne de ilhaktan sonra ortaya koyulan tepkiler Rusya'nın fikir ve politikasını değiştirmeye yetmedi. Rusya'nın önce Gürcistan ve sonra Ukrayna'da askeri unsurları ile birlikte attığı adımlara Batı'nın ekonomik ve diplomatik araçlarla cevap vermesi, her ne kadar sıcak savaş ihtimalini ortadan kaldırsa da, Rusya'nın kararlı ve saldırgan tutumunu değiştirememiş, değiştiremediği gibi sonraki adımları için daha da cesur hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

- AKMAN, Halil, “Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu”, **Turkish Studies**, Sayı 9, Kış 2014, s. 1-20.
- ALKAN, Mustafa Nail, “Almanya-Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 45, Bahar 2015, s. 215-227.
- ASKER, Ali, “Kırım: Zorla Statü Değişikliği”, **EkoAvrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 7, Sayı 27, 2014, s. 4-13.
- ASLAN, Halil Kürşad, “Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti’nin Orta Doğu Politikası”, **Akademik Orta Doğu**, Cilt 9, Sayı 1, 2014, s. 29-55.
- AYDINGÜN, İsmail, “Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı: Avrasya’nın Geçiş Ülkesi Ukrayna, **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar-Türkiye İle İlişkiler**, Ed: İsmail Aydingün; Çiğdem Balım, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- BALDWIN, Natylie; HERATSONG, Kermit, **Ukraine Zbig’s Grans Chessboard And How The West Was Checkmated**, Tayen Lane Publishing, 2015.
- BAYRAKLI, Enes, “Avrupa Birliği’nin Ukrayna Krizi ile İmtihani”, **SETA Perspektif**, Sayı 40, Mart 2014.
- BELKIN, Paul; MIX, Derek E; WOEHREL, Stephen, “NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe”, **Congressional Research Service CRS Report**, 31 Temmuz 2014.
- BİNGÖL, Oktay, “Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörüler”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 41, Yaz 2014, s. 15-38.
- BİNGÖL, Oktay; VARLIK, Ali Bilgin, ”NATO’nun 2014 Galler Zirvesi”, **Merkez Strateji Enstitüsü**, Rapor No: 001, 9 Eylül 2014.
- BOZKURT, Giray Saynur, “Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da Kadife Devrimler”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 9, Bahar 2006, s. 151-167
- BRZEZINSKI, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Yayınları, İstanbul 2014.
- ÇALIŞKAN, Burak, “Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi”, **İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**, Rapor No:14, 22 Mart 2016.

ÇAMAN, Mehmet Efe, “Suriye Örneğinde Türkiye ve Rusya Arasındaki Jeopolitik İhtilafın İdeolojik Nedenleri”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s. 64-99.

DAGDEVERENIS, Dimitrios, “NATO Response To Russia After Crimea”, **Bridging Europe**, Working Paper No: 38, Kasım 2015.

Dansk Institut For Internationale Studier, “Great Power Politics and the Ukrainian Crisis: NATO, EU And Russia After 2014”, **DIIS Report**, No:18, 2014.

DEMİR, Sertif, “Ukrayna Krizi: Yeni Küresel Politik Düzenin Başlangıcı”, **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed. Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014.

DERMAN, G. S; ONGORAVA, Y., “Ukrayna’da Siyasi Kriz”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 42, Yaz 2014, s. 11-23.

DINAN, Desmond, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi** (Çev. Hale Akay), Kitap Yayınları, İstanbul 2005.

DUGİN, Aleksandr, **Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım** (Çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları (8. Baskı), İstanbul 2014.

DÜZDABAN, Erdal, “AGİT ve Ukrayna Krizi”, **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed: Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014.

EKİCİ, Hilal, *Kırım Krizi ve Uluslararası Aktörlerin Krize Yaklaşımları (2015)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

ERCAN, Murat, “Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon mu? İlhak mı?”, **The Journal Of Academic Social Science Studies**, Sayı 32, Yaz 2015, s. 95-113

FOXALL, Andrew, “Putin’s Peninsula: Crimea’s Annexation and Deterioration”, **Russia Studies Centre Policy Paper**, No: 4, 2015.

GARDNER, Hall, **Crimea, Global Rivalry And The Vengeance Of History**, Palgrave Macmillan, 2015.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, “Moldova’nın AB Üyeliği Sürecinde Gagauz Özerk Bölgesi Bağımsızlığa mı Yürüyor?”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı, 43, Güz 2014, s. 17-42

GRIGAS, Agnia, **Beyond Crimea: The New Russian Empire**, Yale University Press, 2016.

GÜRSELLER, Ceren, “Kırım’ın Self Determinasyonu Nasıl Yorumlanabilir?”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 43, Güz 2014, s. 87-115

İNAYEH, Alina, “Largely Immune to Russian Pressures”, **The German Marshall Fund of the United States Europe Policy Paper**, Ed: Joerg Forbrig, Sayı, 1, 2015.

İMANBEYLİ, Vügar, “Ülke İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi”, **SETA Perspektif**, Sayı 36, Mart 2014.

İNAT, Kemal, “Birleşme Sonrasında Almanya’nın Dış Politikası: Normalleşmenin Son Adımları”, **Bilgi Dergisi**, Sayı 18, 2009, s. 1-37

İSMAYİL, Toğrul, “Ruslar Kırım’da Neleri Ele Geçirdi?”, **EkoAvrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 7, Sayı 27, 2014, s. 48-49

İSMAYILOV, Elnur, “Rusya-NATO Rekabetinde Baltık Ülkelerinin Güvenliği Sorunu”, **BİLGESAM Analiz**, No: 1250, Ekim 2015.

İSMAYILOV, Elnur, “Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya’nın Yeni Askeri Doktrini”, **BİLGESAM Analiz**, No:1190, 25 Şubat 2015.

JENKINS, Brian, **Crisis In Crimea: A Historical Lead Up To The Conflict Between Russia And Ukraine**, Createspace Independent Publishing Platform, 2014.

KARADELİ, Cem, “Ukrayna’da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar”, **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed: Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014.

KARASAR, Hasan Ali, “Kırım Niçin Önemli?”, **2023 Dergisi**, Sayı 155, Mart 2014, s. 4-7.

KARDAŞ, Şaban, “Türkiye ve Ukrayna Krizi: Suriye Krizinin İzdüşümleri”, **Ortadoğu Analiz**, Sayı 62, Mayıs-Haziran 2014, S. 4-6

KELKİTLİ, Fatma Aslı, “Kırım: Rusya İçin Vazgeçilmez Yarımada”, **Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi**, Ed: Hasret Çomak; Caner Sancaktar; Zafer Yıldırım, Beta Yayınları, İstanbul 2014.

KHODILIN, Konstantin A, NETSUNAJEV, Aleksei, “Crimea and Punishment: The Impact of Sanctions on Russian and European Economies”, **German Institute for Economic Research Discussion Papers**, No: 1569, Nisan 2015.

KİREÇÇİ, M. Akif; TEZCAN, Selim, **Kırım'ın Kısa Tarihi**, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi, Yayın No: 24, Çev. Can E. Çekiç, Ankara 2014.

KOÇAK, Muhammet, "Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna", **SETA Analiz**, Sayı 35, Ağustos 2015.

KÖROĞLU ÖZKURAL, Nergiz, "Avrupa Birliği ve Rusya'nın Güç Alanları Arasında Kalan Ukrayna'da Yaşanan Halk Ayaklanmaları: Turuncu Devrim ve Meydan Devrimi", **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, Ocak 2015, s. 31-52.

KROPATCHEVA, Elena, "The Evolution of Russia's OSCE Policy: From the Promises of the Helsinki Final Act to the Ukrainian Crisis", **Journal of Contemporary European Studies**, 23:1, 2015.

KUZIO, Taras, **Ukraine-Crimea-Russia Triangle Of Crimea**, Ibidem-Verlag, 2007 Stuttgart 2007.

KUZIO, Taras, "From Kuchma to Yushchenko Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution", **Problems of Post-Communism**, Sayı 2, Mart/Nisan 2005, s.29-44.

KUZIO, Taras Kuzio, "Ukraine's Orange Revolution The Opposition's Road to Success", **Journal Of Democracy**, Sayı 2 Nisan 2005, s. 117-130.

KWIATKOWSKA, Anna; POPLAWSKI, Drodz and Konrad, "The German reaction to the Russian-Ukraine Conflict-Shock and Disbelief", **OSW Commentary Center for Eastern Studies**, No:132, Nisan 2014.

MAE, Andres, "Impact of Sanctions on the Russian Oil Sector", **Estonian Foreign Policy Institute Policy Paper**, No: 29, Mart 2016.

MARPLES, David R.; MILLS, Frederick V., **Ukraine's Euromaidan Analyses of a Civil Revolution**, Ibidem-Verlag, Stuttgart 2015.

MCKEINZE, Brent, "The Crisis in Crimea – Voices From Canada: A Qualitative Study", **Journal Of Eastern European And Central Asian Research**, Sayı 2, 2014, s. 83-88.

MENON, Rajan; RUMER, Eugene, **Conflict in Ukraine: The Unwindin of the Post-Cold War Order**, The MIT Press, Cambridge 2015.

MILLS, Frederick V. "Understanding the Euromaidan: The View from the Kremlin", Eds. David R. Marples; Frederick V. Mills, **Ukraine's Euromaidan Analyses of a Civil Revolution**, Ibidem-Verlag, Stuttgart 2015.

NELSON, Rebecca M. "U.S Sanctions on Russia: Economic Implications", **Congressional Research Service CRS Report**, Şubat 2015.

OĞURLU, Zahit, "Enerji Güvenliğinde Karadeniz Bölgesinin Jeopolitiği ve Kırımın Önemi", **Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ed: Hasret Çomak, Meliha Özlem Ultan, Kocaeli 2014.

OĞUZ, Şafak Oğuz, "NATO's Mistakes That Paved The Way For Russia-Ukraine Crisis", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 45, Bahar 2015, s. 1-12.

OLÇAR, Kemal, **Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

OSCE Office For Democratic Institutions And Human Rights, "OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report", Warsaw 28 April 2010.

ÖZARSLAN, Bahadır Bumin, "Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 10, Sayı, 39, 2014, s. 97-135.

ÖZDAL, Habibe; ÖZERTEM, Hasan Selim; HAS, Kerim; YEGİN, Mehmet, "Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu", **USAK Analiz**, No: 28, Aralık 2014.

ÖZDAL, Habibe, **Rus Dış Politikasında Ukrayna**, USAK Yayınları, Ankara 2016.

ÖZEL, Merve Suna, "Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri, **IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – II**, İstanbul 2015.

SALUSCHEV, Sergey, "Annexation of Crimea: Causes, Analysis & Global Implications", **Global Societies Journal**, Vol. 2, Summer 2014, s. 37-47.

SARAÇLI, Murat, "Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikasında Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 45, Bahar 2015, s. 69-88

SARI, Gözde (2015), *AB Yolunda Ukrayna: Avrupa Komşuluk Politikası ve AB-Ukrayna İlişkileri*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

SARIKAYA (2014), Gül, *Ukrayna Jeopolitiği Bağlamında Kırım ve Kırım Türkleri Sorunu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara 2014.

SARIKAYA, Yalçın, “Turuncuya Veda: Ukrayna’nın Kritik Seçimi”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 25, Bahar 2010, s. 1-10

SARIKAYA, Yalçın; SARIKAYA, Gül, “NATO Zirvesinin Ardından Ukrayna Krizi”, **EkoAvrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 7, Sayı 28, 2014, s. 18-23.

SUSHKO, Oleksandr, “The International Implications of Ukraine’s Orange Revolution”, **PONARS Eurasia Policy Memo 356**, November 2004.

ŞAHİN, Cemile, “Rus Yayılmacılığına Bir Örnek: 1944 Kırım Tatar Türklerinin Sürgünü”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 39, Ağustos 2015, s. 326-339.

TRENIN, Dimitri, “Kırım’daki Kriz İkinci Soğuk Savaşa Yol Açabilir”, **Kırım Krizini Nasıl Okumalı?**, DÜBAM Yayınları, İstanbul 2014.

WENERSKI, Lukasz, “Polish Foreign Policy: Challenging Years Have Come”, **Open Society Foundations**, Policy Paper 4/2015, Aralık 2015.

WILSON, Andrew, “Ukraine’s Orange Revolution, NGO’s and the Role of the West”, **Cambridge Review of International Affairs**, Sayı 1, Mart 2006, s. 21-32.

WILSON, Andrew, **Ukraine’s Orange Revolution**, Yale University Press, 2005.

WILSON, Andrew, **Ukraine Crisis: What It Means for the West**, Yale University Press, 2014.

YALÇINKAYA, Alaeddin, “Rus Realpolitığının Ertelelediği Sorun: Kırım”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 8, Kış 2015, s. 99-113.

YAPICI, Merve İrem, “NATO-Rusya İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”, **38.Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

YILMAZ, Salih, “Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi”, **SDE Bakış**, No 13, Ağustos 2015.

Gazeteler

BAŞLAMİŞ, Cenk, “Ukrayna Çıkış Arıyor”, **Milliyet Gazetesi**, 1 Ekim 2007.

BİLA, Fikret, “Putin’in Tarihi Çıkışı”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Şubat 2007.

GEZEN, Burak; KÜÇÜKKURU, Ersan, “ABD Savaş Gemisi Çanakkale Boğazından Geçti”, **Hürriyet Gazetesi**, 10 Nisan 2014.

HACIOĞLU, Nerdun; ELVEREN, Muammer, “Kırım Pozu: Yeni Soğuk Savaş”, **Hürriyet Gazetesi**, 3 Mart 2014.

HACIOĞLU, Nerdun, “Rusya Dediler”, **Hürriyet Gazetesi**, 17 Mart 2014.

KOHEN, Sami, “Yeni Bir Kırım Harbi mi?”, **Milliyet Gazetesi**, 1 Mart 2014.

“ABD’den Rusya Sınırında Tehlikeli Adım”, **Milliyet Gazetesi**, 21 Nisan 2014.

“AB-Ukrayna Siyasi Orak Oldu”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 21 Mart 2014.

“AB’de Rusya Bölünmesi Aşılmıyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Mayıs 2014.

“AB’den Rusya’ya Sert Kırım Tepkisi”, **Sabah Gazetesi**, 15 Nisan 2016.

“Putin’e Kırım’ı İşgal İzni”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 2 Mart 2014.

“Rusya Kırım’la Yetinmiyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 15 Mart 2016.

“Turuncu Kıl Payı Kazandı”, **Milliyet Gazetesi**, 7 Ekim 2007.

“Ukrayna’da Yine Devrim Olacak”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 4 Mart 2014.

İnternet Kaynakları

Akçadağ Alagöz, E.(Mayıs 2010). Seçimlerin Ardından Ukrayna’nın Yönü. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/782/-secimlerin-ardindan-ukrayna%C2%92nin-yonu/#.Vs2QQvmLTIV> adresinden 10 Kasım 2015 tarihinde alınmıştır.

Akçadağ Alagöz, E. (Mart 2010). Yükselen Güç Çin’in Dünden Bugüne Dış Politika Analizi. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/865/-yükselen-guc-cinin-dunden-bugune-dis-politika-analizi/#.WBRuxPqLTIU> adresinden 5 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

Alperen, Ü. (Nisan 2014). “Ukrayna Krizi ve Çin: Tehdit mi, Fırsat mı? Web: <http://www.bilgesam.org/incele/1094/-ukrayna-krizi-ve-cin--tehdit-mi--firsat-mi-/#.WBR2zPqLTIU> adresinden 5 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

Asenova, M. (Mart 2014). Southeast Europe: Reactions to the Crisis in Ukraine. Web: http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42094&no_cache=1#.V6mzopiLSUk adresinden 5 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

Asker, A. (Kasım 2010). Ukrayna’da Seçim Sonuçları Kesinleşti. Web: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2010/02/10/3358/ukraynada-secim-sonuclari-kesinlesti> adresinden 15 Aralık 2015 tarihinde alınmıştır.

Askeroğlu, S. (Aralık 2014). Batı'nın Rusya'yı Bitirme Stratejisi. Web: <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya-slav-arastirmalari/merkezi/2014/12/20/7933/batinin-rusyayi-bitirme-stratejisi> adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Bernstorf, J. (Aralık 2014). 2014'te Alman Dış Politikası. Web: <http://www.dw.com/tr/2014te-alman-d%C4%B1%C5%9F-politikas%C4%B1/a-18165048> adresinden 5 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

Castille, M. A; Finlan, P; Levy, M. R. (Nisan 2014). U.S And EU Sanctionsin Response to Russia'a Annexation of Crimea. Web: <http://www.faegrebd.com/us-and-eu-sanctions-in-response-to-russias-annexation-of> adresinden 5 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

Charbonneau, L; Donath, M. (Mart 2014). U.N General Assembly Declares Crimea Secession Vote Invalid. Web: <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-un-idUSBREA2Q1GA20140327> adresinden 3 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Day, M. (Mayıs 2015). Poland Increases Military Spending in Response to Russia's Belligerence. Web: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/poland/11641852/Poland-increases-military-spending-in-response-to-Russias-belligerence.html> adresinden 5 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Demirkan, B. (Şubat 2016). Romanya'ya 1000 ADB Askeri. Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160223_abd_romanya_asker adresinden 10 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Demirtaş, B. (Mayıs 2014). Sivil Gücün Reelpolitikle İmtihanı: Almanya ve Ukrayna Krizi. Web: <http://www.analistdergisi.com/sayi/2014/07/sivil-guc-un-reelpolitik-le-ımtihani-almanya-ve-ukrayna-krizi> adresinden 6 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

Demirtaş, B. (Mayıs 2014). Uzman Gözünden Avrupa Birliği ve Ukrayna Krizi: Çıkarlar ve Değerler Paradoksu. Web: <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/1088-uzman-gozunden-avrupa-birligi-ve-ukrayna-krizi-cikarlar-ve-degerler-paradoksu> adresinden 12 Nisan tarihinde alınmıştır.

Deyong, K. (Mart 2014). U.S Warns Russia Against Annexing Crimea. Web: <https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-warns-russia-against->

[annexing-crimea/2014/03/16/2b4a7006-ad45-11e3-9627-c65021d6d572_story.html](http://www.bilgesam.org/incele/2014/03/16/2b4a7006-ad45-11e3-9627-c65021d6d572_story.html) adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Dunn, A. M; Simith, J. M. (Nisan 2014). Russia and Ukraine Update: The U.S Has Stopped Issuing of Export Licences to Russia and the U.S, Canada and the EU Have Expanded Sanctions, Bur Loan Guarantees to Ukraine Provide Opportunities for U.S Businesses. Web: <http://www.stewartlaw.com/Article/ViewArticle/997> adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Erdurmaz, S. (Ocak 2010). NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerine Bir Bakış. Web: <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/660-nato-rusya-federasyonu-iliskilerine-bir-bakis> adresinden 20 Nisan2016 tarihinde alınmıştır.

Gafarlı, O. (Ağustos 2011). ABD-Rusya İlişkilerinde Yenilenme Süreci ve Kafkasya Faktörü. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/35/-abd-rusya-iliskilerinde-yenilenme-sureci-ve-kafkasya-faktoru/#.V0foCPmLTIU> adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Göksedef, E. (Ağustos 2016). Putin Dönemi Türk-Rus İlişkileri. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/putin-donemi-turk-rus-iliskileri> adresinden 9 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Grant, C. G. (Nisan 2014). Can the EU Help Belarus to Guard It's Independence? Web: http://www.cer.org.uk/insights/can-eu-help-belarus-guard-its-independence?utm_source=All+email+3+April+14&utm_campaign=dd573dfaaf+Insight+3+April+14+3+2014&utm_medium=email&utm_term=0_2142f23845-dd573dfaaf-301847713 adresinden 13 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

İsmayil, E. (Nisan 2014). Moldova'da Ayrılıkçı Bölgeler Sorunu ve Rusya-Batı Rekabeti. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/1812/-moldova'da-ayrilikci-bolgeler-sorunu-ve-rusya-bati-rekabeti/#.V6LwveiLTIU> adresinden 20 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

İsmayilov, E. (Temmuz 2014). Kırım Krizi Sonrası NATO-Rusya Gerilimi. Web: <http://www.bilgesam.org/incele/1728/-kirim-krizi-sonrasi-nato-rusya-gerilimi/#.VzArw4SyOko> adresinden 20 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Jones, K. (Mart 2014). Canada's Harper Visits Kiev to Laud Coup, Threaten Russia. <https://www.wsws.org/en/articles/2014/03/24/canu-m24.html> adresinden 20 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Kakachia, K. (Eylül 2014). Georgia and the Ukraine Crisis. Web: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/kornely-kakachia/georgia-and-ukraine-crisis> adresinden 10 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Karaca, K. (Mayıs 2014). Dağlık Karabağ – Kırım Hayaleti. Web: <http://www.dw.com/tr/da%C4%9Fl%C4%B1k-karaba%C4%9Fk%C4%B1r%C4%B1m-hayaleti/a-17627792> adresinden 12 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Kissinger, H. (Mart 2014). To Settle the Ukraine Crisis, Start at the End. Web: https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html?utm_term=.9128d69729b2 adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Klus, A. (Kasım 2014). Poland on the Frontlines of the Ukraine Crisis. Web: <http://www.neweasterneurope.eu/interviews/1387-poland-on-the-frontlines-of-the-ukraine-crisis> adresinden 5 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Knott, E; Rinnert, D. (Haziran 2014). The Ukraine Crisis has Complicated Moldova's Political Situation Ahead of Signing an Association Agreement with the EU. Web: <http://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2014/06/13/the-ukraine-crisis-has-complicated-moldovas-political-situation-ahead-of-signing-an-association-agreement-with-the-eu/> adresinden 20 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

Köse, T. (Ekim 2015). Suriye Krizi ve Rusya'nın Uluslararası Sistemle Hesaplaşması. Web: <http://setav.org/tr/suriye-krizi-ve-rusyanin-uluslararasi-sistemle-hesaplasmasi/yorum/31207> adresinden 18 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Lemieux, J. (Ekim 2015). Ukraine Crisis a Key Issue in Canada's Election. Web: <https://www.yahoo.com/news/ukraine-crisis-key-issue-canadas-election-091614378.html?ref=gs> adresinden 20 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Lihua, Z. (Nisan 2015). Explaining China's Position on the Crimea Referendum. Web: <http://carnegieendowment.org/2015/03/31/explaining-china-s-position-on-crimea-referendum-pub-59600> adresinden 5 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

Lourie, R. (Ocak 2016). Ukrayna Krizi Neyin Provası. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ukrayna-krizi-neyin-provasi> adresinden 18 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Mannteufel, I. (Ocak 2016). Putin'in Ukrayna Krizindeki Suriye Kozu. Web: <http://www.dw.com/tr/yorum-putinin-ukrayna-krizindeki-suriye-kozu/a-18956977> adresinden 18 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Minzazari, D. (Eylül 2014). Romania Pushes NATO on Securing Black Sea Area in Response to Russia's Militarization of Crimea. Web: http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42865&cHash=d2b267c24f6dd3470254542a82650623#.V62KICiLTIW adresinden 20 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Noack, R. (Aralık 2014). Why do nearly 40 percent of Germans endorse Russia's annexation of Crimea? Web: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/11/28/why-do-nearly-40-percent-of-germans-endorse-russias-annexation-of-crimea/> adresinden 6 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

Nougayrede, N. Poland's warning to Europe: Russia's Aggression in Ukraine Changes Everything. Web: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/apr/10/poland-warning-europe-russia-aggression-ukraine-smolensk-plane-crash> adresinden 6 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Nye, J. S. (Eylül 2014). Batı, Putin'i Dizginlerken Rusya'yı Kaybetmemeli. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bati-putini-dizginlerken-rusyayi-kaybetmemeli#comments> adresinden 10 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

O'connor, P. (Şubat 2014). ABD'nin Ukrayna'daki Rejim Değişikliği Operasyonu Sızdırılmış Diplomatik Telefon Görüşmesinde Açığa Çıktı. Web: https://www.wsws.org/tr/2014/feb2014/ukra-f11_prn.html adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Oğan, G. (Eylül 2014). Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı IŞİD. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isisd> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Örmeci, O. (Mayıs 2015). Ukrayna Krizi ve Rusya'nın Batı ile Satrancı. Web: <http://ydemokrat.blogspot.com.tr/2015/05/ukrayna-krizi-ve-rusyann-bat-ile-satranc.html> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Özçelik, S. (Şubat 2016). Almanya'nın Rusya Politikası ve Kırım. Web: <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/almanya-nin-rusya-politikasi-ve-kirim/143125/>

adresinden 8 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Özdal, H. (Nisan 2014). Ukrayna'da Son Durum ve Yaptırımların Rusya'ya Etkileri.

Web: <http://www.usak.org.tr/tr/kose-yazilari/ukrayna-da-son-durum-ve-yaptirimlerin-rusya-ya-etkileri> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Piekos, W. (Temmuz 2015). The Risks and Rewards of SCO Expansion. Web:

<http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/risks-rewards-sco-expansion/p36761> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Pifer, S. (Haziran 2014). Ukraine, Russia and the U.S Policy Response. Web:

<http://www.brookings.edu/research/testimony/2014/06/05-ukraine-russia-us-policy-response-pifer> adresinden 11 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

Prentice, A. (Nisan 2014). France's Le Pen in Moscow, Blames EU For New Cold

War. Web: <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-le-pen-russia-idUSBREA3B09I20140412> adresinden 15 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

Ramani, S. (Ocak 2016). Belarus's anti-Kremlin Tilt: Why Europe's Last Dictatorship is Drifting Away from Russia. Web: http://www.huffingtonpost.com/samuel-ramani/belarus-antikremlin-tilt_b_9052152.html adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde

alınmıştır.

Rame, S. (Mart 2014). Renzi Ammonisce La Russia: Una Violazione Inaccettabile.

Web: <http://www.ilgiornale.it/news/interni/renzi-ammonisce-russia-violazione-inaccettabile-997741.html> adresinden 1 Şubat tarihinde alınmıştır.

Repnikova, M. (Nisan 2014). Why China Stands To Benefit From Ambiguity On

Crimea. Web: <http://www.eastasiaforum.org/2014/04/17/why-china-stands-to-benefit-from-ambiguity-on-crimea/> adresinden 6 Ağustos tarihinde alınmıştır.

Rinna, T. (Kasım 2015). How Will the New Canadian Government Handle the Crisis in Ukraine? Web: <http://www.neweasterneurope.eu/interviews/1784-how-will-the-new-canadian-government-handle-the-crisis-in-ukraine> adresinden 21 Şubat 2016 tarihinde

alınmıştır.

Russell, M. (Mart 2016). Sanctions Over Ukraine Impact On Russia. Web:

<https://epthinktank.eu/2016/03/11/sanctions-over-ukraine-impact-on-russia/>

adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Sanchez, W. A. (Mart 2014). Latin Americaas Mixed Response To The Ukraine Crisis. Web: <http://laopinion.com/2014/03/28/latin-americas-mixed-response-to-the-ukraine-crisis/> adresinden 2 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

Satke, R. (Nisan 2014). Kazakhstan Opposition Fears Ukraine's "Russian Spring. Web: <http://thediplomat.com/2014/04/kazakhstan-opposition-fears-ukraines-russian-spring/> adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Speck, U. (Mart 2015). German Power and the Ukraine Conflict. Web: <http://carnegieeurope.eu/2015/03/26/german-power-and-ukraine-conflict> adresinden 20 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.

Sreekumar, A. (Ağustos 2014). Which Country Relies Most Heavily On Russian Gas? Web: <http://www.usatoday.com/story/money/business/2014/08/31/which-country-depends-most-heavily-on-russian-gas/14758961/> adresinden 15 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Stuenkel, O. (Mart 2014). Why Brazil Has Not Criticised Russia Over Crimea. Web: <http://noref.no/Themes/Emerging-powers/Publications/Why-Brazil-has-not-criticised-Russia-over-Crimea> adresinden 2 Ağustos 2016 tarihinde alınmıştır.

Şahbazov, İ. (Ocak 2015). Rusya: Yaptırımların Kıskaçındaki Ülke. Web: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/rusya-yaptirimlarin-kiskacindaki-ulke/4141> adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Tertrais, B. (Mart 2014). France and Ukraine Crisis: A Delicate Balancing Act. Web: http://www.europeanleadershipnetwork.org/france-and-the-ukraine-crisis-a-delicate-balancing-act_1265.html adresinden 15 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

Türkoğlu, S. (Ekim 2015). Suriye, Rusya İçin Neden Önemli? Web: <http://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/suriye-rusya-icin-neden-onemli-952597/> adresinden 19 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Veliyev, C. (Nisan 2014). Azerbaijan's Approach to the Crimean Crisis. Web: <https://jamestown.org/program/azerbaijans-approach-to-the-crimean-crisis/> adresinden 12 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Vingoe, S. (Eylül 2015). Poland's Traumatic History and its Response to the Ukraine Crisis. Web: <http://natoassociation.ca/polands-traumatic-history-and-its-response-to-the-ukraine-crisis/> adresinden 5 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

Walker, S; Salem, H; Macaskill, E. (Mart 2014). Russian Invasion of Crimea Fuels Fear of Ukraine Conflict. Web:

<http://www.theguardian.com/world/2014/feb/28/russia-crimea-white-house> adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Watt, N. (Mart 2014). Ukraine : UK to push for tougher sanctions against Russia over Crimea. Web: <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/18/ukraine-uk-push-sanctions-russia-crimea> adresinden 10 Ocak 2016 tarihinde alınmıştır.

Yalowitz, K. (Ekim 2015). Yeniden Seçilen Lukaşenko Yüzünü Doğu'ya mı Dönecek Batı'ya mı? Web: http://cherkessia.net/news_detail.php?id=6800 adresinden 25 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.

Yardeley, J. (Haziran 2015). Pope Urges Putin to Make a Great Effort to Resolve the Crisis in Ukraine. Web: http://www.nytimes.com/2015/06/11/world/europe/vladimir-putin-on-visit-to-italy-criticizes-ukraine-sanctions.html?_r=1 adresinden 20 Eylül 2016 tarihinde alınmıştır.

Yılmaz Elmas, F. (Mart 2014). Ukrayna Krizi: AB'nin Yeni Aktörlük Sınavı. Web: <http://www.usak.org.tr/tr/kose-yazilari/ukrayna-krizi-ab-nin-yeni-aktorluk-sinavi> adresinden 12 Nisan 2016 tarihinde alınmıştır.

Zeizma, K. (Şubat 2015). Obama Says He Will Consider Arming Ukraine if Diplomacy Fails. Web: https://www.washingtonpost.com/politics/merkel-and-obama-meet-in-diplomatic-push-to-resolve-crisis-in-ukraine/2015/02/09/f1858528-b076-11e4-854b-a38d13486ba1_story.html adresinden 10 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

“AB’de Rusya Anlaşmazlığı”, <http://www.radikal.com.tr/dunya/abde-rusya-anlasmazligi-1191633/>, Erişim Tarihi: 17.04.2016.

“AB ve ABD’den Rusya’ya Kırım Yaptırımları”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140317_ab_abd_kirim, Erişim Tarihi: 01.06.2016

“AB Kırım’a Yatırımları Ağırlaştırıldı”, <http://www.dw.com/tr/ab-kirima-yaptirimlari-agirlastirdi/a-18140987>, Erişim Tarihi: 30.06.2016

“AB Liderleri Ukrayna Krizi İçin Bir Araya Geliyor”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_ukrayna_ab_zirve, Erişim Tarihi: 15.12.2015

“AB Rusya’ya Yaptırımlarda Bağımlılık Kriteri Uyguladı”,

<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1599499-ab-rusyaya-yaptirimlarda-bagimlilik-kriteri-uyguladi>, Erişim Tarihi: 20.06.2016

ABD'nin Kırım'da Tatarlara Yönelik Sansürü Kınandı,
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/abd-kirimda-tatarlara-yonelik-sansuru-kinadi>,

Erişim Tarihi: 01.05.2016

“ABD Rusya'yı Kırım Nedeni İle Kınadı”,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140304_abd_rusya_kirim, Erişim

Tarihi: 25.02.2016

“ABD'den Rusya'ya Kritik Uyarı”, <http://www.milliyet.com.tr/abd-den-rusya-ya-kritik-uyari/dunya/detay/2235795/default.htm>, Erişim Tarihi: 01.06.2016

“Alexander Lukaşenko Ukrayna'ya Askeri Müdahaleye Hazır”,
<http://tr.euronews.com/2014/10/03/alexander-lukasenko-ukrayna-ya-askeri-mudahaleye-hazir>, Erişim Tarihi: 22.07.2016

“Azerbaycan'da İkinci Devaluasyon”,
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/azerbaycanda-ikinci-devaluasyon>, Erişim Tarihi: 01.01.2017

“Azerbaijan Divided Over Crimea's Implications for Karabakh Peace”,
<http://www.eurasianet.org/node/68172>, Erişim Tarihi: 29.09.2016

“Belarus Opposes West's Attempts to Involve it into Crimea Annexation Dispute”,
<http://tass.ru/en/world/796239>, Erişim Tarihi: 22.07.2016

“Belarus Recognizes Crimea as Russian”, <http://www.fort-russ.com/2016/04/belarus-recognizes-crimea-as-russian.html>, Erişim Tarihi: 20.07.2016

“Belarus, Rusya'nın Hava Üssü Kurmasını İstemiyor”,
http://www.konhaber.com/haberbelarus_rusya_nin_hava_ussu_kurmasini_istemiyor-411736.html, Erişim Tarihi: 21.07.2016

“Bir Daha Savaş Uçağıyla Geleceğim”, <http://www.milliyet.com.tr/bir-daha-savas-ucagiyla-gelecegim/dunya/detay/1880571/default.htm>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

“Canada's Correct Response to Ukraine”,
<http://www.torontosun.com/2014/03/07/canadas-correct-response-to-ukraine>, Erişim Tarihi: 20.06.2016

“Crimea: EU Extends Restrictions in Response to Illegal Annexation”,
<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/19-crimea-eu-extends-restrictions-illegal-annexation/>, Erişim Tarihi: 30.06.2016

“Crimea Vote as Worthless as Falklands Poll: Argentina President”,
<http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-falklands/idUSBREA2I1GG20140319>, Erişim Tarihi: 02.09.2016

“Crimea Declares Independence, Seeks UN Recognition”,
<https://www.rt.com/news/crimea-referendum-results-official-250/>, Erişim Tarihi: 03.02.2016

“Crimea: Holande Wants Firm EU Retort the Russia”,
<http://www.thelocal.fr/20140318/france-could-cancel-warship-deal-with-russia>,
 Erişim Tarihi: 16.5.2016

“Draft Resolution Against Anti-Russia Sanctions Introduced to French Parliament”,
<https://www.rt.com/news/325537-french-resolution-sanctions-russia/>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

“Erdoğan Putin’i Telefonda Uyardı”, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-putin-i-telefonda-uyardi/dunya/detay/1846477/default.htm>, Erişim Tarihi: 12.04.2016

“EU Says Crimea Return Necessary For Lifting Russia Sanctions”,
<http://www.themoscowtimes.com/news/article/eu-says-crimea-return-necessary-for-lifting-russia-sanctions/558693.html>, Erişim Tarihi: 01.06.2016

“Extraordinary Meeting of EU Heads of State or Government on Ukraine”,
<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/06/>, Erişim Tarihi: 06.06.2016

“Final Communiqué Of The 13th Islamic Summit Of The Heads Of State/Government Of The OIC Member States”, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=11093&ref=4364&lan=en, Erişim Tarihi: 09.06.2016

“France-Russia Relations”, <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/russia/france-and-russia/>, Erişim Tarihi: 10.05.2016.

“Fransa: Rusya’ya Gemi Satışında Geri Adım Yok”,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140606_fransa_rusya, Erişim Tarihi: 01.03.2016

“Fransa Rus Ambargosunu Delmeye Çalışıyor,”
[http://www.dunyabulteni.net/haber/308339/fransa-rus-ambargosunu-delmeye-](http://www.dunyabulteni.net/haber/308339/fransa-rus-ambargosunu-delmeye-calisiyor)

[calisiyor](http://www.dunyabulteni.net/haber/308339/fransa-rus-ambargosunu-delmeye-calisiyor), Erişim Tarihi: 16.05.2016

“Fransa: Yatırımlar Sonlandırılmalı”,
[tr.sputniknews.com/avrupa/20160404/1021942848/fransa-gerard-larcher-yatirimlar-](http://tr.sputniknews.com/avrupa/20160404/1021942848/fransa-gerard-larcher-yatirimlar-rusya.html)

[rusya.html](http://tr.sputniknews.com/avrupa/20160404/1021942848/fransa-gerard-larcher-yatirimlar-rusya.html), Erişim Tarihi: 01.05.2016

“Fransa Ukrayna’nın NATO’nun Parçası Olmasını İstemiyor”,
[http://www.hurriyet.com.tr/fransa-ukraynanin-natonun-parcasi-olmasini-istemiyor-](http://www.hurriyet.com.tr/fransa-ukraynanin-natonun-parcasi-olmasini-istemiyor-28129729)

[28129729](http://www.hurriyet.com.tr/fransa-ukraynanin-natonun-parcasi-olmasini-istemiyor-28129729), Erişim Tarihi: 10.05.2016

“Georgia Condemns Russian Moves in Ukraine”,
<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=26995>, Erişim Tarihi: 25.09.2016

“Georgian Parliament Adopts Resolution Oon Supporting Ukraine”,
[http://www.tabula.ge/en/story/80828-georgian-parliament-adopts-resolution-on-](http://www.tabula.ge/en/story/80828-georgian-parliament-adopts-resolution-on-supporting-ukraine)

[supporting-ukraine](http://www.tabula.ge/en/story/80828-georgian-parliament-adopts-resolution-on-supporting-ukraine), Erişim Tarihi: 25.09.2016

Georgia Says 2008 War Encouraged Russia To Take Crimea”,
[http://www.straitstimes.com/world/georgia-says-2008-war-encouraged-russia-to-](http://www.straitstimes.com/world/georgia-says-2008-war-encouraged-russia-to-take-crimea)

[take-crimea](http://www.straitstimes.com/world/georgia-says-2008-war-encouraged-russia-to-take-crimea), Erişim Tarihi: 24.09.2016

“Imposition of Sanctions Measures in Response to the Developing Crisis in Ukraine”,
<http://www.jonesday.com/files/Publication/155b08fe-10d4-436a-a5fd>

[97a0f2da4c1d/Presentation/PublicationAttachment/5ed2be4b-7096-4781-b7bd](http://www.jonesday.com/files/Publication/155b08fe-10d4-436a-a5fd)

[cbcd6ea3f34c/Imposition-of-Sanctions-Measures.pdf](http://www.jonesday.com/files/Publication/155b08fe-10d4-436a-a5fd), Erişim Tarihi: 20.07.2016

“In Response to President Putin’s Adress to the Russian Parliament”,
[https://www.gov.uk/government/news/in-response-to-president-putins-address-to-](https://www.gov.uk/government/news/in-response-to-president-putins-address-to-the-russian-parliament)

[the-russian-parliament](https://www.gov.uk/government/news/in-response-to-president-putins-address-to-the-russian-parliament), Erişim Tarihi: 01.02.2016

“International Response to Annexation of Crimea”,
[http://euromaidanpress.com/2014/03/24/international-response-to-annexation-of-](http://euromaidanpress.com/2014/03/24/international-response-to-annexation-of-crimea/#arv1bdata)

[crimea/#arv1bdata](http://euromaidanpress.com/2014/03/24/international-response-to-annexation-of-crimea/#arv1bdata), Erişim Tarihi: 01.02.2016

“Italian Deputies Arrived in the Annexed Crimea”, [http://en.sobytiya.info/italian-](http://en.sobytiya.info/italian-deputies-arrived-in-the-annexed-crimea.html)

[deputies-arrived-in-the-annexed-crimea.html](http://en.sobytiya.info/italian-deputies-arrived-in-the-annexed-crimea.html), Erişim Tarihi: 15.05.2016

“Italian, Russian Leaders Hold Talks Over EU-Russia Ties, Ukraine Crisis”,
[http://www.dw.com/en/italian-russian-leaders-hold-talks-over-eu-russia-ties-ukraine-](http://www.dw.com/en/italian-russian-leaders-hold-talks-over-eu-russia-ties-ukraine-crisis/a-18298524)

[crisis/a-18298524](http://www.dw.com/en/italian-russian-leaders-hold-talks-over-eu-russia-ties-ukraine-crisis/a-18298524), Erişim Tarihi: 16.05.2016

“İngiltere: Baltık Ülkeleri Rus Tehdidi Altında”,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150219_ingiltere_ukrayna_rusya,

Erişim Tarihi: 08.03.2016

“İngiltere’den Rusya’ya Çağrı”, <http://www.milliyet.com.tr/ingiltere-den-putn-e-cagri/dunya/detay/2213501/default.htm>, Erişim Tarihi: 10.05.2016.

“İngiltere Rusya’yı Başlıca Tehdit Olarak Görüyor”,
<tr.sputniknews.com/avrupa/20151108/1018883152/ingiltere-rusya-isid.html>, Erişim

Tarihi: 11.05.2016

“İngiltere: Rusya İle İlişkilerimizi Dondurmadık”,
<tr.sputniknews.com/avrupa/20151026/1018602462/rusya-ingiltere-suriye-ukrayna.html>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

“İngiltere Ukrayna’ya Askeri Eğitim Gönderiyor”,
<https://www.cihan.com.tr/tr/ingiltere-ukraynaya-asker-egitmen-gonderiyor-1688017.htm>, Erişim Tarihi: 08.03.2016

“Jailed Tymoshenko on hunger strike over EU U-turn by Ukraine”,
<http://www.euronews.com/2013/11/25/jailed-tymoshenko-begins-hunger-strike-over-ukraines-eu-u-turn/>, Erişim Tarihi: 09.12.2015

“KGAÖ Genel Sekreteri: NATO, 'Böl ve Yönet' Politikası Uyguluyor”,
<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201610231025433395-kgao-nato-bol-yonet/>,
 Erişim Tarihi: 15.11.2016

“KGAÖ’den NATO’ya Ukrayna Tepkisi”,
https://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_09_23/kgao-nato-ukrayna/, Erişim
 Tarihi: 15.11.2016

“KGAÖ Liderler Zirvesi Tamamlandı”, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/kgao-liderler-zirvesi-tamamlandi-203826.html>, Erişim Tarihi: 15.11.2016

“Kırım Krizi Alman Ekonomisinde Tedirginliğe Yol Açtı”,
<http://www.hurriyet.com.tr/kirim-krizi-alman-ekonomisinde-tedirginlige-yol-acti-26084382>, Erişim Tarihi: 08.05.2016

“Kırım Tatar Liderinden İslam Ülkelerine Sitem, Rusya’ya Gözdağı”,
<http://www.milliyet.com.tr/kirim-tatar-liderinden-islam-ulkelerine-istanbul-yerelhaber-1339810/>, Erişim Tarihi: 10.06.2016

“Kırım Meselesi Kapandı Mı? Kapanmadı Mı?”, <http://www.turkasi.net/kirim-meselesi-kapandi-mi-kapanmadi-mi/>, Erişim Tarihi: 19.09.2016.

“Krim-Krise: Merkel wirft Putin Verletzung des Völkerrechts vor”, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/krim-krise-merkel-wirft-putin-verstoss-gegen-voelkerrecht-vor-a-956514.html>, Erişim tarihi: 27.04.2016

“Lordlar Kamarasından Avrupa’ya Ukrayna Suçlaması”, <http://www.hurriyet.com.tr/lordlar-kamarasindan-avrupaya-ukrayna-suclamasi-28256604>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

“Matteo Renzi Alla Camera: Illegittimo il Referandum in Crimea”, http://www.huffingtonpost.it/2014/03/19/matteo-renzi-camera_n_4991717.html#, Erişim Tarihi: 23.05.2016

“Merkel Threatens Russia with Massive Sanctions, Russia and China Warn About Global Currency War”, <http://nbc.com/2014/03/13/merkel-threatens-russia-with-massive-sanctions-russia-and-china-warn-about-global-currency-war/>, Erişim Tarihi: 25.02.2016

“Merkel: Russia to face massive damage if no progress made on Ukraine”, <https://www.rt.com/news/germany-russia-massive-sanctions-590/>, Erişim Tarihi: 25.02.2016

“Minitrue: Crimea Votes to Join Russia”, <http://chinadigitaltimes.net/2014/03/minitrue-crimea-votes-join-russia/>, Erişim Tarihi: 20.09.2016

“Moldova’s Position Towards Critical Situation in Ukraine”, <http://www.presedinte.md/eng/comunicate-de-presa/pozitia-republicii-moldova-fata-de-situatia-din-ucraina>, Erişim Tarihi: 04.06.2016.

“Moldova Sees Contagion in Russian Intervention in Crimea”, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-03-05/moldova-sees-contagion-in-russian-intervention-in-crimea>, Erişim Tarihi: 05.06.2016

“Moldova'dan Rusya Yaptırım Çağrısı”, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2016/06/12/moldovadan-rusya-yaptirim-cagrisi>, Erişim Tarihi: 15.7.2016

“Mustafa A. Kırimoğlu, İyad bin Emin Madani İle Görüştü”,
<http://qha.com.ua/tr/siyaset/mustafa-a-kirimoglu-iyad-bin-emini-madani-ile-gorustu/131730/>, Erişim Tarihi: 10.06.2016

“NATO Rusya İle İşbirliğini Askıya Aldı”,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140401_nato_rusyaasmi, Erişim Tarihi: 08.03.2016

“NATO’dan Rus Diplomatlara Kısıtlama”,
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/58337/NATO_dan_Rus_diplomatlara_ki_sitlami.html, Erişim Tarihi: 02.07.2016.

“NATO Flexes its Muscle in Response to Crimean Crisis”,
<http://www.euractiv.com/section/global-europe/news/nato-flexes-its-muscle-in-response-to-crimea-crisis/>, Erişim Tarihi: 27.05.2016

“NATO’dan Ukrayna’ya Askeri Malzeme Yardımı”,
<http://www.dunyabulteni.net/haber/306009/natodan-ukraynaya-askeri-malzeme-yardimi>, Erişim Tarihi: 27.05.2016

“NATO’s Steadfast Javelin I Exercise Underway in Estonia”,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_109929.htm, Erişim Tarihi: 06.07.2016

“NATO Warships in Blacksea As Crimea Prepares To Mark Anniversary of Russian Annexation”,
<http://uatoday.tv/politics/nato-warships-in-black-sea-as-crimea-prepares-to-mark-anniversary-of-russian-annexation-415289.html>, 08.07.2016

“NATO Starts Very High Readiness Force Drills in Poland”,
<https://www.rt.com/news/266170-spearhead-drills-nato-poland/>, Erişim Tarihi: 08.07.2016

“NATO To Hold Military Exercises in Poland”, <http://uawire.org/news/nato-military-exercices-will-take-place-in-poland>, Erişim Tarihi: 08.07.2016

“No: 86, 17 Mart 2014, Kırim’da Düzenlenen Referandum Hk.”,
http://www.mfa.gov.tr/no_-86_-17-mart-2014_-kirim_da-duzenlenen-referandum-hk.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15.04.2016.

“No: 77, 6 Mart 2014, Kırim’daki Son Gelişmeler Hk.”, http://www.mfa.gov.tr/no_-77_-6-mart-2014_-kirim_daki-son-gelismeler-hk.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15.04.2016

“OIC Calls For Respecting The Rights of Muslims in Crimea”, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=8947&ref=3592&lan=en, Erişim Tarihi: 09.06.2016.

“OSCE PA President Marks Anniversary of Crimea’s illegal Annexation”, <https://www.oscepa.org/news-a-media/press-releases/2015/2148-osce-pa-president-marks-anniversary-of-crimea-s-illegal-annexation>, Erişim Tarihi: 08.07.2016

“OSCE Parliamentary Assembly Human Rights Chair Calls for Reversal of Court Decision Banning the Tatar Mejlis in Crimea”, <http://www.oscepa.org/news-a-media/press-releases/2478-osce-parliamentary-assembly-human-rights-chair-calls-for-reversal-of-court-decision-banning-the-tatar-mejlis-in-crimea>, Erişim Tarihi: 09.07.2016

“Polonya’dan Ukrayna’ya 1 Milyar Avro”, <http://www.avrasya-haber.com/2015/12/23/polonyadan-ukraynaya-1-milyar-avro/>, Erişim Tarihi: 15.06.2016

“Polonya, Rusya’ya Karşı Paramiliter Güç Oluşturuyor”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160603_polonya_paramiliter, Erişim Tarihi: 15.06.2016

“Press release on non-recognition of the annexation of the Autonomous Republic of Crimea and of the city of Sevastopol by the Russian Federation”, <https://www.mae.ro/en/node/25488>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

“Putin Thanks CFK For Crimea Stance”, <http://www.buenosairesherald.com/article/155417/putin-thanks-cfk-for-crimea-stance>, Erişim Tarihi: 02.09.2016

“Putin Fails to Win Ukraine Consensus at SCO Summit”, <http://www.eurasianet.org/node/69961>, Erişim Tarihi: 20.09.2016

“Putin’den ABD’ye Füze Tepkisi: Tehditleri Bertaraf Edeceğiz”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160514_putin_fuze_abd, Erişim Tarihi: 15.05.2016

“Relations With Russia”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm, Erişim Tarihi: 25.05.2016

“Repercussions of the Ukraine Crisis for Moldova”, <http://iwp.org.ua/eng/public/1176.html>, Erişim Tarihi: 06.06.2016

“Regulations Amending the Special Economic Measures (Russia) Regulations”, <http://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2014/2014-04-09/html/sor-dors65-eng.php>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

“Russian Decision To Suspend the Crimean Tatar Mejlis”, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/04/256480.htm>, Erişim Tarihi: 05.06.2016.

“Rusya’ya Yaptırımlar Ne Kadar Etkili”, <http://www.amerikaninsesi.com/a/rusyaya-yapt%C4%B1r%C4%B1mlar-ne-kadar-etkili/1923677.html>, Erişim Tarihi: 20.03.2016

“Rusya, Belarus'ta Askeri Hava Üssü İnşa Edecek”, , Erişim Tarihi: 20.07.2016

“Rusya’ya Yaptırımlardan En Çok Kim Zarar Görecek”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140730_rusya_yaptirimlar, Erişim Tarihi: 11.05.2016

“Rusya’ya Savaş Gemisi Satışı Askıda”, <http://www.dw.com/tr/rusyaya-sava%C5%9F-gemisi-sat%C4%B1%C5%9F%C4%B1-ask%C4%B1da/a-17898466>, Erişim Tarihi: 17.05.2016

“ Rusya’yı Kızdıran NATO Füze Kalkanı Açılışı Yaptı”, <http://www.milliyet.com.tr/rusya-yi-kizdiran-nato-fuze/dunya/detay/2244436/default.htm>, Erişim Tarihi: 01.08.2016

“Rusya ve Çin Ekonomik İşbirliğini Genişletiyor”, <https://www.wsws.org/tr/2014/dec2014/ruch-d02.shtml>, Erişim Tarihi: 25.09.2016

“Rusya'da Yeni Askeri Doktrin: En Büyük Tehdit Nato”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141226_rusya_askeri_doktrin, Erişim Tarihi: 02.10.2016

“Rus NATO’su KGAÖ, Moskova’da toplandı; Gelişmelerden Endişeliyiz”, <http://haberrus.com/politics/2014/12/23/rus-natosu-kgao-moskovada-toplandi-gelismelerden-endiseliyiz.html>, Erişim Tarihi: 15.11.2016

“Rusya’dan IŞİD Hedeflerine Paris Mesajlı Füze”, <http://www.hurriyet.com.tr/rusyadan-isis-hedeflerine-paris-mesajli-fuze-40016822>, Erişim Tarihi: 01.01.2017

“SCO Member States Emphasized the Importance of a Political Resolution of the Ukrainian Crisis”, <https://sputniknews.com/politics/201606241041869359-sco-ukraine-crisis/>, Erişim Tarihi: 20.09.2016

“Statement Of The Federation Of Ukrainians Of France”, <http://euromaidanpress.com/2016/05/12/statement-of-the-federation-of-ukrainians-of-france/>, Erişim Tarihi: 18.05.2016

“Statement by the North Atlantic Council on the So-Called Referandum in Crimea”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108030.htm, Erişim Tarihi: 01.06.2016

“Statement by NATO Foreign Ministers”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108501.htm, Erişim Tarihi: 01.06.2016

“Statement Of H.E. Iyad Ameen Madani Secretary General of the Organization Of Islamic Cooperation at the 41st Session of The Islamic Conference of Foreign Ministers Session of Exploring Areas of Islamic Cooperation”, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=9147&ref=3666&lan=en, Erişim Tarihi: 09.06.2016

“Statement on the Situation in Ukraine”, http://www.msz.gov.pl/en/news/statement_on_the_situation_in_ukraine;jsessionid_A9EB2F93E7291A545A33698A9E04B1EE.cmsap1p, Erişim Tarihi: 12.06.2016

“Statement on Incorporating Crimea and Sevastopol to the Russian Federation”, http://www.msz.gov.pl/en/news/statement_on_incorporating_crimea_and_sevastopol_to_the_russian_federation;jsessionid=485BE69124507D50206C2F61E38E9482.cmsap2p, Erişim Tarihi: 12.06.2016

“Special Economic Measures (Russia) Regulations”, <http://gazette.gc.ca/rp-pr/p2/2014/2014-04-09/html/sor-dors58-eng.php>, Erişim Tarihi: 16.07.2016

“Statement by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus”, http://mfa.gov.by/en/press/news_mfa/e79664430da5569e.html, Erişim Tarihi: 10.06.2016

“Statement by the Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan on the Referendum in Crimea”, <http://www.kazembassy.ru/en/mpolitika/6681-2014-03-18-16-10-33>, 01.10.2016

“Steinmeier: Rusya’ya Yaptırımlara Karşı AB İçindeki İtiraz Büyüyor”, <http://www.rbg24.ru/news/steinmeier-rusya-ya-yaptirimlara-karsi-ab-icindeki-itaraz-buyuyor-2253.html>, Erişim Tarihi: 17.05.2016

“Timeline – EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine”, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>, Erişim Tarihi: 06.06.2016

Turçinov: Rusya Kırım’ı İlhak Etmek İstiyor, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140228_kirim_2, Erişim Tarihi: 08.05.2016

“Türkiye, Kırım’ın Ukrayna’da Kalması İçin Her Şeyi Yapacak”, http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/news/2014_03_02/Turkiye-Kirimin

[Ukraynada-kalmasi-ichin-her-shey-yapacak/](http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/news/2014_03_02/Turkiye-Kirimin), Erişim Tarihi: 20.04.2016

“Türkiye ve Rusya Türk Akımı Projesini İmzaladı”, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37607207>, Erişim Tarihi: 01.01.2017

"Two Years After Crimea Annexation, NATO Chief Urges Continued Sanctions on Russia", <http://news.ge/en/news/story/173899-two-years-after-crimea-annexation-nato-chief-urges-continued-sanctions-on-russia>, Erişim Tarihi: 28.05.2016

“Ukrainians to celebrate Day of Dignity and Freedom on November 21, Unity Day on January 22”, <http://en.interfax.com.ua/news/general/234303.html>, Erişim Tarihi: 08.12.2015.

Ukraine Crisis: Timeline, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>, Erişim Tarihi: 10.12.2015.

“Ukraine drops EU plans and looks to Russia,” <http://www.aljazeera.com/news/europe/2013/11/ukraine-drops-eu-plans-looks-russia-20131121145417227621.html>, Erişim Tarihi: 09.12.2015

“Ukrayna: 21 Adımda Barıştan İç Savaşa”, <http://www.radikal.com.tr/dunya/ukrayna-21-adimda-baristan-ic-savasa-1238574/>, Erişim Tarihi 10.12.2015

“Ukrayna’da Anlaşma Sağlandı”, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/02/21/ukraynada-anlasma-saglandi>, Erişim Tarihi: 02.01.2016.

“Ukrayna Krizi: ABD-Rusya Zirvesinde Anlaşma Yok”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140314_lavrov_kerry, Erişim Tarihi 02.02.2016

“Ukraine: Russia Approves Military Action”, <http://news.sky.com/story/1219302/ukraine-russia-approves-military-action>, Erişim Tarihi: 09.05.2016

“UK Warns Russia Over Crimean Incursion”, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-26415789>, Erişim Tarihi: 01.02.2016.

U.S Energy Department Suspends Peaceful Atom Projects With Russia, <http://tass.ru/en/world/726421>, Erişim Tarihi: 02.05.2016.

Ukraine, in Emergency Meeting, Calls on Security Council to Stop Military Intervention by Russian Federation, <http://www.un.org/press/en/2014/sc11302.doc.htm>, Erişim Tarihi: 01.07.2016.

“UN Security Council Action on Crimea Referandum Blocked”, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=47362#.V3zf4OiLTIU>, Erişim Tarihi:01.06.2016.

“Ukrayna ve Romanya’nın İlişkileri Yeni Seviyeye Çıktı”, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-ve-romanya-nin-iliskileri-yeni-seviyeye-cikti/146274/>, Erişim Tarihi: 15.07.2016

“Ukraine Crisis: Canada Sending Non-Lethal Military Equipment”, http://www.huffingtonpost.ca/2014/08/07/ukraine-canada-russia-militaryequipment_n_5659100.html, Erişim Tarihi: 15.07.2016

“Ukrayna ve Kanada Arasında Serbest Ticaret Bölgesi”, <http://qha.com.ua/tr/ekonomi/ukrayna-ve-kanada-arasinda-serbest-ticaret-bolgesi/146781/>, Erişim Tarihi: 01.08.2016

“Ukraine crisis: Canada Sending 200 Trainers for Ukraine Military”, <http://www.cbc.ca/news/politics/ukraine-crisis-canada-sending-200-trainers-for-ukraine-military-1.3031806>, Erişim Tarihi: 25.07.2016

Veneto Regional Council Calls For Recognizing Russia’s Annexation of Crimea , <http://uatoday.tv/politics/veneto-regional-council-calls-for-recognizing-russia-s-annexation-of-crimea-650795.html>, Erişim Tarihi: 19.05.2016.

“Yanukoviç Skandal Dil Yasasını İmzaladı”, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/yanukovic-skandal-dil-yasasini-imzaladi/115211/>, Erişim Tarihi: 14.03.2016

“Yasadışı Kırım Referandumuna Kınama”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_kirim_referandum_1, Erişim Tarihi: 20.02.2016

“3rd Belarus Reality Check: After the annexation of Crimea”, <http://www.cepolicy.org/publications/3rd-belarus-reality-check-after-annexation-crimea>, Erişim Tarihi: 10.06.2016

<http://www.abmaliye.gov.tr/ABDID%20Raporlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20%C4%B0nceleme%20Serisi/Ekonomik%20Krizle%20Artan%20Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20%C5%9E%C3%BCphecili%C4%9Fi.pdf>, Erişim Tarihi: 23.05.2016

<http://www.amerikaninsesi.com/content/kruschevin-oglundan-kirim-degerlendirmesi/1866172.html>, Erişim Tarihi: 20.12.2015

<http://www.dunyabulteni.net/gunun-haberleri/361849/ingiltere-kirimdaki-hak-ihlallerini-raporladi>, Erişim Tarihi: 10.05.2016

<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/>, Erişim Tarihi: 08.06.2016

<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/05/12/>, Erişim Tarihi: 08.06.2016

<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/06/26-27/>, Erişim Tarihi: 15.06.2016

<http://en.migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/en-ukrainians-in-brazil/>, Erişim Tarihi: 02.09.2016

https://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_Argentines, Erişim Tarihi: 02.09.2016

<https://epthinktank.eu/2016/03/11/sanctions-over-ukraine-impact-on-russia/russian-public-opinion-and-sanctions/>. Erişim Tarihi: 25.05.2016

<http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/02/10/ukraine.elections/>, Erişim Tarihi: 25.12.2015

https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_on_the_Accession_of_the_Republic_of_Crimea_to_Russia, Erişim Tarihi: 22.3.2016

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0006:0015:EN:PDF>, Erişim Tarihi: 06.06.2016.

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:JOL_2014_086_R_0030_01, Erişim Tarihi: 06.06.2016.

<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:221:FULL&from=EN>, Erişim Tarihi: 30.06.2016.

<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:226:FULL&from=EN>, Erişim Tarihi: 30.06.2016.

http://english.hotnews.ro/stiri-top_news-16713045-romania-sees-no-immediate-risks-national-security-related-crimea-crisis-president-basescu-says-any-russian-military-presence-ukraine-without-ukrainian-consent-would-aggression.htm, Erişim Tarihi: 15.07.2016

- <http://faolex.fao.org/docs/pdf/ukr127467E.pdf>, Erişim Tarihi: 13.01.2016
- <https://www.gov.uk/government/speeches/russias-actions-in-crimea>, Erişim tarihi: 10.05.2016
- <http://laws.justice.gc.ca/PDF/SOR-2014-58.pdf>, Erişim Tarihi: 16.07.2016
- http://www.larouchepub.com/eiw/public/2014/eirv41n08-20140221/34-35_4108.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2016
- <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-olarak-kirim-da-gerginligin-azaltilmasi-ve-sorunlarin-cozulmesi-icin-her-turlu-katkivi-yap.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 12.04.2016
- http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, Erişim Tarihi: 08.7.2016
- <http://news.nationalpost.com/news/international-twitter-fight-russia-unleashes-counter-troll-in-response-to-canadas-map-of-russia>, Erişim Tarihi: 03.07.2016
- <http://www.osce.org/odihr/118476?download=true>, Erişim Tarihi: 08.07.2016
- <http://qha.com.ua/tr/siyaset/kirim-in-ukrayna-ya-baglanmasi-resmi-olarak-kutlanacak/130751/>, Erişim Tarihi: 25.12.2015
- <http://telegraf.com.ua/ukraina/politika/1300294-rezultaty-vyiborov-prezidenta-ukrainyi-2014-tsik-obrabotala-51-99.html>, Erişim Tarihi: 25.3.2016
- https://www.treasury.gov/resourcecenter/sanctions/Programs/Documents/ukraine_eo.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2016
- https://www.treasury.gov/resourcecenter/sanctions/Programs/Documents/ukraine_eo_2.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2016
- <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl23331.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016
- <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140428.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016
- <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl2572.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016
- <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140912.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016
- <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC-Enforcement/Pages/20140912.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016

<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/OFAC/Enforcement/Pages/20140912.aspx>, Erişim Tarihi: 21.04.2016.

<http://tuid.org.ua/ukraynadaki-azerbaycanlilar-ulkenin-toprak-butunlugunden-yana>,
Erişim Tarihi 30.09.2016

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262, Erişim
Tarihi: 12.04.2016

<http://w3.balikesir.edu.tr/~akolbasi/uluslararasıpolitika.doc>, Erişim Tarihi:
25.08.2016

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bigiler

Soyadı, Adı : ÖZTOPAL, Mustafa Kemal
Doğum Yeri ve Tarihi : Espiye, 01/09/1988
Uyruğu : T.C
Telefon : 0554 397 58 08
E-mail Adresi : mustafa.oztopal@giresun.edu.tr

Eğitim Bilgileri

Yüksek Lisans : Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2014-2017
Lisans : İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2005-2009
Lise : 75. Yıl Çok Programlı Lisesi, 2003-2005

İş Deneyimi

Dereli Belediye Başkanlığı, Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni, 2011-2013
Espiye Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni, 2013-Halen